

Літаратура і Мастацтва

№ 36 (2875)
9 верасня 1977

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

11 верасня—100 гадоў з дня нараджэння Ф. Э. ДЗЯРЖЫНСКАГА



ФЕЛІКС—ЗНАЧЫЦЬ ШЧАСЛІВЫ

Ёсць на нашай беларускай зямлі нямала мясцін, якія наведваеш з асаблівым хваляваннем і гонарам. Яны звязаны з жыццём людзей, чые імёны назавседы ўвайшлі ў гісторыю чалавецтва. Сёння з асаблівым сэнсам вымаўляем і гэтую назву — Дзяржынава. Сто гадоў назад тут нарадзіўся Фелікс Эдмундавіч Дзяржынскі — савецкі дзяржаўны і партыйны дзеяч, актыўны ўдзельнік польскага і рускага рэвалюцыйнага руху, вёрны саратнік Уладзіміра Ільіча. На гэтай зямлі прайшло яго маленства, успаміны пра яе пранёс ён праз усё жыццё.

Шырокая стужка дарогі спачатку бяжыць па раўнінне, потым за Пятрылавічамі яе ўсё цясней бяруць у свае зялёныя абдымкі дрэвы. Тут, ля Пятрылавіч, і бярэ свой пачатак Івянецка-Налібоцкая пушча — край адвечных лясных казак, сівых паданняў, няходжаных сцяжын і магутных дрэў-волатаў, што шмат пабачылі за сваё доўгае жыццё і пра многае могуць расказаць чалавеку. Ёсць што ўспомніць і невялікай рачулцы Усе, якая, пятляючы між хмызнякоў, усё мкне і мкне наперад, бы няма часу ёй, гарэзе і непаседзе, сушыніцца хоць на нейкую хвіліну ў сваёй імклівай хадзе.

Праўда, тут, на вялікай паляне, Уса запавольвае свой бег, бы ўражаная характам тутэйшых мясцін. Беластволья бярэзінкі імкліва цягнуцца да неба, бы хочуць крануцца тонкімі, кволымі галінкамі саміх аблокаў.

Шапаціць зялёная лістота на дзіўнай, адной ёй зразумелай мове. І ў гэтым зладжаным, задуманым пошуме неяк нечакана, рэзка і балюча ўлоўліваеш раптам парыпванне старой сасны. На ствале яе воль ужо больш трыццаці гадоў не могуць зачыць раны ад агню, і дрэва, бы старая жанчына, самотна пазірае наўкола, успамінаючы іншы час. Тут, на гэтай паляне, стаяў колісь хутар, на якім нарадзіўся Дзяржынскі.

У адным з пісем брату Уладзіславу, якое было паслана з бальніцы Маскоўскай турмы ў 1916 годзе, Дзяржынскі нагадваў: «...Калі я ўспамінамі вяртаюся да нашых гадоў у Дзяржынаве, мяне ахоплівае чульлівае пачуццё, я зноў адчуваю радасць майго таго дзіцячага настрою. У гэтыя мінулыя я хачу апынуцца ў нашых лясах і слухаць шум дрэў, песні жаб — усю музыку нашай прыроды. Магчыма, у жыцці мне і давала сілу гэтая музыка лесу, музыка маіх дзіцячых гадоў, якая і цяпер увесь час выконвае ў маёй душы гімн жыцця... Я не раз думаю пра наша Дзяржынава як пра казку, што там узноўяцца ўсе сілы мае і маладосць вернецца... У сне я часта бачу дом наш, і сосны нашы, і горкі белага пяску, і канавы, і ўсё, усё, да самых драбніц...»

Перад вайной у Дзяржынаве жыў родны брат «жалезнага Фелікса» Казімір Эдмундавіч. У час фашыскай акупацыі разам са сваёй жонкай Люцыяй ён падтрымліваў сувязь з партызанамі. Яго расстралялі фашысты. Акупанты дашчэнту спалілі Дзяржынава. Бачыла гэта старая сасна, бачыла і заходзілася ў чорным дыме пякельнымі смаленымі слязьмі...

Сёння на месцы былога хутара працуе філіял музея Дзяржынскага. Наведвальнікаў у маўклівай суровасці сваёй сустракаюць сорок дзевяць валуноў, якія ляжаць з правага боку сцяжыны, што вядзе сюды, да мемарыяльнага комплексу. Кожны з іх сімвалізуе сабой адзін год жыцця легендарнага «рыцара рэвалюцыі». На месцы ж былых будынкаў, некаторыя з якіх часткова адноўлены, пасля вайны выраслі бярозы, што так і стаяць у абдымках каменных падмуркаў.

(Заканчэнне на стар. 4).

Дзяржаўны гімн Беларускай ССР

МУЗЫКА Н. САКАЛОЎСКАГА

СЛОВЫ М. КЛІМКОВІЧА

Мы — беларусы, з братняю Руссю
Разам шукалі к шчасцю дарог,
У бітвах за волю, ў бітвах за долю
З ёй здабылі мы сцяг перамог.

Нас аб'яднала Леніна імя,
Партыя к шчасцю вядзе нас ў паход.
Партыі слава! Слава Радзіме!
Слава табе, беларускі народ!

Сілы гартуе люд Беларусі
У братнім саюзе, ў мужнай сям'і.
Вечна мы будзем, вольныя людзі,
Жыць на шчаслівай, вольнай зямлі!

Нас аб'яднала Леніна імя,
Партыя к шчасцю вядзе нас ў паход.
Партыі слава! Слава Радзіме!
Слава табе, наш свабодны народ!

Дружба народаў — сіла народаў,
К шчасцю працоўных сонечны шлях.
Горда ж узвіся ў светлыя высі,
Сцяг камунізму — радасці сцяг!

Нас аб'яднала Леніна імя,
Партыя к шчасцю вядзе нас ў паход.
Партыі слава! Слава Радзіме!
Слава табе, наш савецкі народ!

60 З КАСТРЫЧНИКАМ У СЭРЦЫ

СВЯТЛО ЖЫЦЦЯ

Калі я еду з Мінска да свайго мястэчка Пясочнае, то заўсёды скіруюцца мае вочы ў той бок, дзе стаяць калгасныя хаты на месцы былога панскага маінтка Сямёнавічы Уздзенскага раёна, ды ўспоміно той дзень, калі ў панскай сталярні, дзе працаваў мой бацька, я пасек сабе палец сякерай, якою дзяўбаў капёлку. Мне тады было шэсць гадоў.

Не доўга жылі мы ў панскім маінтку Сямёнавічы. Неўзабаве пераехалі ў роднае мястэчка Пясочнае, што стаіць каля Нёмана, і пасяліліся ў свайой старэнькай хаце. Бацька і маці былі неписьменныя. Бацька займаўся сталяркай, а маці хадзіла ў заробкі да кулакоў і памешчыкаў. Мяне, як старэйшага і трохі большага хлапчука, аддалі ў вёску Адрышнічы кулаку Зяньковічу павісьць свінней. Не стравіла маці і аднойчы прыйшла мяне праведць. Нашла мяне каля лесу на лужку, з маёй свінчай чарадой, паглядзела на мае босыя скрываўленыя ногі ды на падраныя лахманы на маіх плячах, заплакала. Узяла за руку і павяла ў хату да гаспадара і сказала: «Паглядзіце на вашага пастушка. Вы нават лапцёй яму пашкадавалі. Заплаціце за месяц, што ён прабыў у вас, я забіраю яго дадому». А гаспадар адказаў: «Я заплачу толькі тады, калі ты пасе да канца лета». Маці заплакала, узяла мяне за руку і павяла дадому.

Нашу Беларусь тапталі захопнікі. Не раз гарэла наша Пясочнае ад ворагаў. І толькі засяціла нам сонца тады, калі запалымнеў Чырвоны сцяг над нашым мястэчкам, над нашым краем. Прыйшла к нам першая Савецкая вясна. У наш Пясочанскі сельсавет прыехаў землярм надзяляць панскаю зямлёю беззямельных і малазямельных сялян. Сям'ю майго бацькі надзелілі участкам у маінтку Сіначова, дзе хата наша стаіць і цяпер каля лесу ў новым пасёлку, які называўся Малаўкай. Радасці не было мяжы. Складаліся самі новыя песні ў сэрцы былога батрака.

Бацька мой быў не толькі сталяром, а яшчэ і музыкам-самавучкам. Ад яго і я навучыўся іграць на скрыпцы. Вельмі ж голас яе чарадзейны крапаў маю душу. Так сабраўся ў нас невялічкі ансамбль з чатырох чалавек: дзве скрыпкі, барабан і кларнет. Такім «аркестрам» мы ігралі вечарынікі ды вяселлі.

У 1924 годзе, упершыню за ўсю гісторыю Беларусі, быў адкрыты ў Мінску Беларускі дзяржаўны музычны тэхнікум. Я быў адным з першых яго студэнтаў. Вучыўся са мной разам у музтэхнікуме і кампазітар Ісак Любан, з якім мы



напісалі першую нашу песню «Бывайце здаровы, жывіце багата».

Вельмі быў я ў глыбокім задуменні, калі атрымаў першую студэнцкую стывендыю. Я доўга трымаў у руках дзесяцірублёвую паперку, глядзеў на яе ў усіх бакоў. Гэта ж падумань — дзяржава мяне вучыць быць музыкам ды яшчэ дае грошы на харчы. А чым жа я адплачу дзяржаве за ўсё гэта? За тое, што яна робіць мяне чалавекам? І я ўзяўся за вучобу.

Закончыўшы музычны тэхнікум, я паступіў у Ленінградскую дзяржаўную кансерваторыю, бо ў Мінску кансерваторыі тады яшчэ не было. Пасля заканчэння вучобы паступіў на конкурс ў Ленінградскі акадэмічны Малы оперны тэатр, дзе іграў у аркестры да самай вайны. Пасля вайны па запрашэнню Беларускай філармоніі пераехаў у Мінск, іграў у аркестры Белдзяржфілармоніі.

Мае землякі працавітыя людзі! Маё Пясочнае, дзе засталіся мае сляды! Ніколі яны не згладзіцца і не забудуцца. Стаіць маё Пясочнае на беразе Нёмана. Грукаецца пераз нёманскі мост машыны. На плошчы звяняць галасы школьнікаў нашай дзесяцігодкі. На плошчы цвітуць на партызанскіх магілах чырвоныя кветкі. Там, дзе стаяла некалі царква, цяпер вялікі прасторны Дом культуры. У кожнай хаце электрычнае святло.

Не! Не таптаць больш ворагам нашай свяшчэннай роднай зямлі!

Слава, табе, ленінская партыя,
Што нас узрасціла.
Што нам свет адкрыла,
Сонцам ясным дарогу асвятліла!
Адам РУСАК,
заслужаны дзеяч культуры БССР.

«КНИГА НА СЛУЖБЕ МИРУ И ПРАГРЕСУ»

В верасні ў двух павільёнах ВДНГ СССР пад дэвізам: «Кніга на службе міру і прагрэсу» адкрылася першая Маскоўская міжнародная міжнародная выстаўка-кірмаш. Апрача савецкіх выдавецтваў, у выстаўцы прымаюць удзел больш чым 1.300 кнігавыдавецкіх і кнігагандлёвых фірм больш чым з 60 краін свету. Госці змогуць заключыць здзелі, устанавіць новыя кантакты і замацоўваць ужо існуючыя сувязі, вывучыць вопыт аднаго аднаго, весці перагаворы, шукаць новыя шляхі для развіцця кнігаабмену.

Вялікае месца займае экспазіцыя савецкіх выдавецтваў. Яна адлюстроўвае ўсе аспекты жыцця, працы, духоўнага патэнцыялу нашага грамадства, якое рыхтуецца дастойна сустраць 60-годдзе Вялікага Кастрычніка.

Гэты прадстаўнічы агляд кніг працягнецца да 14 верасня.

УРУЧЭННЕ ЗНАКАЎ

У Генеральным консульстве ПНР у Мінску адбылося ўручэнне залатых знакаў Таварыства польска-савецкай дружбы партыйным і савецкім работнікам, прадстаўнікам грамадскасці, дзеячам літаратуры і мастацтва рэспублікі, актывістам Беларускага аддзялення Таварыства савецка-польскай дружбы, узнагароджаным за антыўную дзейнасць па ўмаца-

ванню і развіццю дружбы паміж народамі Савецкага Саюза і Польскай Народнай Рэспублікі.

Залатых знакаў уастоены намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ А. Л. Петрашкевіч, генеральны дырэктар вытворчага аб'яднання «БелаўтаМАЗ», Герой Сацыялістычнай Працы

І. М. Дзямін, намеснік старшыні Мінскага гарвыканкома М. Д. Жукоўскі, сакратар праўдальнага Саюза пісьменнікаў БССР А. І. Вярцінскі, слесар-інструментальшчык Мінскага трактарнага заводу Герой Сацыялістычнай Працы Я. І. Клімчанка, старшы прадавец кніжнага магазіна «Дружба» В. С. Корзун, намеснік старшыні паўлення Саюза кампазітараў БССР І. М. Лучанок і іншыя.

Знакі ўручыў Генеральны консул ПНР у Мінску Ю. Мруз, БЕЛТА.

У САДРУЖНАСЦІ МУЗ

Часта даводзіцца чуць пажаданні, каб клубы творчай інтэлігенцыі Мінска (Дом мастацтваў, Дом літаратара, Дом кіно і інш.) не ператвараліся ў замкнёныя «цэхавыя» арганізацыі, а падтрымлівалі самыя цесныя кантакты. Іншымі словамі — даўно наспела неабходнасць выйсці са сферы вузкага прафесіянальнага інтарэсу да агульных праблем творчасці. Менавіта гэтай мэце служыў вечар сустрэчы артыстаў мінскіх тэатраў з беларускімі літаратарамі, які адбыўся 5-га верасня ў Рэспубліканскім Доме мастацтваў.

Беларускай культуры заўсёды была ўласціва садружнасць муз. Многія выдатныя прадстаўнікі нашай літаратуры (В. Дунін-Марцінкевіч, Я. Купала, Я. Колас і інш.) былі паэтамі і драматургамі ў роўнай ступені, а таксама вялікімі знаўцамі народнай песні. Пра вернасць літаратурнай спадчыне вялікіх песняроў чэцка і пранізнена гаварылі артысты тэатра імя Янкі Купалы З. Браварскі і В. Белахвосцік.

Успамінамі аб рабоце над операй «Зорка Венера» падзяліліся яе аўтары Ю. Семянкіна і А. Бачыла, а артыст тэатра імя Горнага В. Шушкевіч, які дзякуючы тэлевізійнаму літаратурнаму тэатру стаў нам ужо звыклым у вобразе Багдановіча, натхнёна прачытаў яго вершы.

Шмат увагі было ўдзелена на вечары праблемам беларускай песні, Нечанана свежа прагучаў знаё-

мы і любімы ўсім твор Н. Сакалоўскага і А. Астрэйкі «Нёман» у выкананні Л. Бражніна (канцэртмайстар — П. Ханіс). Спявак расказаў, як высокая была ацэнка гэтай песні ў Балгарыі. «Багатырская песня! — адзначалі балгарскія аматары музыкі. — Не кожны народ мае такую». Кампазітар Ю. Семянкіна, паэты А. Бачыла і У. Карызна гаварылі аб высокім узроўні сучаснай беларускай песеннай культуры. І, бадай, можна згадзіцца з папрокам Ю. Семянкіна ў адрас Беларускага тэатра, якое адкрывае Дзень Беларусі ў Маскве. («Белый анст летит...»). Нават прызнаючы яе мастацкі вартасці, скажаў кампазітар, можна лічыць яе прывічэннем, падарункам нашай рэспубліцы, але не голасам самой Беларусі.

Вялікае значэнне маюць сустрэчы з паэтамі для аўтарска-чытальніцкага, таму што часта менавіта аўтарска інтанацыя служыць ключом для разумення твора. Са сваімі новымі вершамі пазнаёмлілі прысутных паэты Р. Бардулін, Г. Бураўлін, У. Карызна, У. Някляеў. Я. Семянкіна прачытаў свае пераклады з Шэкспіра, В. Сёмуха — з Р.-М. Рыльке. Вершы сучасных беларускіх паэтаў выканалі артысты М. Захарэвіч, Г. Рыжкова, З. Феанцістава.

Вечар вёлі донтар мастацтвазнаўства А. Сабалеўскі і паэт А. Вольскі.

С. КЛІМКОВІЧ.

ГОРКАЎЦЫ ПАЧЫНАЮЦЬ СЕЗОН

Сёння горкаўскімі «Апошнімі» адкрывае сезон Рускі тэатр БССР імя М. Горкага. Сярод новых работ калектыву — трагедыя «Вяртанне ў Хатынь» А. Адамовіча і Б. Луцэні, паказаная ў час гастролі ў Маскве і Вільнюсе, і «Фантазія Фарацева» А. Саналявай.

На здымку: сцена са спектакля «Апошнія».

Фота У. КРУКА.



У СЯМ'І ВОЛЬНАЙ, НОВАЙ

У малдаван ёсць выдатная традыцыя: руку немаўліца бацька кладзе аловак, гэтым выказваецца спадзяванне імкненне людзей да ведаў. Аднак доўгі час людзям працы даводзілася трымаць у руках саху і пасах, матыку і вінтоўку, але толькі не аловак.

Хто з нас не ведае Рыгора Катоўскага і Сяргея Лязо, Міхаіла Фрунзе і Юну Якіра, герояў рэвалюцыі і грамадзянскай вайны? Яны, гарацкія патрыёты нашай Радзімы і сапраўдныя інтэлекцыяналы, уласобілі ў сабе лепшыя рысы малдаўскага народа. Народа працоўнага, сапраўднага калектывіста, песеннага, улюбленага ў сваю зямлю.

Пра што сьпяваюць сёння малдаване? Пра сонечны і шчаслівы свой край. Пра шчаслівы свой лёс у дружнай сям'і народаў Краіны Саветаў.

Сапраўды, за гады Саветскай улады Малдавія ажыла і расквітнела. Пераадолена векавая адсталасць. Зямля стала багатай і шчодрой, апраўдалася ў неабсяжну ювельню садоў і вінаграднікаў.

У буржуазнай Малдавіі прамысловасць была прадстаўлена некалькімі наўсмагутнымі прадпрыемствамі, злынамі ды маслабойнямі і займала толькі тры працэнты ў агульнай. Зараз яе доля ў агульным грамадскім прадукце і нацыянальным даходзе рэспублікі перавышае 60 працэнтаў. Выпуск прамысловай прадукцыі ў параўнанні з даваенным узроўнем павялічыўся больш чым у 27 разоў, электраэнергія — амаль у 400 разоў.

А возьмем сельскую гаспадарку. На вытворчасці прадукцыі на сто гектараў угоддзяў рэспубліка знаходзіцца на адным з першых месцаў у СССР. 23 працэнты складае яе доля ў агульнасаюзным зборы вінаграду і 11 працэнтаў — у зборы ягад і садавіны.

Край сучаснай непісьменнасці зараз па праву ганарыцца сваімі дасягненнямі ў галінах навукі і культуры, літаратуры і мастацтва. Цікавы такі факт. «У 1895 годзе ва ўсіх школах у Ціраспаі, Грыгарыяні і Дубасарах брали кнігі з бібліятэкі 284 мужчыны і 83 жанчыны», — так сведчыць архіўны дакумент. На адной кнізе прыпадала на 100 мужчын і на адной — на 280 жанчын. Цяпер у адным толькі Дуобасарскім раёне працуе 104 бібліятэкі, кніжны фонд якіх перавышае 380 тысяч экзэмпляраў.

Сёння Малдавія — эканамічна моцная сацыялістычная рэспубліка з высакаразвітай прамысловасцю, шматгаліновай сельскай гаспадаркай, квітнеючай навукай і культурай. Імкненні яе працоўных зараз скіраваны на дастойную сустрэчу 60-годдзя Вялікага Кастрычніка. Гадавы план работнікі прамысловасці вырашылі выканаць да 28 снежня і павялічыць аб'ём яе вытворчасці на 9,2 працэнта супраць узроўню мінулага года. Сельскія працаўнікі намерзілі павялічыць за год валодавую вытворчасць прадуктаў земляробства і жывёлагадоўлі на 17 працэнтаў, значна перавысанаць заданні па продажы дзяржаве ажожа, цукровых буракоў, вінаграду, мяса малака, гародніны.

Пра поспехі працоўных сваёй рэспублікі, пра жыццё малдаван у вольнай сям'і народаў-братоў, пра выкананне гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС раскажыце працоўным нашай рэспублікі прадстаўнікі сонечнай Малдавіі. У Беларусі 5 верасня пачаліся Дні, прысвечаныя Малдаўскай ССР. Госьці з сонечнай рэспублікі наведалі ўжо мінскае аб'ектае вытворчае аб'яднанне «Прамень», скургалантарэйную фабрыку імя В. У. Куйбышава, завод медыцынскіх прапаратаў, пабывалі ў ДOME-музеі і з'езда РСДРП, на іншых прадпрыемствах і ва ўстановах Беларусі.

Дні, прысвечаныя Малдаўскай ССР, працягнуцца да 11 верасня.

ШЧОДРАЯ, БЛАГАСЛАВЁНАЯ ЗЯМЛЯ

Радзіма... Якая неабдымная далеч за гэтым словам! А сценкі памяці упарта кружаць у ндаўнім мінулым, і згадваецца то бусліны клёнат над парослай вербалозам і алейнікам Пціччу, то белая ніпень садоў над Днястром, выплеснутая вясновым ветрам у прапахлую вільгацую ноч. Трэць усіх пражытых мной дзён прарастаюць успамінамі аб зямлі Малдовы, аб зямлі, дзе гаспадарыць сонца і праца, дзе ўсе мелодыі, усе песні ўслаўляюць працу і сонца.

На поўначы, бліжэй да Карпат, дыбціца зямля ўзгоркамі, спаўзае тэрасамі да сініх, настоеных на цішыні водаў азераў — аднаго, другога, трэцяга... Узгоркі? Ці зялёныя, крамяна-жоўтыя, ліловыя гірлянды вінаграднікаў?

А позірк спышаецца далей, праз гаі магутных, наркаванатых валосіх арэхаў, за шлях, які, здаецца, налічвае не версты, а вёскі — так густа заселен гэты край, так моцна звязаны лагчыны адна з адной лініямі электраперадач. Сады некалькіх непрыкметна пераходзяць мяжу, за якой пачынаецца лес, — цямнее карунавалая лістота дрэў, усё вышэй і вышэй цягнуцца голлем дубы, прыўзнямаючы неба, чапляючы рэдкія пухнатыя аблачынкі Кодры! Колькі казак, колькі легенд нарадзілася тут! Колькі разоў знаходзілі тут прытулак бунтоўныя думы паўстанцаў!

Цішыня раўніва аберагае свае таямніцы, і толькі зарубкі памяці падказваюць.

дзе ля ляснога наладзежа адпачываў са сваім войскам Сувораў, дзе праляжаў Пушкін, давяраючы свае мрой маўчанню лесу, дзе, мякка адхінаючы галіны, прабіраліся коннікі Катоўскага...

Нібыта чуеш дыханне самой гісторыі. Яшчэ хвіліна, і перад табой — камяні старога Архея. Шмат яны маглі б расказаць! Ды толькі голас экскурсавода будзіць рэха далёкіх падзей, каб зноў вярнуць вас у сённяшні дзень Малдовы, багатай сваёй гісторыяй, юнай сваімі надзеямі.

І ўсё-ткі нідзе не адчуваецца такая радасная прыўзнятасць, як на Днястры. Перасякаючы амаль усю рэспубліку з поўначы на поўдзень, Днестр то шырока і прывольна разліваецца, зберагаючы сілы перад штурмам плаціны, то, ледзь паспяваючы павярнуць у бок ад скалістага берага, імкліва нясецца ўдалеч, далей і далей на поўдзень. І цэлых трыццаць кіламетраў цягнецца ўздоўж ракі пальметны сад «Памяці Ільіча», ледзь не да самага мора ап'яняючы прасцяг то водарам кветак, то спелым, духмяным пахам яблыкаў...

Рака-прыгажуня, рака-працаўніца... І ўдзень і ўночы плывуць уверх і ўніз па раце цяжкія баржы з пяском і цэментом, з мелям і гарбузамі. І хвалі, разбіваючыся аб зялёныя берагі, не перашаджаюць песні, якая кружыць і кружыць над вадой. Малдаўская дойна! Спявае народная

артыстка СССР Марыя Біешу. Прыгожы, ледзь крануты смуткам голас, — душа народа...

То прарэзлівы крык чайні, то рытмічнае гудзенне матора, што гоніць ваду ракі на палі, то ўсплеск вясла... А песня цячэ, разліваецца ўсё шырэй і шырэй.

Як цяжка выбраць з успамінаў самых важных! Расказаць пра Малдавію — гэта расказаць пра ўсе шляхі, якія выбіралі мяне ў спадарожніцы, пра ўсе сустрэчы з мастакамі, сялянскімі, будаўнікамі, пазнамі гэтага краю, пра ўсе адкрыцці, якія прынесла мне знаёмства з мовай і звычаямі народа. Дзе б ні бывала я: каля муроў старога Бендэрскай крэпасці ці на Бендэрскім шаўковым камбінаце, у ДOME-музеі А. С. Пушкіна ці ў музеі-друкарні ленынскай «Іскры», у саўгасе-заводзе «Кодры» ці на Малдаўскай ГЭС, усюды я адчувала сябе ў роднай сям'і, дзе кожны шчодрый дзяліўся са мной дабрай, добраў усмешкай.

Гронкай вінаграду лжыць на нарце нашай вялікай Радзімы Малдавія. Шчодрая, благаслаўленая сонцам зямля! Гады, пражытыя мной на гэтай зямлі, на зямлі, дзе гаспадарыць сонца і праца, дзе ўсе мелодыі, усе песні ўслаўляюць працу і сонца, — сонечная яркая старонка майго жыцця.

Таіса БОНДАР.

Грыгорэ ВІЕРУ

Не гніся —
Ніколі не хавай пагляд,
Каб па вачах чытаць магла.

Агнеса РОШКА

Звіні, зямля

І туліцца, да ног падчас,
І небам бласлаўляе нас.
Цвіце,
на радасць і бяду,
У садзе руж
і ў садзе дум.

Хай зімні вецер, сын тугі,
І закаваны ў ланцугі
Здзірае золата з бяроз,
Зямлю выстуджае да слёз.

А дух зямлі
жыве ў дубах.

Бруціца ў рэчак на губах,
У парастках, нябачных нам,
Сіл набіраецца здаўна.

Здаўна сувоі цішыні
Ткуць і лясы,
і стужкі ніў.

Як песня, сцелецца яно,
Зямлі зялёнае радно.

І туліцца да ног падчас,
І небам бласлаўляе нас.
Пакуль мне кожны крок
баліць,
Належу я жыццю,
Зямлі.

Таіса БОНДАР.

Аўрэліу БУСУЕК

Сыну

Сыду ў нябыт я на зыходзе дня, —
Табе пакіну добрае імя,

Зямлю пакіну з чуйнай цішынёй
Травы, якая ўзідзе нада мной,

Пакіну сонца, высі сіні дым,
І мару, што жыла ўва мне заўжды,

Сяброў (без іх на свеце не пражыць),

Чыю прыхільнасць трэба заслужыць,
І ворагаў (нам і без іх не жыць),
Іх злосць таксама трэба заслужыць.

Пераклала Т. БОНДАР.

ШЧАСЛІВАГА СТАРТУ, МАЛАДОСЦЬ!

З 11 па 22 верасня ў Гродне будзе працаваць IX рэспубліканскі семінар творчай і навуковай моладзі. Яго ўдзельнікамі стануць маладыя літаратары і кампазітары, артысты і мастакі, вучоныя і самавольныя работнікі.

Пра мэты семінара, пра тое, як ён будзе праходзіць, нашаму карэспандэнту раскажыў загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК ЛКСМ Беларусі І. А. Саракавіч.

— Правадзены семінараў — добрая традыцыя ў жыцці нашай рэспублікі. Апошні час яны праводзяцца штогод. Сёлетні, гродзенскі семінар, ЦК ЛКСМБ, як і раней, праводзіць сумесна з Міністэрствам культуры, усімі творчымі саюзамі, АН БССР, Міністэрствам асветы і Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі рэспублікі. Адметнасць яго

ў тым, што ён прысвечанаецца 60-годдзю Вялікага Кастрычніка і з'яўляецца своеасаблівым адказам на пастанову ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю».

Чарговы, IX семінар пройдзе на Гродзеншчыне. Яны праходзілі рапей на Міншчыне, Магілёўшчыне, Брэстчыне... І гэта — не выпадкова. Мы стараемся ахапіць як мага шырокае кола творчай моладзі і пазнаёміць удзельнікаў семінара з дасягненнямі акагоніі і культуры ўсіх абласцей нашай рэспублікі.

Спадыёмся, што і працоўныя Гродзеншчыны бліжэй пазнаё-

мяцца з маладосцю нашай навукі і літаратуры, тэатра і музыкі, мастацтва і кіно.

Семінар на Гродзеншчыне працянецца 10 дзён. І кожны з гэтых дзён будзе своеасаблівым, адметным. У першы дзень удзельнікі семінара пазнаёмяцца са старажытным горадам над Пёманам, ускладуць вяткі да помніка У. І. Леніну, будуць гасцімі гродзенскіх прадпрыемстваў. А потым пачнуцца тэматычныя дні: дзень літаратуры, навукі, кіно, тэатра, дзень працоўнага дэсанта і інш.

Удзельнікі семінара праслухаюць даклад «Аб задачах маладой творчай інтэлігенцыі рэспублікі па выкананню пастановы ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю» і дастойнай сустрэчы 60-годдзя Вялікага Кастрычніка». Перад імі выступяць лектары, запрошаныя на семінар з Масквы, Ленінграда, Кіева.

Чытачам газеты «Літаратура і мастацтва» найбольш відаць цікава тое, як будзе праходзіць дзень літаратуры. Пачнецца ён з гутаркі на тэму: «Малады пісьменнік і сучаснасць», з якой выступіць сакратар праўлення СП БССР Іван Чыгрынаў. «Беларуская літаратура — дасягненні, праблемы», — такая тема даклада маладога крытыка Яўгена Леціц. Паэт, даследчык фальклору Ніл Гілевіч павядзе размову пра сувязь сучаснай беларускай літаратуры з вуснай народнай творчасцю.

Адбудзецца дыскусія на тэму «Літаратура і навукова-тэхнічны прагрэс», вынікі якой падсумуе старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР С. Лаўшук.

Дзень літаратара закончыцца вялікім паэтычным вечарам, у якім прымуць удзел маладыя паэты і моладзь драматычных тэатраў рэспублікі.

Як бачыць, літаратурны дзень на семінары абяцае быць цікавым і карысным для маладых

паэтаў, празаікаў, драматургаў, крытыкаў.

Наогул, усіх удзельнікаў семінара чакае на Гродзеншчыне мноства цікавых сустрэч на прадпрыемствах, у палітасях, навучальных установах. І гэтыя сустрэчы, безумоўна, будуць сустрэчамі з героямі нашых кніг, палотнаў, кінастужак...

Хочацца пажадаць творчай моладзі шчаслівых стартаў, добрага плёну.

«АПРАЎДАННЕ КРЫВІ» — ПА-РУСКУ

У восьмым нумары часопіса «Дружба народаў» пачаў друкавацца раман лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Івана Чыгрынава «Апраўданне крыві». Пераклад на рускую мову зрабіла Іна Сяргеева.

Я хацеў бы ахапіць сваёй любоўю ўсё чалавецтва, сагрэць яго і ачысціць ад бруду...
Ф. Э. ДЗЯРЖЫНСКІ.

Ёсць людзі, імёны якіх навечно ўпісаны ў гісторыю вялікага Кастрычніка. Ёсць людзі, якія карысталіся выключным давер'ем і любоўю народа. Народныя героі не падуладны часу. Усё гэта датычыць Фелікса Эдмундавіча Дзяржынскага, выдатнага дзеяча Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы. Нарадзіўся ён 11 верасня 1877 года ў маёнтку Дзяржынава (цяпер Стаўбцоўскага раёна Мінскай вобласці). Адсюль пачаўся яго шлях у рэвалюцыю...

Ф. Э. Дзяржынскі, народжаны незвычайным часам, у віхурах рэвалюцыйнай барацьбы, фарміраваўся пад уздзеяннем жыватворных ідэй марксізму, У. І. Леніна. Год ад году ён становіўся універсалам рэвалюцыйнага дзеяння і мыслення: арганізатарам і прамойцам, выдаўцом і публіцыстам, практыкам і мысліцелем.

Дзяржынскі шэсць разоў арыштоўваўся і асуджаўся царскімі ўладамі, 11 гадоў правёў у турмах і на катарзе. Яму тройчы ўдавалася ўцякаць на волю. Лютаўскую рэвалюцыю ён сустраў у маскоўскай Бутырскай турме — хворым, з

кейданамі на нагах. Разам з іншымі палітвязнямі яго вызваліў рэвалюцыйны атрад на чале з В. А. Обухам (урадзёнам Віцебскай губерні).

Каб падрыхтаваць народныя масы да пераможнай рэвалюцыі, партыі трэба было прара-

Міхаіл Прыгароўскі — з Рагачоўскага. Дзяржынскі ўвайшоў у гісторыю як актыўнейшы дзеяч і сапраўдны герой Кастрычніка.

Пасля рэвалюцыі ва ўсю моц разгарнуўся магутны талент Дзяржынскага-арганізатара, бу-

прызначаны на прапанове Леніна. «Гроза буржуазіі», «Шчыт і меч рэвалюцыі», «Жалезны Фелікс» — любоўна называлі яго ў нашай краіне.

Ф. Э. Дзяржынскі асабіста ўдзельнічаў у разгроме штабоў белагвардзейскай і анар-

лякіх прыстасаванцаў, апартуністаў, ворагаў сацыялізму.

Яго называлі «Жалезным», але ў той час гэта быў высакародны, абаяльны чалавек, у якога за аскетычным, нязменным шынялем хавалася добрая паэтычная душа, якая любіла ўсё цудоўнае ў жыцці. Дзяржынскі шчыра любіў дзяцей, моладзь, камсамольцаў, людзей працы, і яны адказвалі яму тым жа. У 1922 годзе яму было прысвоена званне ганаровага камсамольца. Фелікс Эдмундавіч палыміа любіў паэзію, музыку, жывапіс, сам пісаў вершы, пастаянна займаўся публіцыстыкай. На памяць чытаў на польскай мове вершы А. Міцкевіча, Ю. Славацкага. Яго звязвала шматгадовая дружба з М. Горкім, А. Макаранкам, А. Луначарскім і іншымі дзеячамі культуры. Палыміа рыцар рэвалюцыі, Ф. Э. Дзяржынскі ўсе свае чалавечыя сілы — вялікі талент, тэмперамент, волю — аддаў барацьбе за інтарэсы партыі, рабочага класа, працоўнага народа.

Эдуард КАРНІЛОВІЧ,
кандыдат гістарычных
наук.

ЖАЛЕЗНЫ РЫЦАР РЭВАЛЮЦЫІ

біць гіганцкую работу. Значная частка яе легла на плечы нястомнага Дзяржынскага. Ён быў усюды, дзе былі патрэбны выключная аперацыйнасць і энтузіязм, ясны розум і адданасць рэвалюцыі. Яго выбіраюць дэлегатам Косавіцкай партыйнай канферэнцыі, VI з'езда партыі, членам ЦК. Фелікс Эдмундавіч гарача падтрымаў ленінскую рэвалюцыю аб ўзброеным паўстанні і разам з Бубнавым, Свядловым, Сталіным, Урыцкім увайшоў у Ваенна-рэвалюцыйны цэнтр па кіраўніцтву паўстаннем. Ён узначаліў ахову і сувязь штаба рэвалюцыі — Смольнага, непасрэдна кіраваў захопам пошты і тэлеграфа. Па збегу акалічнасцей яго баявымі памочнікамі былі камісары Смольнага — Фёдар Быкаў з Дрысенскага павета,

даўніка новага жыцця. Яго кіруюча дзейнасць здзіўляе сваёй маштабнасцю і разнастайнасцю. Член ЦК, кандыдат у члены Палітбюро ЦК РКП(б), член прэзідыума ВЦВК, старшыня ВЧК, нарком унутраных спраў, нарком шляхоў зносін, старшыня ВСНГ, старшыня Камісіі па паляпшэнню жыцця дзяцей — гэта пералік толькі асноўных пасадаў, якія займаў ён у партыі і савецкім дзяржаўным апарце.

Усё, што ён даручалася Дзяржынскаму, ён рабіў абгрунтавана, ініцыятыўна, умела, з шырокім прыцягненнем працоўных. Асабліваю любіў і прызнаваў народнае ён заслужыў сваёй беззаветнай барацьбой з контррэвалюцыяй, спекуляцыяй, сабатажам, будучы на паслу старшыні ВЧК, на які быў

хіскай арганізацыі «Арол» і «Юрнал гвардыя», пад яго кіраўніцтвам раскрыты тайныя змовы англійскай, амерыканскай, французскай і іншых разведак. Ён дасягнуў вяшчынь чэкіскага ўмення і быў здольны выкрыць самыя каварныя задумы ворага.

Ф. Э. Дзяржынскі — верны саратнік Леніна. Пазнаёміўшыся з ленінскай «Іскарой», кнігай «Што рабіць», пасля II з'езда партыі ён цвёрда стаў на пазіцыі бальшавікоў-ленінцаў. Яму пашчасціла многія гады працаваць у непасрэднай блізкасці з правадыром. Уладзімір Ільіч высока ацаніў яго як бясстрашнага рыцара рэвалюцыі, узорнага камуніста, таленавітага арганізатара. Абаранячы ленінскія ўстаноўкі, Дзяржынскі бязлітасна змагаўся супраць уся-

ФЕЛІКС—ЗНАЧЫЦЬ ШЧАСЛІВЫ

(Заначэнне. Пачатан на стар. 1).

У невялікай экспазіцыі філіяла музея сабрана шмат документаў, якія вяртаюць наведвальнікаў у маленства і юнацтва Фелікса Эдмундавіча, расказваюць пра яго бацькоў, членаў сям'і, расказваюць шматгранную, рэвалюцыйную дзейнасць чалавека, які назаўсёды застаўся для нас увасабленнем ідэяльнай перакананасці і маральнай стойкасці, выключнай прыгажосці духу.

— Філіял быў створаны пяць гадоў назад, музей жа адкрыты ў Івянцы яшчэ ў 1957 годзе, — расказвае яго дырэктар М. С. Карнеёў. — За гэты час паступіла звыш 4 тысяч экспанатаў.

Экспазіцыя музея напярэдадні юбілею аформлена па-новаму. Да музея прыбудаваны вестыбюль, з'явілася кіналекцыйная зала. І, вядома, шмат новых экспанатаў. Мікалай Сямёнавіч летась ездзіў у Варшаву, пабываў у музеі гісторыі польскага рэвалюцыйнага руху. Польскія таварышы падарылі фотакопіі многіх новых документаў, якіх дагэтуль у Івянцы не было. Шмат здымаў прапанавалі маскоўскія музеі, а таксама сваёй Дзяржынскага, яго саратнікі.

Збор документаў, афармленне экспазіцыі, адшукванне новых звестак пра Дзяржынскага — работа надзвычай цікавая і вельмі карпатлівая. Яна і стала арганічнай часткай жыцця дырэктара музея, чалавека, які працуе з душой, шчыра і натхнёна. Прыехаў ён у тутэйшыя мясціны яшчэ ў 1958 годзе, адразу ж пасля заканчэння гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна, і з захапленнем узяўся за новую для яго справу. Асабліва клопатаў прыбавілася сёлета, напярэдадні юбілею. Шмат давалася папрацаваць і яму, хапіла турбот і мастакам-афарміцелям на чале з галоўным мастаком Уладзімірам Дамітрыевічам Кандрацэвым. Экспазіцыя цяпер перабудавана, размяшчаецца ў шасці залах.

...Бываючы ў Дзяржынаве, праходзячы па залах музея, знаёмлячыся з экспанатамі, у якіх ужо раз шукаш для сябе адказ на адно і тое ж пытанне: адкуль жа пачынаюцца яны, гэтыя вытокі жыцця, надзвычайнага па сіле таленту і высокай апантанасці, працалюбства і выключнай чалавечнасці? Ён, Фелікс Эдмундавіч, сам таго не ведаючы, з усёй сваёй выключнай прыныповасцю і прамой адказаў аднойчы на гэтае пытанне: «Вы ведаеце выдатна, мая сіла заключаецца ў чым? Я не шкадую сябе ніколі... Я ніколі не крыўлю душой; калі я бачу, што ў нас непаладкі, я з усёй сілай абрушваюся на іх...» Словы гэтыя, па сутнасці, былі апошнімі ў яго жыцці. Яны прагучалі 20 ліпеня 1926 года на Аб'яднаным пленуме ЦК і ЦКК ВКП(б), а праз тры гадзіны пасля гэтага выступлення сэрца не вытрымала напружанай работы.

Прамата і бескампраміснасць, надзвычайная працаздольнасць і рэвалюцыйная апантанасць... Гэтыя рысы характару чалавека, безумоўна, фарміруюцца з узростам. І Дзяржынскі тут не выключэнне. Час, рэвалюцыйныя выпрабаванні гартвалі яго як асобу. Аднак не варта забываць, што пачатак усяго — у



У ваколцах Дзяржынава. Фота Ул. КРУКА.

маленстве. Як адбывалася станаўленне характару «жалезнага Фелікса» — даюць мажлівасць зразумець экспанаты. Мы бачым фота бацькі Дзяржынскага — Эдмунда-Руфіна Іосіфавіча, чалавека адкаванага і ўсебакова развітага для свайго часу. Закончыўшы Пецябургскі ўніверсітэт, ён выкладаў фізіку і матэматыку ў Херсонскай, а пазней у Таганроўскай гімназіях. Маці Алена Ігнатаўна валодала некалькімі замежнымі мовамі, цудоўна ведала польскую і рускую літаратуру, захаплялася музыкай. Свае веды, любоў да ўсяго прыгожага ў жыцці і несправядлівасць да сацыяльнай няроўнасці бацькі перадалі сваім дзецям.

Найлепшыя ўспаміны ў Фелікса Эдмундавіча пра маці: «Наша мама неўміручая ў нас. Яна дала мне душу, уклала ў яе любоў, пашырыла мае сэрца і пасялілася ў ім назаўсёды... І гэта было рашаючым момантам. Гэта паўплывала на тое, што я ў далейшым пайшоў па тым шляху, па якому ішоў, што кожны гвалт, пра які я даведаўся, быў як бы гвалтам нада мной асабіста. Ужо тады мае сэрца і мозг чуйна ўспрымалі ўсякую несправядлівасць, усякую крыўду... і я ненавідзеў зло».

Экспанаты дапамагаюць прасачыць шлях рэвалюцыйнага сталення Дзяржынскага, калі ён ад простага канстатацыі зла перайшоў да яго сацыяльнага выкрыцця. Вось карціна мастака Э. Агуноўна, на якой мы бачым Фелікса-юнака, які на гары Гедыміна ў Вільні дае клятву ўсё жыццё змагацца за свабоду народа. Будучы гімназістам, у 1895 годзе Дзяржынскі арганізаваў тайную друкарню. У экспазіцыі — здымак дома, дзе яна знаходзілася, і малюнак, што вяртае да тых незабыўных дзён.

Нямала звестак пра рэвалюцыйную дзейнасць Фелікса Эдмундавіча ў гады рэвалюцыі 1905—1907 гадоў. Аднак талент яго, рэвалюцыйнага і партыйнага кіраўніка, арганізатара народных мас, з выключнай сілай раскрыўся ў дні Вялікай Кастрычніцкай сцыялістычнай рэвалюцыі, у час разгрому ўнутранай контррэвалюцыі і замежнай ваеннай інтэрвенцыі, у гады мірнага сацыялістычнага будаўніцтва.

Безумоўна, назваць тут толькі асобныя, найбольш значныя экспанаты проста немагчыма. Ды і наўрад ці гэта патрэбна. Куды важней, думаецца, знаёміцца з музеем паступова, імкнучыся не проста ўбачыць той ці іншы здымак, запомніць карціну мастака ці нейкі рэдкі дакумент, а адкрыць перш за ўсё для сябе самога Фелікса Эдмундавіча, чалаве-

ка і рэвалюцыйнага, сапраўдную сутнасць якога ва ўсёй ягонай шматграннасці, няпростасці і паўнаце можна адчуць толькі тут, у яго родных мясцінах.

Бываючы ў Дзяржынаве, наведваючы Івянцы, спыняючыся ля бюста яго, што цяпер стаіць у гарадскім скверы, неск па-новаму, у зусім іншым, больш шырокім сэнсе, адкрываеш для сябе значэнне тых паняццяў, што крочаць з чалавекам (павінны крочыць!) усё жыццё. Праўда і сумленне, гонар і абавязак, ідэяная перакананасць і душэўная бескампраміснасць — усё гэта пачынае высвятляцца ў новым рэкурсе, бачыцца ў аспекце яго, Дзяржынскага, рэзюменна. Ён не ўмеў жыць на паўсілы, ён не мог хоць на нейкі момант, на пэўнае імгненне здрадзіць таму, чаму прысвяціў сябе — рэвалюцыі і народу. І ў гэтай грамадзянскай апантанасці, пэўнай рэвалюцыйнай аскетычнасці — яго моц і сіла, праўда і веліч.

Браць прыклад з Дзяржынскага — значыць, вучыцца быць чалавекам. А ўрокаў душэўнай дабраці і шчодрасці, сапраўднай грамадзянскасці і гуманізму ён дае нам шмат. Адзін з іх — любоў да дзяцей.

А вось праўленне чалавечай сціпласці, ленінскай катэгарычнасці, калі гаворка ідзе пра асабістыя заслугі: «Не я, а ўся ЦК узнагароджана ордэнам Чырвонага Сцяга». Побач стаць тыя найвышэйшыя патрабаванні, якія прад'яўляў Фелікс Эдмундавіч да самога сябе і таварышаў на рабоце: «Чэкістам можа быць толькі чалавек з халоднай галавой, гарачым сэрцам і чыстымі рукамі», словы, якія даўно сталі крылатымі.

Фелікс — значыць шчаслівы. Менавіта так перакладаецца з лацінскай мовы імя Дзяржынскага. Сапраўды, чалавек, які ва ўсёй паўнаце спазнаў цану жыцця, яго горыч і радасць — такі чалавек не можа быць нешчаслівым. І для нас, наступнікаў яго, як крэда, як вялікая сацыяльна-маральная праграма застаецца яго заповіт: «Быць светлым променем для іншых, самому выпраменьваць святло, — воль вышэйшае шчасце для чалавека, якога толькі ён можа дасягнуць».

...У Дзяржынаве — восень. Ападае з бярозаў пажоўклае лісце, ціхутка апускаецца на зямлю, золатам прыцярашвае мауклівыя валуны. Сотая восень, што прайшла з таго часу, як тут нарадзіўся Фелікс Эдмундавіч Дзяржынскі.

Б. САКОЛЬСКІ.

З ПАЧУЦЦЕМ патрыятычнай гордасці, усеагульнага натхнення і глыбокай зацікаўленасці камуністы і беспартыйныя, выбеленыя сівізнай ветэраны і моладзь вывучаюць і абмяркоўваюць матэрыялы майскага Пленума ЦК КПСС, праект Асноўнага Закона Краіны Саветаў. Яны аднадушна ўспрымаюць іх як дакументы велізарнага тэарэтычнага, палітычнага і практычнага значэння, якія ярка і пераканаўча дэманструюць творчую глыбіню калектывнага розуму, найвялікшай мудрасці ленинскага ЦК нашай партыі. І чым больш кожны з нас удумваецца ў глыбокі сэнс гэтага важнага палітычнага дакумента, тым ясней уяўляе цесную, арганічную сувязь палажэнняў будучага Асноўнага Закона з усімі аспектамі жыцця нашага грамадства, лёсам і практычнымі справамі кожнага савецкага чалавека, кожнага працоўнага калектыву.

Больш за тры месяцы паўсюдна ідзе шырокае, насапраўднаму свабоднае і дзелавое вивучэнне і абмеркаванне праекта Асноўнага Закона. Уся арганізатарская і масава-палітычная работа мае на мэце тое, каб надаць гэтай важнейшай кампаніі дакладную і ясную накіраванасць, данесці сутнасць і значэнне праекта да свядомасці кожнага савецкага чалавека.

Усебаковаму абмеркаванню праекта Канстытуцыі папярэднічала яго глыбокае вивучэнне шырокімі масамі працоўных. Асабліва месца тут заняла сістэма партыйнай, камсамольскай і масавай эканамічнай адукацыі. На працягу чэрвеня ў тэарэтычных семінарах, плітшколах, гуртках, двухгадовых эканамічных школах, школах камуністычнай працы было праведзена па тры-чатыры заняткі, на якіх звыш двух мільёнаў слухачоў вивучылі важнейшыя палажэнні праекта Канстытуцыі, даклада таварыша Л. І. Брэжнева на майскім Пленуме ЦК КПСС. Улічваючы велізарную цікавасць працоўных да гэтых гістарычных дакументаў, партыйныя камітэты і арганізацыі дадаткова ства-

рылі 6.752 вучэбныя групы з настаянным кантынгентам слухачоў, які перавышае 329 тысяч чалавек. Да кіраўніцтва заняткамі былі прыцягнуты найбольш падрыхтаваныя прапагандысцкія кадры.

З першых дзён абмеркавання Асноўнага Закона паўсюдна праходзіць у абстаноўцы велізарнага патрыятычнага ўздыху, усеагульнай зацікаўленасці, небывалай актыўнасці ўсіх

раздзела аб асноўных напрамках і прынцыпах ленинскай знешняй палітыкі СССР. Побач з гэтым унесена больш як 13 тысяч канкрэтных прапаноў па розных раздзелах і артыкулах Канстытуцыі. Большасць іх прасякнута клопатам аб павышэнні эфектыўнасці вытворчасці і выкарыстання прыродных багаццяў, накіравана на барацьбу з парушальнікамі працоўнай і дзяржаўнай дысцыпліны, з раскідальнікамі са-

ні раскідальнікамі, безгаспадарчасці, нараюцца па закону.

Многія прапановы і заўвагі прысвечаны паліпшэнню выхавання падрастанчага пакалення, павышэнню адказнасці за гэта бачно, узмацненню клопатаў аб мнагасем'яных сем'ях, ветэранах вайны і працы. Цікавыя ў гэтым плане прапановы, выказаныя рэктарам Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта Б. Бокуцем, шафэрам аўтакалоны 2402 Брэста Г. Наймуном, адказным сакратаром Ашмянскага раённага аддзялення таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры І. Навумам, і

дэпутаты: мясцовыя Саветы ажыццяўляюць кантроль за выкананнем дзяржаўных планаў; міністэрствы і ведамствы абавязаны фарміраваць планы падведомасных прадпрыемстваў і арганізацый па ўзгадненню з адпаведнымі мясцовымі Саветамі народных дэпутатаў. Прапануецца таксама накіраваць перыядычнасць правядзення сесій і пасяджэнняў выканкомаў, уазаць, якія накіраваны масавыя грамадскія арганізацыі і іх органы маюць права заканадаўчай ініцыятывы, прадоўжыць тэрмін паўнамоцтваў народных дэпутатаў мясцовых Саветаў да 5 гадоў і г. д.

Нямала прапаноў паступае і па іншых артыкулах, палажэннях праекта Канстытуцыі СССР.

Для вивучэння і абагульнення іх пры партыйных камітэтах, выканкомах Саветаў дэпутатаў працоўных, пры кіруючых органах грамадскіх арганізацый актыўна працуюць спецыяльныя групы з ліку работнікаў партыйных, савецкіх, грамадскіх арганізацый і юристаў. Тут уважліва аналізуюць паступаючыя прапановы, апэратыўна рэагуюць на заўвагі грамадзян па канкрэтных гаспадарчых, сацыяльна-бытавых і іншых пытаннях. Гэта, бесспрэчна, садзейнічае далейшаму павышэнню эфектыўнасці і якасці работы працоўных калектываў, партыйных, савецкіх і гаспадарчых арганізацый, развіццю творчай ініцыятывы мас.

Рашэнні майскага Пленума ЦК КПСС, усенароднае абмеркаванне праекта Канстытуцыі СССР выклікалі ў працаўнікоў гарадоў і сёл новы прыліў працоўнай і палітычнай актыўнасці, падалі яшчэ большы размах сацыялістычнаму спарбніцтву за паспяховае выкананне рашэнняў XXV з'езда КПСС, за дастойную сустрэчу 60-й гадавіны Вялікага Кастрычніка.

Абмеркаванне праекта Канстытуцыі СССР набыло глыбокае палітычнае і практычнае значэнне. Яно стала магутным стымулам актывізацыі грамадскага жыцця, павышэння творчай ініцыятывы камуністаў і ўсіх працоўных у барацьбе за ажыццяўленне сацыяльнай і эканамічнай палітыкі партыі, рашэнняў XXV з'езда КПСС.

В. ПАГІРНИЦКІ,
інструктар ЦК КП Беларусі.

ЗГУРТАВАНАСЦЬ

пластоў насельніцтва, яго высокай грамадзянскай сталасці. Узначальваюць гэтую адказную работу партыйныя арганізацыі. Яна ажыццяўляецца ў адпаведнасці з намічанай праграмай дзеланняў. Аб яе эфектыўнасці красамоўна гаворыць шырокі, сапраўды усенародны, свабодны і дзелавы размах абмеркавання праекта. Усёго па абмеркаванню праекта ў рэспубліцы праведзена больш як 96 тысяч сходаў, у рабоце якіх удзельнічала звыш сямі мільёнаў чалавек.

У ходзе абмеркавання праекта працоўныя ўнеслі звыш 590 тысяч прапаноў і заўваг. Апрача таго, у партыйныя і савецкія органы, у рэдакцыі газет, на радыё і тэлебачанне паступіла больш як 11.700 тысяч пісем з прапаноў і заўвагамі адносна тэксту Канстытуцыі. Сярод аўтараў шматлікіх прапаноў — рабочыя, калгаснікі, інжынеры, дзеячы навукі і мастацтва, гаспадарчыя кіраўнікі, педагогі і ўрачы, работнікі сферы быту, моладзь і пенсіянеры. Савецкія людзі аднадушна ўхваляюць і падтрымліваюць усе асноўныя палажэнні праекта Канстытуцыі СССР. Асабліва падкрэсліваецца прынцыповая важнасць уключэння спецыяльнага артыкула аб ролі КПСС у жыцці савецкага грамадства, а таксама

цыялістычнай уласнасці, з такімі антыграмадскімі праяўленнямі, як п'янства і хуліганства, ухіленне ад грамадска-карыснай працы.

Напрыклад, трантарыст саўгаса «Праўда» Кастрычніцкага раёна Ф. Філіповіч, рабочы ПМК № 2 з Хойнік Г. Гаўрыльчык, старшы аграном калгаса імя Багушэвіча Ашмянскага раёна В. Мардасевіч, заслужаны сувязіст БССР, пенсіянер Д. Лузгін з Гомеля і іншыя прапаноўчы дапоўнілі праект Канстытуцыі палажэннем аб тым, што па-гаспадарску берачы дзяржаўную ўласнасць, выкарыстоўваюць яе з максімальнай эфектыўнасцю для росту эканамічнай магутнасці краіны — абавязак кожнага грамадзяніна СССР.

Вельмі многія прапановы прасякнуты глыбокай зацікаўленасцю абаронай дзяржаўнай і грамадскай уласнасці ад усялякіх замахаў. У іх утрымліваюцца панаданныя заканадаўча замацаваць адказнасць за гэта кожнага савецкага чалавека. Менавіта на гэта накіраваны прапановы наладчыка Мінскага заводу імя У. І. Леніна Л. Платонава, майстра вытворчага навучання Аршанскага тэхнічнага вучылішча № 122 І. Кульцова, швачні-матарыні гомельскай фабрыкі «8 Сакавіка» В. Клімянок, галоўнага агранома ўпраўлення сельскай гаспадаркі Асіповіцкага раёнвыканкома Р. Грына і іншых. Іх абгульненая прапанова такая: асобы, якія робяць замаха на сацыялістычную ўласнасць, а таксама прыносяць грамадству страты надобрасумленным вынананнем службовых абавязкаў або вінаватых ў супольніцтве, патуран-

студэнтнай Белдзяржкансерваторыі Т. Бяльковай і многімі іншымі. Так, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР Б. Бокуць унёс прапанову дапоўніць артыкул 25 палажэннем: «Пастаяннае ўдасканаленне ўсёй справы навучання і выхавання моладзі з'яўляецца абавязкам сям'і, школы, працоўных калектываў, шырокай грамадскасці». Кандыдат юрыдычных навук, начальнік аддзела Міністэрства юстыцыі БССР А. Хвастоў прапонуе артыкул 66 запісаць у наступнай рэдакцыі: «Грамадзяне СССР павінны выхоўваць сваіх дзяцей у духу маральнага кодэксу будаўніцтва камунізму, ілапацыі аб іх фізічным развіцці, навучанні і падрыхтоўцы да грамадска-карыснай дзейнасці».

На думку Героя Сацыялістычнай Працы, механіка Пінскага суднабудаўнічага заводу М. Мігала, у артыкуле 40 трэба ўказаць, што ветэран працы карыстаецца пэўнымі льготамі ў адпаведнасці з распрацаванымі палажэннямі за працяглаю і няспынную работу на адным прадпрыемстве.

Значная частка прапаноў датычыць уданладнення выбарчай сістэмы, дэпутацкіх абавязкаў. Усе яны накіраваны на далейшае паліпшэнне дзейнасці дэпутатаў, выканкомаў мясцовых Саветаў, павышэнне іх адказнасці за вырашэнне сацыяльна-эканамічных задач, выкананне наказаў выбаршчыкаў, умацаванне сувязі з масамі. У пісьмах і выступленнях працоўных гавораць аб неабходнасці адлюстраваць у Канстытуцыі наступныя палажэнні: дэпутат абавязаны рабіць справядлівае аб рабоце не толькі перад выбаршчыкамі саёў акругі, але і перад працоўным калектывам, які вылучыў яго кандыдатам у

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Алег САЛТУК



На Ушаччыне

Святло зямлі, нябёс маіх цяпло,
Не пакідай мяне нідзе, ніколі.
Я тут усё з душы страсаю тло,
Як на вясну снягі страсае голле.
Пах чабаровы хмеліць галаву.
(Нібыта тут і порахам не пахла!)
Укленчу і шапчу:
«Жывы, жыву»

На злосць усім уранам і напалмам!

Чалавек такі бездапаможны,
І такі магутны чалавек:
Слёз у горы
Ён стрымаць не можа,
А калі патрэбна —
Плыні рэк
Ён назад паверне і — у космас
Выйдзе смела з люка карабля,
І замрэ,
І сцішыцца зямля
У трывозе за яго, такога
Кволага,
Маленькага,
Зямнога...
Чалавек-тытан і немаўля!

Ветэраны

Гоман птушыны раптам аціх
І пацямнелі бярозы.
Па мёртвых і па жывых
Вядуць ветэраны роздум.
Радзеюць,
Радзеюць рады.
Адны на вайне засталіся,
А іншых забралі гады,
Няўмольныя, як ні маліся.
У гуле гарачых баёў
Кароткім было юнацтва.

Зрабіла іх сталымі кроў,
Святое салдацкае брацтва.

Гуляе на скронях зіма,
Міжволі сутуляцца плечы...
А тыя,
Каго тут няма,
Застаюцца юнымі вечна.
Жывыя ў адказе за іх,
За іх дарагія магілы...
Памяць аб мёртвых
І вера ў жывых
Даюць і цярпенне і сілу.

Размова з лесам

Лес прыдзвінскі — зялёная
вечнасць.
Не сутуль перад восенню
моцныя плечы.
Я прыйшоў чысціню пераняць
у бяроз,
Паглядзець, маладняк ці падрас,
Ці стараюцца рупна дакторкі
сініцы,
Я прыйшоў, каб напіцца вады
з партызанскай крыніцы,
Паглядзець, як у буру крутыя
ілбы
Разбіваюць дашчэнту вятры
аб дубы.
Лес, мой лес! Цябе дзед мой
сцярог,
Не пускай злых людзей
і агонь на парог,
Толькі, лес, не ўбярог ты
свайго лесуна —

Шчыруна захлынула блакадай
вайна.

Тут застаўся навекі ляжаць
дзедаў сын,
Сон апошні прапаў
у няшчасных асін.
Лес, скажы мне, каго гэта
боль не кране?
Моўчкі ўсіх памянём у лясной
старане.
Знаю, цяжкі табе тых
гадоў успамін...
Як і ты, я баюся дрыжання асін.

На душы так хораша і ўзнёсла,
Нібы нарадзіўся другі раз.
У руках пушынкi, а не вёслы,
Вечаровы плёс даўно пагас.
Так і падганяе човен хваля,
І не страшыць —
Вабіць глыбіня
Толькі ўперад,
Дзе чакаюць далі,
Толькі б — да знямення цішыня,
Толькі б — ты была перада мною,
Бераг мой, агеньчык маяка,
Што нам сёння суд людскі
з табою,
Слоў мяшчанскіх дробная луска,
Вечнасць сёння нам глядзіць
у вочы,
Што з табой нам сёння суд
зямны?
Чуеш, нават совы не рагочуць
І вісяць у дуплах кажаны!

ПАСЛЯ нараджэння чалавека з цягам часу ў яго свядомасць уладна ўваходзяць шматлікія паняцці і сярод іх—тое першае слова, якое пранясе ён праз усё жыццё, з якім ён заўсёды будзе ў хвіліны найвышэйшага шчасця і самай самотнай тугі. Мама... Гэта—як прамень сонца, што нечакана кранаецца нашага твару. Мама—самы суровы суддзя кожнаму нашаму ўчынку і яна ж найдабрэйшы чалавек, які можа дараваць любое свавольства.

Праходзяць гады, дарослымі становімся мы, яе дзеці, а яна, старэнкая ўжо, сівенкая, застаецца для нас паранейшаму маладой. Бо яна—наша мама, яна той свет, які пры ўсёй прастаце сваёй застаецца складаным, і зразумець яго ва ўсёй паўнаце—гэта зразумець самога сябе, і потым, значна пазней, усю любоў сваю і замілаванне да мамы перадаць ужо сваім дзецям. У ісціне гэтай—само жыццё, у ёй — неўміручая яго хада.

І цяжка назваць такога паэта (упэўнена, тут няма выключэння), хто б у творах сваіх не пісаў пра маці. Ёй прысвячаюць самыя найлепшыя, самыя шчырыя радкі маладыя аўтары і сівія вета-раны, да яе звяртаюцца прызнаныя майстры і тыя, для каго паэтычныя гарызонты яшчэ толькі адкрываюцца. «Дзень добры, мама!»—кажуць яны, і на нейкі момант усе становяцца дзецьмі, і самае запаветнае, самае шчырае занатоўваецца на паперы, каб стаць ужо не толькі асабістым. Тады ў творах нараджаецца не проста вобраз мамы, а маці наогул—жанчыны, чалавека, грамадзяніна. Самае шырокае значэнне гэтага слова ў яго напоўненасці—параўнанне Радзімы з Маці.

«Дзень добры, мама!» — гавораць сёння больш чым семдзесят беларускіх паэтаў са старонак зборніка, складзенага Уладзімірам Васілевічам і выпушчанага выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Гэта — своеасаблівая анталогія твораў пра самую дарагога чалавека на зямлі. У надзвычай цёплай і задушэўнай прадмове «Мама. Матуля. Маці» Сяргей Грахоўскі робіць уводзіны ў свет добра і шчырасці, адданасці і любові, павагі і ўзаемаразумення.

Яшчэ і яшчэ раз перачытваеш творы

Дзень добры, мама! Зборнік. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

І не можаш не пагадзіцца з аўтарам прадмовы, што «лепшыя пачуцці і думкі беларускіх паэтаў, звернутыя да мамы, матулі, маці,—у гэтай кнізе».

Добра, што кніга адкрываецца вершамі нашых народных песняроў Я. Купалы і Я. Коласа. У іх творах «Выпраўляла маці сына» і «Маці», якія ўжо даўно сталі хрэстаматычнымі, за знешняй прастатой, някідкасю радкоў бачыцца свет духоўна багаты і напоўнены, ва ўсім багацці і шчодрасці раскрываецца характар маці—грамадзянкі, жанчыны, якая выгадала сваіх дзяцей дастойнымі барацьбітамі Айчыны. У Коласа «уздыгнула маці цяжка, аб сынку гадае, што ў астрозе, у паняверцы кару адбывае», а ў Купалы—новы час, іншыя сацы-

СЛОВА СВЕТЛАЕ — МАМА

яльныя абставіны, і як тут не зразумець радасць маці, што выпраўляе «сына з калгаснае хаты не на службу ў чужыну», а «каб служыў той верна, учына Арміі Чырвонай».

Гэтую ж адказнасць перад Радзімай добра разумее і сын з верша К. Крапіва «Развітанне сына», калі прама гаворыць сваёй маці:

Будзем жыцьмі—будзем рады
Лёсу маладому,
А пакуль не знішчым гадаў,
Не чакай дадому.

«Заспявай былім, мяжа...» М. Чарота, «Матчына сэрца» А. Александровіча, «Не засні, — пабудзі мяне рана...» П. Труса—таоры гэтыя пісаліся ў першыя гады Савецкай улады, таму ў іх — з аднаго боку, надзвычай моцнае імкненне да ўслаўлення новага жыцця праз чыста традыцыйныя, фальклорныя матывы, з другога—заўважаецца, як над самімі паэтычнымі часам бярэ верх праммерная рамантычнасць, вобразная ўскладнёнасць. І ўсё ж правільна, што ў зборніку прадстаўлены аўтары розныя як па мажлівасцях свайго таленту, так і па творчых кірунках. Менавіта такая разнастайнасць дае магчымасць добра адчуць, заўважыць імкненне да больш высокай, змястоўнай напоўненасці самога жыццёвага ідэалу Маці.

Гэта добра заўважаецца ў творчасці народных паэтаў П. Броўкі, А. Куляшоўва, М. Танка, П. Панчанкі. У зборніку прыведзены раздзелы з неўміручай броўкаўскай паэмы «Голас сэрца» — сапраўднага гімна Беларускай маці, маці, якая загінула ў вайну, увасобіўшы ў сабе такія важныя рысы савецкага чалавека, як высокі патрыятызм, самаахвярнасць у імя Радзімы, найвялікшую любоў да яе. Паэма П. Броўкі — споведзь выпакутаанага сыноўняга сэрца, сцюведзь, напісаная болей душой.

М. Танк, як заўсёды, вельмі філасафічны. Паэтычны малюнак, створаны ім, праз межы сваёй абстрактнасці і публі-

цыстычнасці сведчаць працяг чыста лірычнага плана:

Не знало,
Ці ёсць жыццё
На нейкіх зорках.
Я знаў толькі адну зорку—
Пяцікрылую далонь маці,
На якой выраслі
Мы, наш хлеб, нашы песні,
Святло якой
Вечна струменіць.

«Маці» — «народная балада» — як вызначае жанр свайго твора А. Куляшоў, якраз і моцна самім народным пачаткам, дзе гераічнае неаддзельна ад паўсядзённага жыцця. Маці гатовы стаць каменем, каб толькі каменне ў далейшым стала аямлём і зерне, пасеянае на ім, дело дружныя ўсходы:

Калі дачкаецца маці з тых зорнаў
Усходу,
Сын прыйдзе з паходу,
Са славаю прыйдзе з паходу.

Як тут не ўспомніць старадаўняе паданне (нагадае яго ў прадмове С. Грахоўскі), згодна якому сын па загаду каханай выразаў з грудзей маці сэрца. Спатыкнуўся юнак, ударыўся аб камень, сэрца выпала і прашаптала: ці не баліць табе, сыночак! Вось яна, самаахвярнасць маці!

Паэма В. Віткі «Беларуская калыханка», вершы «Над калыскай», Н. Тарас, «Мне кашулю маці вышывала», «Сына

маці чакае» А. Бялёвіча, «Сказ пра матуліна сэрца» К. Кірэенкі (прозвішчы ўсіх аўтараў назваць проста немагчыма)—працяг паэтычнай песні, у якой кожная новая мелодыя не паўтарае ранейшай. У кожнага ў жыцці ёсць, была свая мама—самая добрая, самая шчодрая і ласкавая, і таму кожны аўтар выбірае такія паэтычныя сродкі, якія, здаецца, варты толькі яго увагі.

Хвалюе верш А. Пысіна «Адавалі мы маткам бушлаты...». Пасляваенная рэчаіснасць у гэтым творы паўстае без прыхарошвання. Паэт расказвае пра тое, што ніколі не забываецца. Болей працінаюць сэрца заключныя радкі верша:

— Хоць бы цёплы бушлат той
прымераць
Пасля ўсіх халадоў і трывог,—
і сцягоны яшчэ вераць,
Не спяшаюцца рана вяртаць,
Усё з надзеяй глядзяць на парог.

Хвалюючыя радкі прысвяцілі маці паэты сярэдняга пакалення — Р. Барадулін, Г. Бураўкін, Н. Гілевіч, С. Гаўрусеў, Ю. Свірка, Я. Сіпакоў і іншыя. Яны хлапчукамі перажылі ваеннае ліхалецце, вайна забрала ў іх не толькі дзяцінства, але ў многіх—і блізкіх. Вось чаму яны і сёння ў думках пішуць лісты маці, якіх ужо няма ў жывых. «Недасланы ліст маці»—так назваў свой верш Я. Сіпакоў. У ім ён, сын, звяртаецца да матулі, што прыходзіць у яго сны:

Пішуць хлопцы лісты дадому—
Радасць светла ля іх карагодзіць!
І таксама пішу,
Хоць і знаю:
Пісьмы, мама, мае не даходзяць,
Пісьмы, мама, дарог не знаходзяць
Туды, да цябе...

Маці заўсёды з намі—і ў радасці, і ў горы. Яна—святло, запаленае аднойчы, любоў, якая не патухае з гадамі. І ўзыходзяць яе вочы «сузор'ямі цішыні, сусветамі дабрыві» (Р. Барадулін).

Словы прыязні і адданасці да маці гучаць у верхах маладзейшых: Л. Дайнекі і Р. Семашкевіча, В. Іпатавай і Н. Матцаш, Л. Тарасюк і П. Марціновіча...

Цяплее душа, шчодрае сэрца, калі чытаеш кнігу. Ёсць светлае слова ў кожнага з нас—мама, ёсць надзея і душэўны паратунак, разуменне і любоў. І шчаслівы той чалавек, што мае магчымасць прыйсці да яе і сказаць: «Дзень добры, мама!»

Святлана ХОРСУН.

Sardonia herba, або смех у памфлеце

Sardonia herba—расліна... Расліна і смех?.. Між іншым, гэтыя вельмі далёкія па сэнсу паняцці аб'ядноўваюцца ў адным жанры — памфлеце.

Звычайна гавораць: сарказм — асноўная зброя памфлетыста і тут жа падкрэсліваюць: смех у памфлеце носіць саркастычны характар. Усё гэта так, але мы павінны мець на ўвазе і наступнае: смех у памфлеце мае разнастайную гаму адценняў. У прыродзе наўрад ці існуе памфлет, смех якога быў бы толькі саркастычным.

Разгледзім некаторыя прыёмы саркастычнага «агучвання» памфлетаў.

Сатырычнае разважанне, што выконвае ролю своеасаблівага абагульнення ў самым пачатку твора... На першы погляд, яно зусім абстрактнае і да тэмы і назвы твора не мае ніякіх адносін. Часам здараецца, што такі пачатак некалькі расчароўвае чытача, бо замест гнёўнага выкрывання, якога ён чакае, яму прапануюць паразважаць, напрыклад, аб... медыкаментах.

«Як вядома, — пачынае свой твор «Рыцары і гісторыя» вядомы савецкі памфлетыст Яраслаў Галан, — ёсць медыкаменты для ўнутранага ужывання і знешняга. Рыцыну п'юць, а ёдаформам пасыпаюць раны». Пасля чаго мы наглядзем пераход непасрэдна да тэмы: «Так было, пакуль на сусветнай арэне не з'явіліся Гітлер і Гебельс, з таго часу брахна стала для немцаў прадумтай першай неабходнасці, таксама як і медыкаменты. І не адна брахна, а дзве: для ўнутранага і для знешняга выкарыстання».

У дадзеным выпадку Я. Галан умела скарыстаў надзаглавак выкрываемай ім кнігі па гісторыі Украіны, які абвешчаў: «Выключна для ўнутранага карыстання нямецкай арміі».

Да ўсяго сказанага неабходна дадаць: з'едлівае сатырычнае абагульненне (разважанне аб медыкаментах і брахні) даю настройку ўсёму памфлету ці, як гавораць, задаю саркастычны тон. Менавіта на гэтым тоне чытач звяртае (параўноўвае) усе факты, якія выкарыстоўвае аўтар у памфлеце. І што цікава, яны (факты) нібы адсвечваюцца ў зададзеным саркастычным тоне.

Здараецца, што памфлетыст вяртаецца да першапачатковага разважання. Вяртаецца ён, як звычайна, у канцы памфлета. Атрымліваецца кольцападобнае, замкнёнае абрамленне. Наглядаем гэты прыём у прыведзеным вышэй памфлеце Я. Галана «Рыцына і гісторыя». «Фрыцаў цяпер лечыць не рыцынай, а кулямі і гранатамі, і лечыць ужо не Гебельс, а Чырвоная Армія. Лечыць так радыкальна, што праз нейкі час медыкаменты фрыцам не спатрэбяцца».

Навошта ж лекі там, дзе няма ні хваробы, ні смутку...? — такімі словамі заканчвае Я. Галан свой твор. У канцоўцы, як бачым, сарказм іншай формы — адкрыты сарказм, у адрозненне ад прыкрытай формы ў пачатку памфлета.

Кольцападобнае, замкнёнае абрамленне — прыём даволі распаўсюджаны. Яго можна сустрэць у памфлетах мно-

гіх пісьменнікаў. Так, напрыклад, беларускі літаратар Л. Прохна звяртаецца да гэтага прыёму ў памфлетах «Гандляркі», «Бязважкія істоты», «Вар'яты» і іншых.

Сутнасць наступнага прыёму саркастычнага агучвання памфлетаў заключаецца ў тым, што ў анавіданні час ад часу, зусім адвольна, без усялякай перыядычнасці праяўляюцца саркастычныя адносіны аўтара да аб'екта. Канцоўка твора — публіцыстычнае абагульненне, якое звязана гучыць на самай высокай гнёўнай ноне.

Выдатным майстрам надобнага саркастычнага агучвання памфлетаў быў Я. Галан. Многія з яго памфлетаў, асабліва антынапскія і антыўніянскія, абрываюцца на самай высокай ноне, тым самым увесць час змест памфлета надцяваецца да гэтай саркастычна-пафаснай канцоўкі, і тады ядзецца, што гэтак гучыць увесць памфлет.

Дэкрэтам ад 13 ліпеня 1949 года папярэдняга Пій XII адлучыў ад царквы народы СССР і краін народнай дэмакратыі (так у той час называліся сацыялістычныя краіны), абвясціў «свяшчэнную вайну» ўсім, хто не прызнаваў дагматы каталіцкай царквы. З гэтага нагоды Я. Галан стварыў класічны памфлет «Плюю на папу!» (1949).

Першыя ўжо фразы насычаны з'едліва-зневажальным сарказмам. «13 ліпеня 1949 года ў маім жыцці адбыліся значна-нальны падзеі: папа Пій XII адлучыў мяне ад царквы. Адлучыў, яні адлучаюць цяля ад каровы. Без папярэджання».

Затым аўтар апавядае аб сваіх сутыкненнях са святымі аймамі. Апаўданае іранічна, толькі час ад часу успыхне, заіскрыцца рознымі адценнямі сарказму. («Замест таго, каб быць «масляў», пан-ойцец лупцаваў нас, шкяляроў. Лупцаваў вымачанай у солі розгай. Лупцаваў за «Отча наш», лупцаваў за «Верую». «Некалькі год назад памёр Мон-

сінёр Раці, ці ян там яго, Пій XI, і яго месца заняў мой новы працўнік—Пій XII. Усе знані на небе і на зямлі паназвалі, што ў асобе гэтага Пія я буду мець яшчэ больш заклятага ворага, чым абодва папярэднія, да Бенядзікта XV уключна, бо ён быў адным з хросных бацькоў тэраўра рэйха, ён штурхаў Гітлера на вайну супраць СССР, па яго патрабаванню Пільсудскі ішоў агнём і мячом супраць маіх неуніяцкіх землякоў Холмшчыны і Валыні»).

Такія саркастычныя фразы — своеасаблівая мосцікі, якія вядуць да канцоўкі — абагульнення: «Прайшлі гады, святы прастол змяніў Гітлера на Трумэна, аднак ад гэтага мае ўзаемаадносіны з ім ніколькі не палепшыліся. Наадварот, мая святатацкая рука яшчэ раз узнялася на пастыра пастыраў... Чаша горычы перапоўнілася, і пастыру пастыраў не заставалася нічога іншага, як адлучыць мяне ад царквы».

Адзінае маё суцяшэнне, што я не адзінокі: разам са мною папа адлучыў на меншай меры трыста мільёнаў чалавек, і гэта дае мне магчымасць разам з імі на поўны голас заявіць:

— Плюю на папу!»

І з'едлівыя фразы, якія сустракаюцца ў тканіне памфлета, і асабліва канцоўка-абагульненне ствараюць уражанне, што увесць памфлет гучыць на адной саркастычнай ноне.

Такую ж ролю канцоўкі-абагульнення выконваюць у памфлетах Я. Галана «Ватыканскія ідалы прагнуць крыві» і «Годзе!» (1948 г.).

Вось, напрыклад, канцоўка памфлета «Ватыканскія ідалы прагнуць крыві»: «Сёння ватыканскі анахранізм на поўны голас абвясчае вайну чалавецтву, яное крочыць наперад. Ачумелыя коні апаліпсіса пакліканы выцягваць воз каталіцызму, які зацягвае ў багню. Але час апрадзіў магільшчынаў чалавечага шчасця: узмацелыя руці працоўнага народа змогуць асадыць звар'яцелых коней вайны, і ціна забыцца канчаткова засмонча ватыканскае параджанне пекла».

НЕЗВЫЧАЙНАЕ Ў ЗВЫЧАЙНЫМ

Пачынаў Віталь Костылеў з лірыкі. Памятаю яго першы паэтычны зборнік «Нясучь пралескі», які выйшаў гадоў семнаццаць назад у Мінску і быў даволі прыхільна сустрэты крытыкай і чытачамі. Прыгадаю гэта не для таго, каб скараціць пра ўдачы аўтара ў пэрыяд, а таму, што і сёння, цалкам аддаўшыся дзіцячай прозе, ён застаецца верным сваім творчым прынцыпам, тым, якія бяруць пачатак у яго лірыцы.

В. Костылеў піша ў асноўным аб прыродзе, якую, па прызнанню С. Баруздына, ёсць любім, але не заўсёды, на жаль, беражом». Новы зборнік апавяданняў «Паласаты госьць» аднолькава цікавы і для дзяцей, і для дарослых, бо ў ім шмат пазнавальнага матэрыялу, бо ў ім не адчуваецца падзелу на ўзросты: праблемы, якія закранае пісьменнік, даступныя і зразумелыя кожнаму з нас. Апрача ўсяго, у кніжцы побач з дзецьмі, якія вучацца называць жывы свет роднай прыроды, а разам з ёю і жыццё, заўсёды знаходзяцца дарослыя. Скажам, той жа Дзмітрый Іванавіч — памяркоўны, мудры чалавек, сапраўдны «ясная энцыклапедыя».

Дзмітрый Іванавіч спагадлівы, шчыры, але і прынцыповы. Прыгадаем апавяданне «Стрэльба». Герой яго, узрадаваны, што атрымаў у падарунак ад таты стрэльбу, аднойчы замест ястраба памылкова ўналяваў у лесе луна — птушку рэдкую і карысную. Ён сьладзя-

В. Костылеў. Паласаты госьць. Апавяданні. На рускай мове. Для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

ваўся атрымаць прэмію, а выйшла наадварот: Дзмітрый Іванавіч яго аштрафаваў. Не звязіў нават на суседства і даўно дружба. Дацялося хлопцу збіраць на вёсцы металалом, каб выручыць грошы на штраф.

Нярэдка тэма прыроды. У пісьменніка знаходзіць абгрунтаваны маральна-этычны працяг: ён выступае супраць чыста «спажывецкіх» настрояў у адносінах да яе, як паказана гэта, напрыклад, у апавяданні «Залатыя рыбікі».

Пазнавальнасць, а разам з ёю займальнасць і імкненне знайсці незвычайнае ў звычайным робяць творы В. Костылева змястоўнымі і цікавымі. Учываецца ў абразкі і наведлі «Лясны хлеб», «Гекон», «Гадзюка», «Філін і журавель», «Вожык», «Бывай, Цярэнцій», «Мурашы», «Калматка», «Забіякі» і іншыя — і знаходзім у іх для сябе нямала новага, карыснага, павучальнага. Гэтыя апавяданні прасякнуты пачуццём чалавечай дабраты. Ненадакучліва, без лішняй дыдактыкі вядзе размову аўтар, абуджаючы ў чытачоў любоў да свайх не зусім звычайных «герояў», якімі густа населена яго кніжка.

І што характэрна: жывёлы, звыры, птушкі ў пісьменніка часта надзелены жывымі, нібы чалавечымі рысамі — умеюць «думачь», «разважачь», «дзякаваць». Усё гэта выклікае цёплую ўсмішку і шчырае замілаванне.

Зборнік аб'яднаны адной задумай. Ён і ўспрымаецца як своеасаблівая аповесць. Праўда, трохі выпадковымі, і не па тэме, здаюцца ў кніжцы апавяданні «Індыйскія тупілі», «Вадалазы», «Рукаці», якія «выбіваюцца» з агульнага зместу.

Мікола ЧАРНЯУСКІ.



П. МІСЬКО. Палеская назна. Апавяданні і аповесці. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1977.

У аднатомнік Паўла Місько, выдадзены на рускай мове, увайшла лепшыя апавяданні і аповесці пісьменніка. Сярод іх — «Поезд ішоў на захад», «Калінае лісце», «Ціхае лета» і іншыя.

Пераклады аўтара, а таксама У. Кудзінава, А. Часнаковай.

І. ВІШНЕУСКІ.



І. ДРУЦЭ. Цяжар нашай дабрыні. Раман. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

Творчасць Іона Друцэ — цікавая з'ява не толькі ў мал-

даўскай, але і ва ўсёй савецкай літаратуры. Асаблівай папулярнасцю ў нашай краіне і за мяжой карыстаецца яго раман «Цяжар нашай дабрыні», твор, у якім знойшоў сваё мастацкае раскрыццё вобраз простага малдаўскага селяніна Анакія Карабуша, што стаў сапраўдным увасабленнем народнага характару, паставіўшы гэтага героя ў адзін рад з такімі ж, светна вядомымі літаратурнымі персанажамі, як Кала Врунбей, Ціць Уленшпінгель...

На беларускую мову твор пераклаў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Кастусь Кірэемкі.

Высокую ацэнку ўсёй творчасці І. Друцэ і ў першую чаргу названаму раману дае ў пасляслоўі «Светлы сум чалавечнасці» лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Алесь Адамовіч, зазначаючы, што «чароўнасць і сіла такіх твораў, як «Цяжар нашай дабрыні», у яркай, непаўторнай нацыянальнай фарбаў і ў той жа час ва ўсечалавечай глыбіні характараў».

Б. СКАЛЬСКІ.



Г. ШЫЛОВІЧ. Туман ідзе па сліду. Апавесці. Для дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту. На ўкраінскай мове. Кіеў, «Веселна», 1977.

Нечананым сюжэтным паваротам, драматызм, завостранасць дзелінняў у аповесці Георгія Шыловіча «Туман ідзе па сліду» спалучаюцца з аўтарскім

пранікнённым у характары герояў, імкненнем не толькі займацца, а ў многім і печакана падаць той ці іншы выпадак з жыцця персанажаў, псіхалагічна абгрунтаваць яго, падкрэсліць верагоднасць менавіта гэтай, капірэтнай сітуацыі. Аповесць з цікавасцю ў свой час была сустрэта юнымі беларускімі чытачамі. Сёння з ёю могуць пазнаёміцца ўкраінскія школьнікі. Н. Цішчанка пераклала для іх і другую аповесць Г. Шыловіча — «Школа ля крэпасці», у якой таксама падзеі развіваюцца напружана. Тут празаік расказвае пра жыццё піянераў школы-інтэрната, якая знаходзіцца непасрэдна ад Брэсцкай крэпасці-героя.

А. БАДРОУ.



Г. ПАШКОУ. Чырвоны жаўруч. Вершы. На рускай мове. М., «Молодая гвардия», 1977.

У кніжку нашага маладога паэта увайшло лепшае з напісанага ім. Усесаюзны чытач пранікнёна сьвежасцю аўтарскай думкі, шчырай радасцю жыцця, чыстым пачуццём ад усведамлення непарыўнай сувязі з Радзімай, якая дае крылы для новых і новых здзяйсненняў у імя свайго народа.

Зборнік, перакладзены І. Бурсавым, выйшаў у серыі «Молодые голоса». Прадмову напісаў лаўрэат літаратурнай прэміі Імя Я. Купалы і Дзяржаўнай прэміі БССР Анатоль Вялюгіч.

І. ФЕДАРАУ.

Выйшаўшы з цемры ў цемру і вернуцца!

Можна яшчэ і яшчэ цытаваць бліскучыя канцоўкі-абатульненні Я. Галана, якія натуральна вынікаюць з усяго сказанага — яны абатульняюць усё сказанае, абатульняюць з пафасам глыбокай перакананасці ў перамогу прагрэсу. Пафас перакананасці, пафас гневу перадаецца чытачу, непрыкметна становіцца пунктам гледжання, перакананнем чытача. А гэта — майстэрства, вялікае майстэрства памфлетыста.

Чацвёрты прыём саркастычнага агучвання памфлета ажыццяўляецца шляхам рэгулярнага здымання інашказу (алегорыі), тлумачэннем сапраўднага сэнсу сказанага непасрэдна ў тэксце. Гэта, як звычайна, дасціпныя, кароткія фразы, якія выконваюць ролю абатульнення. Яны паўтараюцца рэгулярна, пасля інашказанай думкі. Увесь сарказм менавіта ў сутыкненні інашказу і тлумачальнай фразы-абатульнення, фразы-каментарыя.

У якасці прыкладу возьмем памфлет Л. Прокшы «Бурнацы» — (Беларускія буржуазныя нацыяналісты. — П. Т.), які напісаны, як падкрэслівае сам аўтар, у форме «энцыклапедычнай даведкі».

«Племя гэта амаль вырадзілася, — пачынае памфлет Л. Прокшы. — Да новай эры (гэта значыць, да Настрычніка 1917 года) бурнацы жылі ў Беларусі, потым не паладзілі з народам, бразнулі дзярамі і, сказаўшы: «Пабахым, як вы без нас абываецеся!» — пакінулі Бацькаўшчыну. Пакінулі дык пакінулі. Ян кажуць, баба з воза — каню лягчай»...

Інашказальнае пакрывае спіну. Іронія дэзавуіравана. Усё заіскрылася смехам.

Зноў ідуць самыя што ці ёсць «сур'езныя» разважанні пра тое, што бурнацы — племя вандрунае, што яны маюць, хэця і паходзяць з Беларусі, сваю мо-

ву — «крэўскую мову», што ў іх «і свае норавы і звычкі», а вось культуры ўзровень «бурнацкага племя стаіць на вельмі нізкай ступені. За доўгія гады свайго «вольнаандруўніцкага» існавання яны не стварылі ніводнага твора, які б меў якую-небудзь мастацкую вартасць». Таму «бурнацы» лічаць Янку Купалу, Якуба Коласа і некаторых іншых пісьменнікаў Савецкай Беларусі сваімі — «крэўскімі». «З такім жа поспехам яны могуць зрабіць крэўскімі Шквеніра, Марка Твэла, Бальзака... Вольнаму воля» — падводзіць вынікі памфлетыст.

Пасля гэтага аўтар працягвае апавяданне пра свой аб'ект. Аказваецца, «бурнацы» маюць «фургоны» ўрады. «Прэзідэнты і міністры гэтых урадаў грызунца паміж сабою, абываюць адзін аднаго «самазванцамі»... «У гэтым і тыя, і другія маюць рацыю», — падкрэслівае аўтар і г. д.

Лёгка заўважыць: фразы-каментары з'яўляюцца сувязнымі звянамі сарказму. Па сваёму гучанню — гэта вышэйшатача (незалежна хоць ён таго ці не) праводзіць нябачныя моцікі ад адной кропкі да другой, і ў яго ўяўленні ўвесь памфлет прасякнуты сарказмам.

Найбольш распаўсюджаным прыёмам саркастычнага агучвання памфлетаў з'яўляецца паступовае пагнятанне сарказму: у пачатку ён лёгка прыкметны або ўвогуле адсутнічае. У канцы ж твора — гromaпадобная кананада.

Звернемся зноў да творчай спадчыны Я. Галана. У памфлете «Востраў цудаў» (1946 г.) асабліва прыкметна, як спакойнае апавяданне паступова перарастае ў гнеўнае выкрыванне. У пачатку памфлета пісьменнік стварае карціну мюнхенскага жыцця: «У адзінцац гадзін ранка цяжка прайсці праз плошчу перад Мюнхенскай ратунай. На-

тоўп запаўняе тратуары і ва ўрачыстым маўчанні чакае моманту, калі на вежы ратушы зайграюць «славуцкія куранты, калі на 85-метровай вышыні пачнецца турнір рыцараў і бронзавыя кавалеры закружацца ў баварскім танцы».

Жыццары забываюць усё: прадуктовыя пягоды, акупацыйны рэжым (у той час Мюнхен знаходзіўся пад акупацыяй амерыканскіх войск), яны захоплены «казкаю выдатнага майстра». Настолькі дакладна, умела перадаецца аўтарам урачыстая прыўзняцасць людзей, што міжволі сам пачынаеш наладжвацца па гэты лад.

Але вось куранты змоўклі. Патоўп разыходзіцца. «Мюнхен вяртаецца да шэрага акупацыйнага жыцця, і рэчаіснасць зноў пачынае пагадваць людзям пра свае жорсткія законы». Тон спакойны, прыўзняцасць саступае месца канстатацыі суровай рэчаіснасці амерыканскага акупацыйнага жыцця. З прыведзеных урыўкаў бачым: пабудова сказаў плаўная, яны складаюцца з некалькіх фраз і аб'ядноўваюцца паміж сабой коскамі, злучнікамі.

Вось яшчэ некалькі сказаў апісальнага характару, але голас пісьменніка пачынае ўжо гучаць па-другому, пена адчуваецца іронія: «...У вельмі смутным, напалову разбураным Мюнхене ёсць месцы, дзе гэтыя законы (акупацыйныя. — П. Т.) ні да чаго не абавязваюць: сапраўдны востраў цудаў, востраў і ў пераносным, і ў прамым сэнсе гэтага слова... На востраве толькі адзін будынак: вялізны жалезабетонны дом «німецкага музея». Скажам: былога музея, бо тое, што адбываецца сёння ў яго сценах і пад яго сценамі, ніяк не пасуе храму культуры».

Далей — кароткія, з ненаотрым адценнем разкрасці, фразы: «Перананасца ў гэтым не цяжка. Прайдзіцца па набярэжнай, якая аддзяляе дом ад імклівых вод Ізара. Яна запоўнена маладымі людзьмі ва ўзросце ад 18 да 25 год... Аўтар знаёміць чытачоў з такім званым «універсітэтам» (шпіёнскім цэнтрам) і яго мыхарамі. Паступова эспірацыйнасць

фраз узмацняецца, яны пачынаюць гучаць рэзна. І вось ужо няма мяккі аўтарскаму абурэнню, гневу, калі ён у спісах «выкладчыкаў прыродазнаўча-матэматычнага факультэта» бачыць «знамяна» прозышчы ўкраінскіх буржуазных нацыяналістаў.

Я. Галан папярэджвае стваральнікаў і кіраўнікоў такіх «універсітэтаў» — афіцэраў «Сі-ай-сі» — аддзела амерыканскай стратэгічнай службы, «што зроблены імі кій (метафарычны выраз, які азначае стварэнне «універсітэтаў». — П. Т.) мае два канцы, што «калі джэнтльмены з «Сі-ай-сі» сваімі — ветліва гаворачы з неджэнтльменскімі метадамі ўсё ж спадзяюцца тварыць «цуды», то яны памыляюцца. Жорстка памыляюцца!»

Мы прывялі прыклады найбольш распаўсюджаных прыёмаў саркастычнага «агучвання» памфлетаў. Іх значна больш. Да таго ж трэба мець на ўвазе і другое: «агучванне» — тэрмін умоўны. Памфлетыст ніколі не думае над тым, як яму саркастычна «агучыць» свой твор. Жанр, форма ў час працы «падказваюць», які выбіраць від сарказму, як падаць факты, каб яны саркастычна адсвечваліся.

У заключэнне нам бы хацелася падкрэсліць наступнае. Прырода смеху ў памфлете асабліва, толькі яму ўласная. Асабліва гэтага заключаецца ў знішчальным яго характары. Прызначэнне смеху ў памфлете — забіваць, паліць, знішчаць. Грэкі мелі рацыю, калі творы, у якіх заключаўся такі смех, называлі раш phlego — усё спальваючыя, усё знішчаючыя.

Ужо ў часы Гамера быў вядомы выраз — «сарданічны смех», паходжанне якога звязваюць з ядавітай раслінай Sardonian herba. Гэты смех мы бачым ў памфлете.

Павел ТКАЧОУ.

Ракаваўя памылка

1.
Перад вайной лёс закінуў нас у Навагрудскае педвучылішча, мяне — на другі курс, а Валодзьку — на першы. Скончыў вучобу я ў дзевятнаццаці і паглядаў ужо на дзяўчат, аднак кавалер з мяне быў неважнецкі. Я не толькі не ведаў, пра што з дзяўчатамі гаварыць, — я пры іх то бялеў, то чырванеў. Затое на два гады маладзейшы за мяне Валодзька з дзяўчатамі жыў запанібрата, вечно хадзіў акружаны галасістай гурбой гарэзлівых і белазубых істот. Я Валодзьку паціху зайздросціў, нават крыху ім бы ганарыўся.

З трох соцень курсантак педвучылішча маю ўвагу тады прыцягнула першакурсніца Надзя — тоненькая, бяскроўная бландзінка з нясмелымі вачамі. На жаль, цікавілася Валодзькам і яна — я не раз у гэтым пераконваўся. Бывала, мой Валодзька з'ездзіць дамоў па харчы, і на першым перапынку Надзя ўжо шукала яго. Убачыўшы мяне, з павагай, быта я быў прынамсі дырэктарам педвучылішча пыталася:

— Алёшка, твой Валодзька ўжо сёння на занятках? Я моўчкі паказваў дзяўчыне ўверх, і вось ужо худзенькая, высокая фігурка мчала па лесніцы ўгару, а ўсе тайнікі маёй душы напаяніліся чымсьці значным і я на цэлы дзень атрымліваў зарад, хоць і загараўся да Валодзькі злосцю. Як жа не зважаць? Я сабе ўяўляў, як знясіленая Надзя выскочвала аж на чацвёрты паверх, знаходзіла яго сярод дзяўчат ды нешта пыталася, аднак Валодзька, ахламон, скрозь смех і жарты нават яе не чуў; Надзя паспявала толькі аддыхацца, як, беднай, трэба было ляцець ужо ўніз, бо канчаўся перапынак.

Каб дзяўчына зацікавілася кім другім, то я хоць і нязграбна, але ж, напэўна, паспрабаваў бы выказаць Надзі сімпатыю: трапляў бы на вочы, вартавалі бы яе на вуліцы ці ў пустым класе, але не мог жа я станавіцца папярком дарогі роднаму брату. Адно са злосцю сабе часамі казаў: «Ото ж шанцуе чалавеку!»

Адным словам, Надзя была недаступнай, і я пачынаў аб ёй марыць. Я прыдумаву дзяўчыне пяшчотныя словы, пускаўся з ёю ва ўяўнае падарожжа... Зрэшты, я не толькі будаваў са сваёй багінняй паветраныя зямкі; займаўся ў педвучылішчы мы два гады, яны складаліся з многіх месяцаў і дзён, — студэнцкія будні мне не раз давалі магчымасць сутыкацца з дзяўчынай бліжэй.

2.

Неўзабаве так выйшла, што мы з Надзям трапілі ў гарадскі хор, якім кіраваў славуці Валынчык. У час спевак я заўсёды становіўся за дзяўчынай. Мой барытон накрываў Надзін слабы тэнарок, а сваім голасам быта дзяўчыну абнімаў, і мы тады, нашіптанаваныя цудоўнымі гарманічнымі гукамі, ляцелі некуды ў чароўную далечыню, а мне было гэта добра, што з той пары здзецца, быта я ведаю прыгажосць раю.

Аднак найбольшае задавальненне прыносілі танцы. Некалі ў вёсцы дзяўчаты са мной не хацелі танцаваць — я наступаў ім на ногі, збіваўся з такту, але той час мінуўся даўно. У танцы я цяпер адчуваў ап'яняючую асалоду рытму, прыемную мускульную радасць ды хвалючую прысутнасць партнёраў, перад якой я мог выказаць сілу і спрыт. І покуль на вечарах у педвучылішчы мой Валодзька-няўклюд да тоек па дэцыйна ў гэты час я запрашаў Надзю на вальс ці факстрот, амаль нёс яе на руках па вялізнай актавай зале — гнуткую і лёгкую, бы пушынку, — і што рабілася тады ў маёй душы, можа зразумець толькі той, хто падобнае нешта перажываў сам, бо хвалючую магію танца яшчэ ніхто не здолеў дакладна апісаць!

Аднойчы ехалі мы гурбой на канікулы ды ў Баранавічах сталі чакаць перасадкі. Валодзька ў зале вакзала адразу ўзняў з дзяўчатамі гармідар, а я накупіў газет, знайшоў у кутку свабодную лаўку ды сеў, каб пачытаць, што робіцца на свеце.

— Алёшка, можна да цябе прымасціцца? — пачуў я неўзабаве нясмелы Надзін галасок. — Стамілася нарта...

Ад разгубленасці я дзяўчыне нават не адказаў, а толькі пасунуўся да сцяны, і Надзя села побач. Дакладна гэтак, бы зморанае дзіця, яна пачала вялікіцца, а неўзабаве паклала мне на плячо сваю хвалістую капічку ды заснула. Гадзіны чатыры, памятаю, мы тады чакалі пезда, і ўвесь гэты час я не варушыўся, не могучы адарваць зачараваных вачэй ад пасмачак яе шаўкавістых валасоў. Мне не толькі не доўжылася — з Надзям так бы век прасядзеў...

У першы дзень вайны мы да абеду лазілі па Навагрудку без толку, пакуль на казармы не наляцелі нямецкія самалёты. Пасля бамбёжкі павылазілі нашы вучні з кустоў і са здзіўленнем пачалі азірацца. Навакал панавала такая самая спякота, гэтаксама стаялі будынкі, тырчэлі дрэвы, толькі мы былі ўжо не тыя самыя — за якіх-небудзь дваццаць мінут стрэху і прыніжэння нашы душы пасталелі на цэлую эпоху ды напоўніліся трывогай. Хлопцы раптам закрывалі:

— Лаві! Лаві!..

Па Наваельненскай шашы, адтуль, дзе бамбілі, ляцеў ашалелы конь з разбітай фурманкі — адзіная, як мне здаецца, ахвяра першага нямецкага налёту

на горад. На кані былі набэдрыкі і хамут, у гужах тырчэлі кавалкі аглабель ды перакошаная дуга, а па бруку цягнуліся лейцы. Калі гняды дабег да нас, я з хлопцамі выскачыў яму напярэймы, павіс на вуздзцы ды пачаў каня супакойваць. Ашалелае стварэнне правалакло нас крокаў з дваццаці і спынілася. Толькі цяпер мы ўбачылі, што з-пад вока ў каня струменіць кроў. Я прыціснуў ранку пальцам, але гэта не дапамагала. Дзівак, трэба было мне намацаць жылу ды паціснуць на яе, але з гарачкі я забыў пра ўсё, чаму нас вучылі.

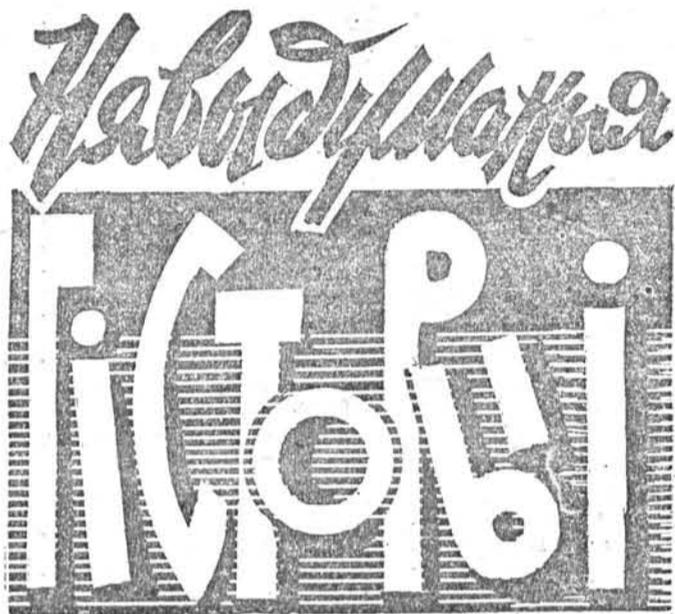
— Алёшка, шапку на! — пачуў я ля вуха жэхлівы Надзін галасок.

Узяў я нечую кепку ды паспрабаваў затампаваць фантанчык ёю. Пакуль што не цякло, і я закамандаваў:

— Надзя, трымай кепку ты, а я сарву аглоблі, хамут з дугой, адвядзём каня да ветэрынара!

Надзя паслухалася, і вось мы ўжо на ветэрынарным пункце. Пажылы мужчына прыняў ад нас рахманага цяпер і змакрэлага каня ды паказаў, дзе ва-

Аляксей КАРПЮК



да, каб мы памыліся.

Неўзабаве вярталіся мы праз узбударажаны горад у вучылішча. Плакалі і на цэлую вуліцу клікалі некага жанчыны, мітусіліся людзі, скрыпелі тармазамі машыны, але ж мы ніякай панікі не заўважалі, — крочылі пасярэдзіне вуліцы, як героі. Мы не проста ўратавалі каня. Было такое ўражанне, што на мяне лезла навала фашыстаў, а я заядла сек па іх з кулямёта, Надзя падавала мне стужкі, першую атаку мы адбілі і цяпер адчувалі такое адзіства душ, што не страшныя былі ніякія ворагі — хай толькі паспрабуюць сунуцца яшчэ раз!

Праз пару дзён вучні педвучылішча разбрыліся, хто куды.

3.

Зноў спаткаў я Надзю дваццаць гадоў пасля вайны і даведаўся, за кім яна замужам, дзе працуе. З таго часу бачу яе на вуліцах свайго горада ледзь не кожны дзень і заўсёды лаўлю сябе на тым, што гэтая шчупленькая і высокая жанчынка з гаспадарчай сумкай у руцэ — усё тая жа самая курсантка з Навагрудка, пра якую я столькі марыў. А яшчэ заўважыў, што і Надзя, угледзеўшы мяне, здалёк папраўляе прычоску, а вочы яе загараюцца маладымі іскрынкамі, ад чаго пару дзён я хаджу ў добрым настроі.

Нядаўна да нас прыехаў мой брат. Днямі крочылі мы з ім па вуліцы Савецкай, і брат упершыню з пасляваеннага часу ўбачыў новагрудскую знаёмую. Усе трые мы крыху пастаялі, паўспаміналі мінулэе. Калі ж адышліся, брат мне і аб'явіў:

— Ну ж і кахала тады цябе яна!..

Я на момант анямеў.

— Што ты плячэш? — прыстаў я да брата, устрыожаны, праз хвіліну: — Яна ж да цябе ўсё лётала!

— Лётала, ага! Бо ты яе ведаць не хацеў! Усё падбегала ды пра цябе распытвала — аж дзявацца мне не было куды часам!.. Нават у хор да Валынчыка запісалася з-за цябе, абэрмота, на танцы зачасціла!..

— Чаму ж ты мне пра гэта тады не сказаў?! — папракнуў я Валодзьку, прыпамінаючы раптам, што брат у юнацтве рэдка калі мяне разумее, як рэдка разумее яго і я.

— А пра што табе было гаверыць? Ты ж тады кахаў Настусіну Верку, а я ведаў, які ты адналюб! — напамніў ён мне даўнюю, цалкам мной ужо забытую гісторыю з вёскі. — Бывала, прыбязыць да мяне, уся засумаваная, я раскажу, беднай, што-небудзь пра цябе, Надзя супакойца і — да наступнага разу! Два гады так!..

Тэарэма

Столькі я выступаю, што пара, здаецца, і прывычаіцца даўно, аднак перад кожнай лекцыяй я хвалююся, быта іду на яе першы раз. Вось і сёння.

Перад адыходам з дому я паскардзілася:

— Ой, Леначка, я так баюся! На гэты раз лекцыю чытаю ў нейкіх інжынераў-будаўнікоў! Каб хоць не апроставалосіцца на ўвесь горад перад гэтымі тэх-

накратамі!.. Зірні на мяне, можна так да людзей вылазіць?

— Здаецца, нармальна! — уважліва разгледзела мяне дачка. — Ой, мам, у цябе «босыя» рукі! Ты ж — кандыдат навук, амаль дацэнт, а не жабрачка якая! Вазьмі мой пярсцёнак! На, бяры, серабро цяпер моднае! І ён шчаслівы, з ім я ўсе дзяржаўныя экзамены здавала ў Мінску!

Пярсцёначак Ленчын быў прасценькі, сямірुблёвы (свой, залаты, на пляжы я выпусціла ў Нёман, ды ўсё не сабралася купіць новы!). Узяла я даччын талісман, каб толькі Лене зрабіць прыемнасць, ды падумала: калі пачну за трыбунай блытацца, зірну на яго, і ўжо лягчэй будзе.

І вось перада мной аўдыторыя магутнай будаўнічай арганізацыі, дзе адных інжынераў — некалькі соцень. Жанчын мала, у зале яны толькі дзе-нідзе, аднак яшчэ да лекцыі я паспела заўважыць, што на іх блішчэ залатыя завушніцы, гадзінічкі і пярсцёнікі. Што ж, жывём цяпер багата, хай пакасуецца наш брат, а мне падабацца гэта! — паднесла я да вачэй сціплы талісманчык. Зрэшты, пра гэтую дробязь хутка забылася. Перада мной чынна сядзелі салідныя мужчыны, глядзелі жывымі дапытлівымі вачамі, і па ўсім было відаць, што збіраліся слухаць мяне ўважліва. Я хутка асвоілася, ды пайшла гаварыць свабодна і ўпэўнена, не заглядаючы ні ў якія паперкі.

Тэма маёй лекцыі — выхаванне падлеткаў; папраціў выступіць мяне партком. Сакратар партарганізацыі скардзіўся, што дзеці некаторых супрацоўнікаў кепска вучацца, адбіліся ад дому, і ёсць нават выпадкі, калі траплялі п'янымі ў міліцыю. Мне трэба з навуковага пункту гледжання растлумачыць бацькам механізм непажаданай з'явы і паказаць, у чым іхняя памылка.

Славуці А. Ф. Коні рэкамендаваў лектарам у аўдыторыі выбіраць падатлівага слухача і з трыбуны зяртацца толькі да яго, бо гэта, маўляў, прыцягвае потым увагу слухачоў астатніх. Эх, шануюны Аляксандр Фёдаравіч, відаць, што вы не былі настаўнікам — вам адразу астатнія вучні ўзлезлі б на галаву, каб вы паспрабавалі правесці так урок! З дваццацігадовай практыкі ў школе я вынесла сваю метад: гаварыць да слухачоў шчыра, трымаць іх увагу арыгінальнымі фактамі, будзіць у іх уяўленне і эмоцыі, адчуваць аўдыторыю ўсю як адну масу: калі ў мяне ў зале хто паварушыцца, я адразу адчуваю.

Убачыўшы даўганосую жанчыну з пышным парыком, якая паспешліва перасела да групкі сябровак,

ГАМЕР

АДЫСЕЯ

я адчула ў ёй салідную балельшчыцу, асмелела яшчэ больш ды пачала мужчынам гаварыць усё, што пра іх думаю, — біць гэтых тэхнакратаў неабвержымымі фактамі і мужчынскай логікай.

— Чаму падлеткі пачынаюць прызвычайвацца да віна так рана? Даражнікі таты, задумайцеся самі! Вашым сынам пакуль што няма патрэбы штучна ўзбуджаць апетыт, як не трэба спецыяльных сродкаў, каб узяць настрой і стаць вясёлымі — яны маладыя, здаровыя, і ўсе гэтыя якасці атрымалі ад маці-прыроды ды яшчэ не паспелі іх страціць, а ў нашым грамадстве для п'янства няма, як мы кажам, і сацыяльных прычын. Каб хутчэй стаць дарослымі, вашы сыны проста пераймаюць татаў, бо менавіта такую якасць яны найчасцей бачаць у вас і звязваюць яе з даросласцю!

Наш інстытут правёў цікавы эксперымент. У сваё распараджэнне мы атрымалі на цэлы дзень дзіцячы сад. Вучоныя адхілілі ўсіх выхавальніц ды скрытай камерай знялі ўсё, што, пакінутыя самі сабе, дзеці рабілі. Фільм гэты — жахлівы абвінавачанне дакумент супраць нас! Першым чынам хлопчыкі пабілі дзяўчынак і прагналі іх ад сябе. Затым з кухні нанеслі шклянак, прыцягнулі поўнае вядра ды завялі гульні. Малыя расселіся за сталы, пачалі наліваць у шклянкі ваду, чокацца ды гаварыць тосты...

Па аўдыторыі пракочваўся самакрытычны рогат, яшчэ некалькі жанчын перабегла да асобнай групкі, а ўзбуджаная актывістка з пышным парыком склікала і астатніх. Мне здалася, што ўсе кабаты цяпер глядзяць на мяне з удзячнасцю, а я быта чытала ў іхніх вачах пераможны здзек над другой палавінай: «Ага, ліха на вас, калі мы вам гаворым пра гэта, то вы і вухам не ведаеце! Вось, слухайце цяпер вучоную! Так вам і трэба!..»

— Для стварэння сямейнага мікраклімату, — загаварыла я смялей, — дзе фарміруецца малады парастак, патрэбна, каб жонка з мужам былі за адно, жылі душа ў душу і разумелі адно аднаго з паўслова. Давайце, мужчынкі, успомніце, калі вы са сваёй жонкай пагаварылі хоць бы з паўгадзіны? Пагаварылі не пра рамонт кватэры, не пра грошы, а проста так, з-за неабходнасці душэўнага кантакту? Маўчыце! Часу ў вас не было, праўда? А колькі вы яго траціце на пустую гутарку з сябрам ў «заб'ягалаўцы», на абрыдлыя ўсім нарады, забіванне «казла», выседжвання з вудамі каля рэчак, калупанне ў маторы свайго матацыкла ці «Масквіча»? Хіба нельга было б зрабіць, каб ваш Толя ці Віця бачыў вас не толькі ў часы застолля, а і над чарчэжнай дошкай, за пультам, ля станка... адным словам — за працай, як некалі бачылі вы сваіх бацькоў за плугам ці касой?.. Адкуль ж та той мікраклімат будзе, калі ў сям'і няма той сілы прыцяжэння, якая б, гаворачы вашай тэрміналогіяй, трымала малады парастак у сваім гравітацыйным полі? Вось чаму жыццёвая арбіта іншага юнака і дае зігзаг, а параметры яе крывыя!..

Перайшоўшы гаварыць аб шкодзе выпівак, я ўключыла магнітафонную стужку, на якой запісаны ў мяне галасы са спецыяльнай школы-інтэрната, дзе знаходзяцца дэбілы — дзеці, зачатыя п'янымі бацькамі. Слухаючы каторы раз гэтыя дакія завыванні «дзяцей карнавала», я нават сама спалохалася. А што гаварыць пра маіх інжынераў? Слухалі ўражання, вінаватыя, быта злачынцы; нездарма стужку я заўсёды запуская пад канец — на закуску.

Сама адчувала, што лекцыя атрымалася. Парторг не знаходзіў слоў, калі дзкаяваў мне ў канцы. Ён уручыў мне нават кветкі, а партфель і магнітафон паднёс аж да тралейбуснага прыпынку і ўсё дапытваўся — ці магла б я выступіць так яшчэ і на... антырэлігійную тэму. Я толькі ўсміхнулася.

На другі дзень пайшла я ў горад і зазірнула ва ўнівермаг. Ubачыўшы знаёмы парык на даўганосай жанчыне, пачала ламаць галаву — адкуль я яе ведаю?

— Здрасце! — узрадаваная маладзіца загаварыла раптам да мяне сама. — Я з будтрэста! Вы ў нас лекцыю ўчора чыталі! Здрасце!.. Ой, ведаеце, вы нас гэтак усіх кранулі, столькі шуму ў нашым трэсце нарабілі!

— Ну-у? — растаяла я, чакаючы камплімента. Бо чалавеку часам не трэба той платы, абы тваю працу ацанілі добрым словам. — Дык вы слухалі маю лекцыю? Ну і што?

— Слухала!.. Ой, вы ведаеце, так прыгожа выглядала серабро на вашай руцэ, што мы вачэй не маглі ад яго адвесці! А сёння нашы кабаты пазнімалі з сябе золата ды кінуліся ў магазіны шукаць такія пярсцёнкі!

— Што?
— Ой, якое шчасце, што вас спаткала! Скажыце, дзе вы свой купілі?..

Ужо больш за пяць гадоў, як на маім сталым ляжыць Гамер на старагрэчаснай мове, — са шчодрай руці Навума Ісанавіча Лapidуса. Вядомы літаратурнай грамадскасці як даследчык творчасці Мансіма Багдановіча, Навум Ісанавіч для нас, выхаванцаў БДУ імя У. І. Леніна, яшчэ і незабыўны праваднік у старыжытную Грэцыю. Прынамсі, паўгода мы, студэнты-першанурсніні, толькі і жылі антычным светам, мроілі ім, ахрышчвалі адзін аднаго імёнамі міфічных герояў, не абыходзячы тансама і выкладчыка... Кажу тут пра гэта, бо думна перакласці Гамера на матчыну мову адтуль — са студэнцкіх гадоў.

З ПЕСНІ XI (Спатканне Адысея ў Аідзе!) з ценем роднай маці)

(...) Тут да мяне і наблізіўся прывід памерлае маці, Дух Антыклеі²⁾, Дачкі Аўталіка, вялікага сэрцам. Маці жывой пакідаў, калі плыў у святы Іліён я. Глянүү цяпер на яе і ад жалю заліўся слязамі. Ды хоць і моцна журыўся, але да крыві³⁾ набліжацца Першай не даў ёй, пакуль у Тэйрэсія ўсё не спытаўся.

Я ж усё там быў, чакаў, аж пакуль не прыйшла мая маці, Чорнай крыві напілася. І, тут жа мяне апанэўшы, Загаласіла яна, і казалася крылатае слова: «Сыне мой, як ты патрапіў у гэту падземную цемру, Быўшы жывым? Бо нялёгка ўсё гэта жывому».

Нас падзяляюць магутныя рэкі, жахлівыя плыні, А сама больш Акіян⁴⁾, — праз яго аніяк перабрацца Пешы не зможа, хіба толькі мае трывалае судна. Ці не з-пад Троі суды, пасля доўгіх блуканняў на моры, Разам з сябрамі і суднам дабраўся? І ўсё яшчэ, пэўна, Ты не даплыў да Ітакі і жонкі ў гасподзе не бачыў?

Так да мяне прамаўляла, і я адказаў ёй на гэта: «Любая маці! Патрэба мяне прывяла да Аіда: Мусіў пра ўсё распытаць я Тэйрэсія Фіўскага душу. Бо і яшчэ не даплыў да Ахеі, яшчэ не ступалі Ногі мае на бацькоўскай зямлі, — у пакутах блукаю З часу, таго, як палпыў на чале з Агаменанам слаўным

Пад Іліён, што багаты на коней, — з траянцамі біцца. Ну, а цяпер ты сама раскажы, толькі шчыру праўду:

Кера⁵⁾, якая цябе суняла смуткавейнаю смерцю? Доўгая немач? Ці гэтая Лучніца мо, Артэміда⁶⁾, Ціха прыйшоўшы, ласкавай стралою цябе загубіла? І раскажы мне пра бацьку, пра сына, якіх там пакінуў, —

Ці маю ўладу трымаюць? Ці, можа, валодае ёю Хто-небудзь іншы цяпер, бо ўжо кажуць, што я не вярнуся?

І раскажы мне пра жонку, пра думкі яе і намеры: Ці ўсё пры хлопцу жыве і надзейна пільнуе набытак, Ці, можа, замуж яе ўзяў хто-небудзь са знатных ахейцаў?..

Так я прамовіў, і маці шаноўная мне адказала: «Сэрцам цярдлівым чакае цябе і да гэтага часу Жонка ў гасподзе тваёй. У няспыннай сумоце і горы Доўгія ночы і дні яе сходзяць у слёзах і жалыхбах».

1) Аід — імя ўладара падземнага царства мёртвых, Аідам называлі і царства мёртвых.
2) Маці Адысея Антыклея памерла яшчэ да вяртання сына на Ітаку. Пазнейшая традыцыя нават прыпісвае ёй самагубства з тугі па сыне.
3) Выпіўшы ахвирнай крыві, душа нябожчына магла называць жывых і гаварыць чутным для іх голасам.
4) Акіян — боская рака вакол зямлі, аддзяляе зямлю ад таго свету; бацька ўсіх рэк свету.
5) Кера — увасабленне смерці, чарнакрылыя багіні з вострымі зубамі і ніпціорамі, хапаюць людзеную душу ў момант, калі яна патрадае цела.
6) Раптоўная і лёгкая смерць жанчын прыпісвалася стрэлам Артэміды.

Адважыўся ж узяцца за гэта, вядома, на шмат гадоў пазней, калі, апроч вывучэння, яшчэ назапашана была падручная спецыяльная літаратура, у тым ліку польская і нямецкая антычныя энцыклапедыі, а побач з арыгіналам леглі і дарадцы — рускія пераклады «Адысея» В. Жукоўскага, В. Версаева, П. Шуйскага, украінскі Б. Тэна, чэшскі О. Ванярнага, польскі (пад «Пана Тадэвуша», нават з парнаю рыфмоўкай) Л. Сяменскага. Прапаную сёння чытачам «ЛіМа» два, калі можна так сказаць, «лірычныя» урыўкі з эпічнай «Адысея».

Анатоль КЛЫШКА.

Не пераняў анішто твае ўлады пачэснай. Спакойна Там на зямлі Тэлемах уладарыць. І з роўнае долі Ладзіць застоллі, як годна асобе, што суд учыняе. І да сябе яго ўсе запрашаюць. А бацька ўсё там жа, Горад пакінуў, дамуе ў сялібе. Ні добрага ложка, Ні ў яго коудры, ні мяккіх падушак, ні ўзорных каберцаў.

Зімянь парою начуе са слугамі разам у доме, Лёгшы на попел, — бліжэй да агню; лахманы нацягнуўшы.

А як наблізіцца лета, а там і ўрадлівая восень, У вінаградніку выбера месца на спадзістым схіле, Кучу апалага лісця сабе награбе на пасцелю. Сумны ляжыць там, і жаль усё большы прароствае ў сэрцы.

Тужыць па сыне, чакае...

З ПЕСНІ XVII (Сабака Адысея)

(...) Гэтак яны між сабою аб шмат чым тады гаманілі. Раптам сабака, што воддаль ляжаў, галаву ўзняў і

Аргас — ганчак Адысея, нязломнага ў горы. Калісьці Сам яго тады гадаваў, ды на ловах не зведаў. Бо мусіў Перш пад святы Іліён плыць. І ўжо маладыя Лоўчыя бралі яго на зайцоў, на казуляў, на сарнаў. Кінуты ўсімі цяпер, без гаспадарскага вока, Ён на гнаішчы ляжаў. Там, каля вясніц, заўсёды Гною накідвалі шмат з-пад валоў і з-пад мулаў, каб потым

Ім Адысеева чэлядзь угнойвала шчодрэ палетак. Тут яго Аргас ляжаў — і скрозь на ім вошы кішэлі. Ледзь толькі зблізку пачуў ля сябе Адысея, як зразу Вухі абодва стуліў і хвостом завільяў насустрачу. А каб бліжэй да яго падпаўзі, дык ужо і не стала Сілы. Вочы адвёў гаспадар і, змахнуўшы слязіну, Каб не заўважыў Эўмей, — як хутчэй у яго запытаўся: «Дзіўна, Эўмею, ляжыць на гнаішчы сабака — Гожай паставы такой, хоць сказаць не магу аб ім пэўна,

Ці ж і на ногі быў порсткі такі, як і выглядам спраўны,

Ці, можа, з тых, з пакаёвых, ён, што ля сталоў выдыгаюць трымае?»

Толькі і іх гаспадар дзеля збытнай раскошы трымае? Так у адказ яму ты, свінапасе Эўмею, прамовіў: «Той, каму гэты сабака належаў, палег на чужыне. О, калі б Аргас цяпер быў той самы на спрыт і на выгляд,

Як пакідаў Адысея, калі сам выпраўляўся пад Трою, Вось ты б здзівіўся, убачыўшы хуткасць сабакі і сілу. Звер аніякі ў гушчачы лясной ад яго не ўмыкнуў бы, Хай толькі б ён удагонку пусціўся. След браў адразу. Кепска сабаку цяпер тут. Яго гаспадар на чужыне Дзесьці загінүү. А служкам — клопат які пра сабаку? Чэлядзь — такая: калі гаспадарскай прынукі не чуе, То не парупіцца нават зрабіць упару што належыць. Якасцей лепшых палову адразу ў таго адбірае Дзеўс далясяжны, каму спасылае дні рабскае долі». З гэтымі словамі ў зручна збудованы дом увайшоўшы,

Да радавітых залётнікаў проста ў пакоі падаўся. Аргаса ж — ледзь толькі убачыў праз дваццаць гадоў Адысея — Чорнае смерці нядоля ў тую ж хвіліну спаткала.



Фота І. АБРАУЦА.

А ЗАДУМЫ—ВАРТЫЯ УВАГІ

Калі паспрабаваць даць «спартыўны» вылік абмеркавання, дык безумоўна прызнаных удалымі твораў будзе не так і шмат. Часцей у адрас стужак і іх аўтараў выказваліся, хай сабе і ветлівыя, але прынцыпова строгія ацэнкі. І пры ўсёй крытычнай вострыні амаль кожны раз рабілася заўвага: задумка фільма была значна цікавейшая і абяцала штосьці больш вартаснае за тое, што атрымалася.

«Сямейныя абставіны» рэжысёра Л. Мартынюка, «Сын старшыні» — В. Нікіфарова, «Гарантую жыццё» — В. Сцяпанавіча, зразумела, творы розныя і па мастакоўскаму тэмпераменту іх стваральнікаў, і па стылістыцы, і па ступені самастойнага падыходу да раскрыцця жыццёвых э'яў. Але кожны з іх меў у аўтарскіх намерах змястоўную задумку з філасофскім асэнсаваннем рэчаіснасці.

Чаму ж тады, — пытаўся, напрыклад, доктар мастацтвазнаўства С. Фрэйліх, — самыя важныя для выяўлення філасофскай скіраванасці фільма «Сямейныя абставіны» моманты дадзены як бы мімаходзь, не зусім зразумела, скоратворкай? Затое на падзеі другароднага адвядзена і часу экраннага больш, і гаворыцца пра іх надрабязней.

Дырэктар навукова-даследчага інстытута тэорыі і гісторыі кіно Дзяржкіно СССР У. Баскакаў заўважыў, што ў прагледжаных фільмах беларускіх кінематаграфістаў звяртае на сябе ўвагу штучная ўскладненасць экраннай мовы. Рэжысура, бывае, з'яўляецца модным прыёмам, асабліва калі рэтраспекцыя на экране падміняецца сабой раскрыццё характару, даследаванне канфліктных сітуацый. Такія штучнасці, па думцы У. Баскакава, заўважасца ў тых жа «Сямейных абставінах».

Патаджваюцца з тым, што ў фільмах Л. Мартынюка, В. Нікіфарова, В. Сцяпанавіча вартасна мастакоўскі пошук задумка, галоўны рэдактар часопіса «Іскусство кино» Я. Суркоў рашуча не пагаджаўся з ідэяна-этэтычным узроўнем размовы экрану з гледачом на такой эклектычнай і навірхоўнай кінематаграфічнай мове.

Задума... Правярка яе рэальным жыццём... Суадносіны паміж сцэнарна-рэжысёрскай распрацоўкай праблемы і тым, як гэта праблема вырашаецца часам, грамадствам, народам, — вось у чым адказнасць аўтара задумкі. Высокапрынцыповая пастаўка пытанняў, якія хваляюць грамадства, творчая смеласць сцэнарыста А. Петрашкевіча і рэжысёра В. Турава, сацыяльны антымизм трагедычнай стужкі «Нядзельная ноч» надалі гэтаму фільму гучанне сапраўды сучаснае. Адвядзены мастацкіх сродкаў, стыль рэжысуры, апэратарскай работы і акцёрскага выканання роляў падначалены першачатковаму намеру аўтараў, адмова ад камікавання або іншага «зніжэння» сур'ёзнасці размовы з гледачом, — усё гэта дазволіла сакратару праўлення СК СССР А. Караганаву сказаць, што «Нядзельная ноч» успрымаецца ў шырокім кінематаграфічным кантэксце, у шэрагу такіх фільмаў, як «Старшыня» або «Дзевіць дзён аднаго года». На такую выснову дае права яркае ўвасабленне на экране грамадзянскай пазіцыі нашага сучасніка. «Нядзельная ноч» — надзённы твор, бо ён на мастацка асвятляе адну з праблем, аб якой так прынцыпова гаварылася з трыбуны XXV з'езда КПСС.

Калі я глядзеў фільм «Гарантую жыццё», — працягваў А. Караганав, — мне прыгадваўся іншы фільм таго ж рэжысёра: «Альпійская балада». Там было адкрыццё пэдагогічнай чалавечай асобы. На жаль, гэты ж рэжысёр В. Сцяпанавіч у новай рабоце замест даследавання індывідуальнай асобы дае чамусьці шаблонны характар. У стужцы ўсё заклішывана: ад характараў персанажаў да рэплік, у якіх адсутнічае так званы другі план.

Дарэчы, заўважыў прамоўца, і фільм «Полымя», які заслужоўвае станоўчай ацэнкі, не пазбаўлены таго ж самага недахопу: у ім недастаткова пружна даследавана чалавек, яго ўнутраны свет, ён сам як асоба.

Прычыны адхілення ад сцэнарнай задумкі, ад творчых намераў, ад планаў, што распрацоўваюцца на першым этапе стварэння фільма, называліся розныя. Напрыклад, народны артыст СССР У. Санаеў, гаворачы пра безумоўныя пралікі «Сына старшыні», спаслаўся на выбар артыста па галоўную ролю.

Запрасілі добрага выканаўцу, але характар напісаны быў не для такой індывідуальнасці. Ці не гэтая памылка і вызначыла няўдачу стужкі?

Народны артыст СССР, Герой Сацыялістычнай Працы С. Герасімаў у сваім выступленні падкрэсліў важную думку: акцёр, трапіўшы ў фальшывыя сітуацыі, сам робіцца фальшывым на экране. Некаторыя разумныя артысты, працятаўшы рамесніцкі сцэнарый, так і гавораць: «Што мне тут, шчыра кажучы, іграць? Такі акцёр, заўважыў С. Герасімаў, ведае сабе пану. А рэжысёр пачынае ўпрощаць: маўляў, пачы-

вы аднаго сучаснага пісьменніка, які выказаў веру ў сацыялістычнае пераўтварэнне свету і палемічна заўважыў, што адзін з фактараў, здольных затрымаць гэты непазбежны працэс, — гэта дрэнная літаратура, С. Фрэйліх зрабіў аналогію з кіно, таксама палемічна заўважыўшы: калі што і зможа затармазіць развіццё нашага грамадства, дык гэта дрэнны кінематограф.

У прафесіянальным асяроддзі дзеячаў экраннага мастацтва такая заява успрымаецца таксама пра-грамадзянску актыўным клопатам аб уздыме са-вецкай кінематаграфіі.

чыць сучаснасць кінематаграфічнага мыслення мастака, — сказала кандыдат філасофскіх навук Е. Бондарава. Асабліва гэта тычыцца сцэнарыста і рэжысёрскага мастацтва. Без высокага прафесіяналізму ў творчай працы выдзіць узровень такога мыслення немагчыма.

Далей прамоўца спынілася на суадносінах шырока распаўсюджанага бясня публіцыстычнага раскрыцця тэм у мастацкім і дакументальным кіно з эстэтычным узроўнем стужак. Вострыня адлюстраваных на экране жыццёвых праблем толькі тады захапляе гледачоў



ТВОРЧЫ НЕСПАКОЙ — ПРЫКМЕТА ЧАСУ

НАТАТКІ З ВЫЯЗНОГА ПАСЯДЖЭННЯ САКРАТАРЫЯТА САЮЗА КІНЕМАТАГРАФІСТАў СССР У МІНСКУ

У кулуарах Дома кіно, сярод заўваг і жартаў удзельнікаў гэтага прадстаўнічага і аўтарытэтнага сходу прафесіяналаў-кінематаграфістаў, заўважыўся на сябе ўвага такая фраза: «Колькаў нарад, каленіуму і рэдакцыйных «круглых сталаў» па пытаннях развіцця экраннага мастацтва рэспублікі цяпер перабольшвае колькасць прэм'ер фільмаў...»

Жарт — жартам, а ўвага да кіно сапраўды вялікая. Самае масавае з мастацтваў — мастацтва кіно — заўсёды мае непасрэдную рэакцыю гледача. А глядач гэты — мільёны людзей. Яны спрачаюцца, захапляюцца, хваляць або, наадварот, крытыкуюць. Перажываюць разам з героімі фільма або застаюцца абывальцамі. Рэальныя пайсі паглядзець фільм сяброў або саслужыўцаў, вылучаюць любімага акцёра, абдумваюць якую-небудзь праблему, што ўзнята ў кінатворы. Глядач і ад прафесіянальнай крытыкі вымагае апэратыўнага водгуку, прынцыповай і глыбокай гаворкі аб тым, што адбылося і што не атрымалася з задумкі сцэнарыста і рэжысёра...

Якая шырокая аўдыторыя! Пад прыцэлам іхніх уважлівых вачэй працуюць кінематаграфісты! Адчуванне адназначнасці мастака перад часам і перад грамадствам — галоўны пафас вызнога пасяджэння сакратарыята Саюза кінематаграфістаў СССР, што адбылося нядаўна ў Мінску.

Творчая дыскусія, якая разгарнулася пасля прагляду новых стужак вытворчасці «Беларусьфільма», засведчыла, што такі настрой валодае і тымі, хто сваімі творамі пацвердзілі права на размову з шырокім колам сучаснікаў, і тымі, чые націны яшчэ не дасягнулі ідэйна-мастацкай глыбіні, аб неабходнасці якой так своечасова і патрабавальна было сказана ў вядомай пастанове ЦК КПСС «Аб мерах па далейшаму развіццю савецкай кінематаграфіі».

Паназална, што ў выступленнях іраўнікоў СК СССР, такіх аўтарытэтных майстроў, як С. Герасімаў, такіх удумлівых і добразачлівых даследчыкаў, як А. Караганав, У. Баскакаў, С. Фрэйліх, часцей гучалі дзелсныя ў цяперашнім часе: «распрацоўваюць», «шукаюць», «закранаюць», «даследуюць», «бяруць пад увагу»... Гаворка ішла пра работу беларускіх сцэнарыстаў, рэжысёраў, апэратараў, акцёраў, мастаноў, кампазітараў. Іх творчы пошук разглядаўся ў руху, у працэсе. Без нанчатных прусудаў. З мэтай выявіць найбольш каштоўныя дасягненні мінулага і рэзервы далейшага паліпшэння і ўздыму якасці экраннага мастацтва рэспублікі.

тай, паглядзі, падумаў. Акцёр адказвае: чытаў, ды чым прыкрыцца, пакуль што не прыдумаў. Вось У. Самойлаў у «Сыне старшыні» бог ведае чым і прыкрываецца — і вейкам, і патэфонам... Аднак пустэча застаецца пустэчай!

Далей С. Герасімаў прааналізаваў некаторыя сюжэтныя сітуацыі фільма і рашуча сказаў:

— У гэтай карціне ёсць усё, але не хапае толькі «дробязі» — мастацтва. Гэта добра адрабляваная алгобля. А каму гэта патрэбна? Тое ж можна сказаць і пра фільм «Сямейныя абставіны»...

Словы — рэзнія. Гэтая рэзкасць меркаванню выдатнага майстра сусветнага кіно прадиктавана і мастаноўскай патрабаванасцю, і грамадзянскай непрымлімасцю, з якой стаіцца С. Герасімаў да шэраці, павярхоўнасці, фальшы ў экранным мастацтве. Мабыць, многія гледачы падзяляюць яго адносіны да названых вышэй фільмаў. Спасылкі на тое, што перад тым, як запустыць у вытворчасць сцэнарый, супрацоўнікі студыі «Беларусьфільм» штосьці вартаснае ўвагі «бачылі», «вычыталі», «знаходзілі» ў задуме аўтара літаратурнай першаасновы і ў рэжысёрскай распрацоўцы, задаволіць і апраўдаць нічога не могуць. Таму сярод слуханых высноў, зробленых на гэтай нарадзе ўдзельнікамі дыскусіі, была і даўно ўсім кінематаграфістам вядомая ісціна: ідэйна-тэматычная сутнасць экраннага твора толькі тады мае права быць аднесенай да з'явы мастацтва, калі яна набыла мастакоўскі эквівалент, калі змест і форма зліваюцца ў адзіны маналіт. Відаць, ніхто не можа назваць выпадку, калі б «Беларусьфільм» запустыў у вытворчасць сцэнарый... без цікавай і нешта абяцаючай задумкі. Вынікі ж, на жаль, даюць спажыву для даволі сумнага роздуму аб тым, што кінематаграфісты яшчэ не ўмеюць мысліць комплексна, прадбачліва вызначаючы параметры творчага пошуку і эксперыменту. Яшчэ нярдка «задумам», як эстэтычная катэгорыя, адрываецца ад ствараемай стужкі і разглядаецца сама па сабе як нібыта пэўная «гарантыя» поспеху.

Ад чыста практычных заўваг і меркаванняў прамоўца пераходзілі да роздуму аб ролі мастацтва ў ідэалагічнай барацьбе наогул. Спасаўшыся на сло-

АРЫЕНЦІР — ЖЫЦЦЁВАСЦЬ

І ІДЭЙНАСЦЬ

Кандыдат мастацтвазнаўства В. Нячай сцвяржала, што ў фільмах «Час яе сыноў» і «Нядзельная ноч» рэжысёра В. Турава яна адчувае актыўны зварот рэспубліканскага кіно да сучаснага жыцця, адчувае ў іх водгулле і рытмы дзесятай п'яцігодкі. Эпічную інтанацыю, бліzkую да даўжэнткаўскай, адзначае крытык у першым з гэтых фільмаў, публіцыстычны напал — у другім. Арыгінальнае вырашэнне тэмы вайны прапанавана ў тэлевізійнай трылогіі «Доўгія вёстры вайны» рэжысёра А. Карнава паводле прозы В. Быкава. На думку прамоўца, некаторыя вартасці стужкі, прызначанай для паказу на блакітным экране, вызначыў той факт, што рэжысёр, сам былы франтавік, знайшоў праўдзівыя і суровыя фарбы для раскрыцця мужнасці абаронцаў Радзімы. Лірычнае гучанне — прывабная рыса работы рэжысёра В. Рубінчыка («Вянок санетаў»), які сам ведае вайну толькі па кнігах і па кіно. Называючы удалы творчы пошук і ў іншых работах беларускіх кінематаграфістаў, В. Нячай падкрэсліла плён спалучэння мастацкага паказу жыцця з дакументалізмам. Такая тэндэнцыя можа атрымаць развіццё, калі экран пачне гартыць і знаходзіць кінематаграфічны эквівалент твораў Я. Купалы, Я. Коласа, К. Чорнага, І. Мележа, Я. Брыля, В. Адамчыка... Такое пашырэнне рэпертуарнага далагляду будзе спрыяць і жанраваму ўзбагачэнню кінавытворчасці. Тады з'явіцца навукова-фантастычныя, гістарычныя, псіхалагічныя стужкі...

— Асноўным крытэрыем якасці сучаснага мастацкага фільма трэба лі-

і знаходзіць грамадскі рэзананс, калі публіцыстыка падмацоўваецца мастацкім вырашэннем.

«Вянок санетаў», гаварыла Е. Бондарава, мае поспех. Мы таксама вітаем стужку як цікавую мастакоўскую з'яву. У фільме В. Рубінчыка ўключаны не толькі жыццёвыя ўражанні рэжысёра, а і кінематаграфічныя. Усё ў стужцы падначалена раскрыццю шчырага пацунця і зроблена з прафесіянальным майстэрствам. Разам з тым адчуваецца, што рэжысёра захапляюць і некаторыя штучныя ўпрыгожванні, рэмінісцэнцыі.

У. Баскакаў, таксама адзначыўшы той факт, што цяпер фільмы пра вайну робяць маладыя людзі, якія калі і былі яе сведкамі, дык зусім у малым узросце, падкрэсліў: такімі карцінамі, напрыклад, як «Беларускі вакал», працягваецца і развіваецца антыфашысцкая тэма нашага мастацтва. І маладыя рэжысёры часта выяўляюць ідэйную і творчую сталасць ў раскрыцці гэтай тэмы. Праўда, дапускаюцца і пралікі, што мы бачылі ў «Вянку санетаў».

Далей прамоўца сказаў, што ён падзяляе станоўчую ацэнку тэлевізійнай карціны «Доўгія вёстры вайны» А. Карнава, створанай па структуры фільма, прызначанай для вялікага экрана. Сапраўды, з такой работай варты знаміць не толькі тэлегледачоў, а і павядальнікаў кінастужак. Проза В. Быкава тут знайшла кінематаграфічны эквівалент.

Адносна работы В. Рубінчыка У. Баскакаў заўважыў наступнае. У фільме «Вянок санетаў» адчуваецца, што рэжысёр свядома пугце некаторыя стылістычныя моманты, уласцівыя почырку вялікага і даволі супярэчлівага майстра — Феліні. «Я прыхільна стаўлюся да пазга Бэлы Ахмадулінай, — сказаў прамоўца, — але калі б не яе голас гучаў у фільме ці ўвогуле не было б у ім ні-

якаго голасу паэта, фільм нічога не страціў бы...

Чаму з такой уважлівасцю разглядаюцца фільмы пра вайну? Не толькі таму, што гэта — старонкі незабытага, векамнага. Многія фільмы пра вайну, якія робяцца на Захадзе, апраўдваюць гітлераў і нават узвялічваюць «мужнага чалавек» з вермахта або эсэсаўна, які нібы выконваў свае абавязкі і тым выяўляў нейкі асаблівы якасці чалавечай асобы. З гэтым і спрачаецца наша кінамастацтва, адстойваючы гуманістычныя ідэалы сацыялістычнага грамадства.

Спрэчка пра чалавека працягваецца. Мы спрачаемся з буржуазным светам і з яго разуменнем чалавек. Ці здольны чалавек пераўтварыць сябе і рэалізаваць? Ці ён асуджаны на дэградацыю, што сёння так заўзята прапагандуецца кінематографам капіталістычнага свету? Таму так важна, каб наш экран глыбей раскрываў сутнасць гуманістычнага подзвігу савецкага народа ў вайне з фашызмам.

У многіх стужках «Беларусьфільма», працягваю У. Баскакаў, распрацоўваецца маральна-этычная праблематыка на сучасным матэрыяле. Аднак многае пераходзіць да плёнаму ўвасабленню названай праблематыкі. Перш за ўсё мы адчуваем недахоп у стылістыцы фільмаў. Напрыклад, «Сямейныя абставіны». Ускладненасць кінематографічнай мовы тут ўяўляе не на карысць мастацкаму раскрыццю характараў і канфліктаў. Наогул, глядзячы на экран у такіх выпадках, хочацца нагадаць: выяўленчая прастата мовы кіно — гэта кампанент мастацтва не прасты, да такой прастаты трэба прабівацца, ёю трэба авалодаваць.

Думку У. Баскакава варта падтрымаць, асабліва маючы на ўвазе пошукі маладых рэжысёраў. Удзельнікі пасяджэння пазнаёмліліся з тымі што зманіраванай службай наводзе апавяданняў В. Шукшына. І калі ў адной з навел — «Ваўкі» — рэжысёр знайшоў адэкватныя шукшынаўскай інтанацыі сродкі, то ў навел «Берагі» аўтары інсценізацыі наўмысна ўскладнілі жыццёва прастую і высокамастацкую мову прозы В. Шукшына, надаўшы ёй зусім неўласцівыя пісьменніку сюррэалістычныя нюансы. Навошта і тут уводзіцца рэтраспекцыя, якая ідзе ад эклектызму мыслення маладых аўтараў фільма, навошта яна навязваецца матэрыялу, выглядаючы зноў жа цытатай з Бергмана або яшчэ з каго?

Працягам і развіццём думкі кіназнаўцы Е. Бондаравай пра неабходнасць выпрацоўваць сучаснае мысленне ў мастацка было выступленне Я. Суркова, які выказаў даве тэндэнцыі, пра якія, на яго думку, можна гаварыць не толькі ў сувязі з сённяшнім беларускім кінематографам, а ўвогуле ў дачыненні да савецкага экраннага мастацтва. Сучасная праблематыка жывой рэалістасці выходзіць на экран то ў празмерна модным і эстэтыка-фармалістычным адзенні, як у фільме «Сямейныя абставіны», то ў архаічна-апавядальным і запаволеным-падрабязным асветленні. Прамоўца не згадзіўся з меркаваннем вядомага сцэнарыста А. Каплера, які сцвярджаў, што нібыта і паводле драмы сцэнарыя можа атрымацца фільм з добрай рэжысурай. Калі ў тых жа «Сямейных абставінах» у аснову пакладзена другая сітуацыя, дык ніякія рэжысёрскія навацы надаць ёй пераканальную для глядачоў жыццёвасць не могуць. Засмуціла Я. Суркова і тая метамарфоза, што адбылася з перакладам на кінамову апавяданняў В. Шукшына. Чым больш рэжысёр намагався надаць вынаходлівасць кампазіцыі, тым больш сумным робіцца глядач, бо знікае характар персанажа, знікае асоба і яе лёс. Экран як быццам крычыць: глядзіце, якая кампазіцыя, якія мізансцены, як тут скарыстаны сюррэалістычны матыў! Магчыма, самім аўтарам такіх стужак і цікава іх глядзець, мне ж, шчыра прызнаўся Я. Суркоў, бачыць такое балюча.

Сапраўдны мастацкі пошук, варты падтрымкі, Я. Суркоў убачыў у фільмах «Нядзельная ноч» і «Вянок санетаў», знятых на зусім адметным жыццёвым матэрыяле і ў розных стылістычных манерах. Рэжысура В. Турава вылучаецца смеласцю думкі і глыбінёй мастацкага мыслення. Але, бывае, ён часам не давярае самому сабе. Калі ён паглыбляецца ў характар, гэта прываблівае. Так, напрыклад, гаворыць прамоўца, — я быў зусім перакананы, што Ульяну іграе не актрыса, што на экране — жанчына, знятая дакументальна. Аказваецца, гэта актрыса — Людміла

Пісарова. Я запамню яе па ўсё жыццё! З якой дзівовай праўдай яна вымаўляе трагічны маналог! Якое гэта высокае мастацтва і якая гэта высокая прастата!»

Тым не менш, заўважае Я. Суркоў, агульнае ўражанне ад «Нядзельнай ночы» такое: гэта не надзённасць на ўзроўні агіткі, а сур'ёзнае і сапраўды сучаснае даследаванне, сацыяльная анатомя.

Не згадзіўся Я. Суркоў і з эпітэтам «мілая» ў адносінах да карціны «Вянок санетаў», які прагучаў у выступленні Е. Бондаравай. Пры ўсіх крытычных заўвагах у адрас стужкі Я. Суркоў лічыць яе каштоўным набуткам нашага кінамастацтва.

На першы погляд, няма знешніх прыкмет сучаснага мастакоўскага мыслення ў фільме «Доўгія вёрсты вайны», але суровая і жорсткая мова праўды, якую абраў А. Карпаў, адчуўшы гэта ў прозе В. Быкава, праклала дарогу да сэрцаў глядачоў сённяшняга дня. І ў гэтым — сапраўдны сучаснасць.

У ходзе творчай размовы часам стваралася ўражанне, што яна набывае празмерна прафесіянальны характар, нават «дэжавы» напрамак. Але прамоўца аналізавалі экранныя творы з арыентацыяй на ўспрыманне іх масавым глядачом. А такі глядач, бывае, выказвае сваю думку тым, што пакідае пустым вялікія і па-сучаснаму дасканалыя залы кінатэатраў, калі там дэманструюцца новыя работы нашых кінематографістаў.

ШЛЯХІ ПОШУКУ

Так, сучасны мастак толькі тады можа паспяхова выконваць свой абавязак, калі ён разумее гістарычны рух і сацыяльна-эканамічную праблематыку на ўзроўні агульнага грамадска-філасофскага клімату, калі ён кіруецца выпрабаванымі прынцыпамі сацыялістычнага рэалізму, духам партыйнасці і народнасці ў мастацтве.

Падсумавалі гаворку, што адбылася ў Мінску пасля інфармацыйнага агляду дзейнасці беларускіх кінематографістаў В. Турава, сакратары праўлення СК СССР С. Герасімаў і А. Карагану.

— Не ўсё, што мы прагледзелі на экране ў Мінску, — сказаў С. Герасімаў, — аднолькавае па сваіх ідэйна-мастацкіх вартасцях. Але і нельга сказаць, што стваралася катастрофічнае становішча. У цэлым беларускі кінематограф, які назапасіў вялікі вопыт, мае здольныя кадры, людзей, здатных вырашаць самыя складаныя творчыя заданні. Есць у прагледжаным намі рэпертуары і работы вельмі высокага класа. Яны нас радуць. Есць і няўдалыя. Яны нас абуралі. І пра гэта было сказана зусім адкрыта, шчыра, ад сэрца. Мы глядзелі ў вочы адзін аднаму. Нічога не хавалі — ні радасці, ні гнева.

Наша задача — не толькі падтрымаць усё дадатнае ў нашым кінематографе. Наш абавязак — абараняць яго ад уплыву буржуазнага мастацтва, ад непрафесіяналізму, ад эпігонства. Кінамастацтва патрэбна народу, яно — сіла, якая глыбока і шырока ўздзейнічае на самую масавую аўдыторыю. І зусім слушна атрымалі тут падтрымку сапраўды цікавыя і змястоўныя работы беларускіх рэжысёраў В. Турава, А. Карпава і В. Рубінчыка.

Мы вельмі любім слова «канфлікт», працягваю прамоўца, і часта ўжываем яго ў творчых дыскусіях. Мне здаецца, што часам разумеецца гэты тэрмін сузіральна. Звяртаемся да яго, каб сама-тужнымі сродкамі ўзмацніць драматычнае напружанне жыцця. А ці трэба гэта робіць? Лепшыя карціны беларускага кіно ўразілі нас перш за ўсё тым, што яны аднаўляюць псіхалагічную атмасферу вайны, уразілі глыбока-грамадзянскай праблематыкай публіцыстычнага раскрыцця тэмы — як у «Нядзельнай ночы».

Некалькі слоў пра кінематографічную мову. Блытануты тут у нас хапае. Можа ж — гэта не мода. Калі вы гаворыце пра кінамастацтва, то нельга сцвярджаць: маўляў, гэтага сёння не носіць, не апранаюць. Усё ў мастацтве дарэчы, калі яно выкарыстана з душой, па ўнутранай патрэбе мастака. Бываюць дарэчы і рэтраспекцыі, і абвостраны рытм, і нечаканае чаргаванне кадраў, і заняпнутыя паўзы. Уся справа ў тым, каб арсенал мастацкіх сродкаў падкаваўся, як тут падкрэсліла Е. Бондарова, сучасным мастакоўскім мысленнем. Тады не будзе патрэбы шукаць нейкую

фарбачку, каб штучна штосьці «вылучыць, бо ўсе фарбы будуць адпавядаць ідэйна-мастацкай логіцы аўтарскай задумы».

— Сярод фактаў, якія мяне асабіста ўрадавалі, — гаварыў далей С. Герасімаў, — я мушу назваць такі. Аператарам навелы «Ваўкі» паводле прозы В. Шукшына працавала маладая дзяўчына — Анастасія Суханова. Як выдатна яна справілася з няпростай і, шчыра кажучы, мужчынскай задачай. На экране мы убачылі дваццаць ваўкоў, а іх жа было перад камерай — чатыры! А як зняты акцёры! Як хораша яны працуюць! Напрыклад, Павел Кармунін. Яго вокліч: «Караул! Воры!» — гэта з тых шчаслівых момантаў, якія не забываюцца...

Мы сабраліся сюды, як правільна заўважыў С. Фрэйліх на пачатку дыскусіі, не для таго, каб рэвізаваць і судзіць фільмы. Мы сабраліся як сябры і калегі...

І размова на нашым сакратарыяце, — падтрымаў думку С. Герасімава А. Карагану, — атрымалася прынцыповай, цвярозай і аналітычнай. Рыхтуючыся да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка, мы здолелі на падставе калектыўнага роздуму пра асобныя фільмы даць абрысы агульнага дыялектычнага працэсу і некаторых тэндэнцый развіцця беларускага нацыянальнага кінематографістаў.

На ўсесаюзны і на сусветны экран, працягваю А. Карагану, выходзяць тэмы фільмы, якія глыбока і па-мастацку пераканальна раскрываюць свае нацыянальныя, сацыяльныя і канкрэтна-гістарычныя праблемы. Яны ёсць у нас. Яны ўключаюцца ў актыўную ідэалагічную барацьбу.

Прамоўца таксама закрануў пытанне сучаснага кінематографічнага мыслення. Быў час, і не так даўно, калі можна было быць у мастацтве вельмі сучасным і цікавым, падладзіўшыся над сённяшняю модою. Цяпер такіх захапленняў, што цалкам залежаць ад моды, становіцца ўсё менш. Усё больш узростае значэнне індывідуальнага пошуку і адкрыцця. І нас нарадавалі плёнам такіх пошукаў і адкрыццяў фільмы беларускіх кінематографістаў — «Нядзельная ноч», «Доўгія вёрсты вайны» і «Вянок санетаў». Наогул, варта падтрымаць структуру рэпертуару беларускага кінематографа, якая выглядае, на думку А. Караганова, нават лепш, чым на іншых рэспубліканскіх студыях краіны. Тут прамоўца спаслаўся на творы інтэрнацыянальнай тэматыкі, на адлюстраванне падзей Вялікай Айчыннай вайны, на паказ надзённых праблем сённяшняга дня.

Не заўсёды, на жаль, тэматычная шырыня рэпертуару падтрымліваецца дастаткова глыбокім мастацкім даследаваннем цікавай і неаўторнай асобы чалавек. І ў гэтым, як у фокусе, выявіўся асноўны недахоп не толькі беларускай кінематографіі на сучасным этапе. Пра гэта і вялася гаворка на нашым сакратарыяце. Магчыма, гаворка была мяккай, дыпламатычнай. Але і рэзкіх крытычных заўваг таксама хапала... Напрыклад, я мушу сказаць В. Рубінчыку, што яго добраму фільму не патрэбна так званая «він'етачная арыянтальнасць» як аздоба задумы. У гэтага мастака ўсё наперадзе, і хацелася б, каб «аздабленне» не стала яго сталай прыналежнасцю і захапленнем. Бо мы ведаем прыклады, калі з-за такіх захапленняў наш кінематограф траціў таленавітых рэжысёраў...

Дарогія сябры! Асперагайцеся він'етак! Нічога, акрамя шкоды, яны не прыносяць!

Я мушу падзяліць думку маіх калег па сакратарыяту аб тым, што цяпер беларускія кінематографісты працуюць плённа і цікава. Гаворачы па-спартыўнаму: планка ўзнята на дастатковую вышыню, скажыце на такую вышыню ўсё цяжэй. Але гэтая перашкода — прыемная, пажаданая, яна патхняе сапраўднага мастака і акрыляе яго. Кінематографісты рэспублікі яшчэ не выкарысталі ўсіх магчымасцей, ёсць багаты творчы рэзервы. Часам у нашых фільмах адчуваецца эстэтычнае «незразуманне тканак», як гэта назіраецца пры хірургічных аперацыях. Мы спадзяемся і верым, што гэта будзе пераадолена, што нас яшчэ чакаюць святочныя сустрэчы са стужкамі, пазначанымі словам «Беларусьфільм».

Творчы атрад кінематографістаў Беларусі здоліў адказаць вартымі таго сэрцамі на клопат партыі, дзяржавы, народа пра развіццё савецкага мастацтва.



АПАНТАНЫ І ДЗЕЛАВЫ

Заслужанаму дзеячу мастацтваў БССР С. СПЛАШНОВУ — 70

Кінематограф мы звычайна ведаем па зорках. Толькі прыгадаеш фільм, назву яго або сюжэт, студыю, што яго зрабілі — і адразу ж памяць падказвае імя. Артыста. Актрысы. Рэжысёра. Бывае, аператара. Здраецца і кампазітара. Такая асаблівасць нашага ўспрымання экраннага мастацтва. Між тым, само яно, гэтае мастацтва, калектыўнае па сваёй прыродзе. Фільм і ўвогуле кінематограф ствараецца намаганнямі многіх. Адзін тут нічога дасягнуць не можа. Студыя, як пчаліная сям'я. Кожны працаўнік дадае ў агульную справу сваю ношку. Уплятае сваю мелодыю ў хор, сваёй фарбай узбагачае агульную палітру. Хто больш яскравую і гучную, хто зусім сціпную, але — кожны сваю!

Есць у калектыўным вопыце «Беларусьфільма» і «ношка Спашнова». Калі вы зацікавіцеся праблемамі экранізацыі класікі, у прыватнасці, пераносам на экран выселага і з'едлівага гумару Чэхава, удзячыны глядачы і адпаведная літаратура падкажуць вам: у цітрах папулярнага камедыйнага фільма «Маска» і «Мянтуз» пазначана імя рэжысёра Сяргея Спашнова. Выхад яго на экран у перадавае гадзі стаў падзей. Калі раней фабрыка Белдзяржкіно была вядома па стужках «Першы ўзвод», «Шукальнікі шчасця», «Балтыйцы», то адразу пасля прэм'еры памянёных чэхаўскіх навел да гэтага ганаровага спісу былі дададзены «Маска» і «Мянтуз».

Калі вы цікавіцеся праблемамі камедыйнага жанру ў савецкім кінематографе, імя С. Спашнова абавязкова сустрэнеце ў даволі ажыўленых дыскусіях аб гэтым баявым і патрэбным жанры. Ён з захапленнем і творчай рызыкай працуе над сцэнарыямі, якія, на думку рэжысёра, могуць пашырыць дачыненні творчай практыкі ў гэтым напрамку.

Есць штосьці ў гэтай няўрымслівай і па-творчы неспакойнай натуре прывабнае, што абуджае ў кожнага, хто здымаецца ў яго фільмах, пачуццё даверу. Колькі ён рабіў кіначасопісы і дакументальных стужак, і заўсёды людзі перад камерай паводзяць сябе надзвычай натуральна. Міністр і хлеба-роб, юны піянер і вучоны-наватар, вэтэран вайны і студэнт, паслухаўшы С. Спашнова, шчыра гавораць пра заўважанае. З акцёрамі ж ён знаходзіць, як кажуць, агульную мову адразу, яшчэ на «пробах». Яго прафесіяналізму ўласціва душэўнае захапленне тым, што ён робіць сёння. І яго перадаецца іншым, яно захапляе.

Пераступаючы парог «Беларусьфільма», дэбютанты ў думках гартаюць летапіс гэтага творчага калектыву. І ў ім, на даволі павучальных і цікавых старонках, сказана пра ўклад у агульную справу Сяргея Іванавіча Спашнова. Заўтра яму спаўняецца 70 гадоў. У віншаваннях, якія ён атрымлівае з гэтай нагоды, будучы шчырыя словы прызнання глядачоў, калег па працы, старых і маладых сяброў кіно. Ён заслужыў такое прызнанне.

Б. БУР'ЯН.

СЦЕНА ў празрыстым блакітна-зялёным святле. З пагорка між каменямі, гамонячы сваю адвечную песню, бяжыць ручай. Нібы сімвал няспыннага чалавечага жыцця, павольна струменіцца вада...

Мастак Б. Герлаван тонка адчуў і знайшоў вобразнае ўвасабленне для ўзніслаў і адначасова вельмі зямной пазіі п'есы І. Друцэ, якая сцвярджае гармонію чалавечай асобы з прыродай. Менавіта таму, перш чым пачнецца дзеянне і на сцэну выйдучы людзі, у гомане ручая, у ледзь прыкметных абрысах галоў жывёлы на задніку мы быццам пачуем голас самой прыроды. І далей на працягу спектакля свет фауны і флоры будзе прысутнічаць на сцэне, у суладдзі з задумай драматурга, які ў рэмарцы адзначае: «У прадстаўленні прымаюць удзел коні, авечкі, каровы, якія спадарожнічаюць чалавеку ў яго нялёгкім жыцці». Улічваючы адзінства філасофскай абагульненасці і амаль бытавой канкрэтнасці твора, Б. Герлаван зрабіў сцэнічную канструкцыю, дзе спалучаны сімвалічны і рэалістычны пачатак. Зусім натуральна выглядае на сцэне сапраўдны ручай і побач, як умоўная рэалія, «вярба»—гнуткія, трапяткія валокны, што апускаюцца зверху, нагадваюць то конскія грывы, то галіны старога раскідзетага дрэва. Умоўнасць і дакладнасць, афарыстычнасць і рэальнасць сцэнаграфіі Б. Герлавана выклікаюць лірычны настрой, часам элегічны і крыху сумны, часам радасны і светлы. Мастакі вобраз спектакля стварае радаснае ўспрыманне быцця ўсяго жывога, вянцом якога з'яўляецца чалавек. І як гэта хораша, і як гэта няпроста ў такім свеце—захоўваць вернасць сваім ідэалам, вернасць «святыя святых»!

Намерная, зусім звычайная гісторыя трох людзей—Кэліна, Міхая і Марыі. Калісьці ў дзяцінстве, многа гадоў назад, яны разам гулялі ў каменчыкі, разам збіраліся ля старога вярбы, дзе, нібы на споведзі, гаварылі між сабой пра самае запаветнае. Абодва юнкі нахалі Марыю; яна пакахала Міхая. Здавалася, ніхто і ніколі іх не разлучыць. Але...

Вайна. Шляхі сброў разнісліся. Гвардыі радыёў Кэлін Асобі пасля нантуўся вярнуўся ў родную вёску. Міхай Груя ўзлужыўся на службу ў лясавіцы, прайшоўшы шлях ад намсальскага ваяводы да ўрадавай пасадзі.

Яны па-ранейшаму нахалі Марыю. Кэлін самаададна маўчаў, бо разумее—яе сэрца належыць другому; Міхай адрынуўся ад Марыі, бо ў часе вайны, калі праз вёску праходзіла наша воіска, яна аддала сваю любоў нейкаму воіну, як аддаюць апошні кавалек хлеба, апошні глыток вады. Уся вёска даравала Марыі і нават назвала яе «святой», Міхай не даруе...

Такая знешняя фабула п'есы. Філасофскі сэнс яе значна глыбейшы і раскрываецца не столькі ва ўчынках персанажаў, колькі ў выяўленні ўнутранай абумоўленасці гэтых учынкаў, у своеасаблівай псіхалогіі шматграннага чалавечага характару. Складанасць п'есы І. Друцэ як сцэнічнага твора заключаецца яшчэ і ў пэўнай функцыянальнай задачнасці характараў, за выключэннем вобраза Міхая Груі. Сюжэт будучыца не на знешніх учынках герояў, а на ўнутраным развіцці іх думак, пачуццяў, поглядаў. Рэтраспектыўныя ўспаміны носяць у п'есе адкрыта апавядальны характар. Шырока выкарыстаны маналог і дыялог. Пры ўсёй сваёй філасофскай узнісласці, пазіія п'есы выяўляецца не праз абстрактнае разуменне добра, сумленнасці, а праз канкрэтную, зусім рэальную падзею, здавалася б, не вельмі значную на першы погляд, але глыбока важную на сваёй сутнасці.

Усё гэта вымагала ад рэжысёра-пастаноўшчыка В. Раеўскага і выканаўцаў тонкай псіхалагічнай распрацоўкі ха-

рактараў, матывіроўкі ўчынкаў і паводзін, раскрыцця нюансаў, падтэкстаў, на якія так багаты твор І. Друцэ. І, можа быць, галоўная небяспека, што стаяла перад пастаноўшчыкам п'есы «Святыя святых», — не паўтарыць схему нашых звычайных уяўленняў аб канфлікце паміж «наменклатурным работнікам» (Міхай Груя) і праўдашукальнікам «Дон-Кіхотам» (Кэлін): п'еса І. Друцэ—не пра гэта! Своасаблівае драматургічнае канфілікт «Святыя святых» выяўляецца не ў сутыкненні супроцьлеглых пазі-

І. Друцэ. Асноўная рыса, якую пераканаўча перадае Г. Гарбук у вобразе Кэліна,—цельнасць яго натуры. Для Кэліна—Гарбука не існуе розніцы, маленькае ці вялікае злачынства. Яго датычыцца ўсё, што адбываецца ў свеце, ён нясе асабістую адказнасць за ўчынкі ўсяго роду чалавечага. З адволькавай мерай адказнасці ён ставіцца да сябе і да іншых людзей, абурасца адным і тым жа—грубасцю, жорсткасцю, несправядлівасцю, якія парушаюць гармонію жыцця. Як асабістую крыўду, боль успры-

Міхая Груя, таму што Кэлін пакінуў на зямлі прадаўжальніка сваіх спраў — юнага Саиду.

Не усё яшчэ ў ігры Г. Гарбука выглядае безданорным. Пакуль што адчуваецца некаторая няроўнасць выканання: празмерна рэзкая амплітуда спадаў і пад'ёмаў творчага нахнення. Ёсць моманты (асабліва ў першым акце), калі артыст проста прагаворвае тэкст, у выніку — губляецца другі план ролі. Пакуль што лепшымі ў спектаклі застаюцца сцэны апошняй размовы з Міхайем і Саидой. Першая ўзрушвае высокім драматызмам, другая кранае ўзнёсласцю, пляшчотай, сумным і адначасова

тальным». Павольныя рухі, стрыманы паварот галавы, адпаведная «пружыстая» паходка, рэзкія, з ноткай металу ў голасе, інтанацыі — усё сведчыць аб тых зменах, што адбываюцца ў ім, усё падкрэслівае адчуванне асабістай значнасці. Артыст адмаўляецца ад прыёму гратэска, яго персанажу ўласцівы стрыманасць, засяроджанасць. Пошукі характарнасці ідуць ад знешняй пластычнасці свайго героя. Але часам за гэтай логікай губляецца эмацыянальнасць, жывы чалавечы пачуцці. Яму быццам не хапае дунюўнай раскаванасці (асабліва ў адносінах да Кэліна), без якой нельга ўявіць сабе гэты шматгранны характар.

Спектакль купалаўцаў — у станаўленні «Святыя святых» прайшла ўсяго некалькі разоў, а ў ігры А. Мілаванавы ўжо адчуваецца значныя зрухі. Калі спачатку ў характары яго героя пераважаў халодны інтэлектуалізм, то цяпер Груя — Мілаванаву стаў больш чалавечным. Мы па-ранейшаму бачым нараджэнне і развіццё акцёрскай думкі на сцэне (гэта было і раней), але разам з тым з'явіліся новыя, больш «цёплыя» фарбы, матывіроўка ўчынкаў стала больш абгрунтаванай, асабліва ў сцэне апошняй размовы з Кэлінам.

...Як заўсёды абураны любой прайвай бяздушнасці (у дадзеным выпадку — здарэннем са знявечанай тушкай), Кэлін сам пачынае «судзіць» загадкава мажэзіна і... трапляе ў міліцыю. Груя ў чарговы раз выратавае сябра, але той збіраецца і далей «раследаваць» прычыны «злачынства». І тут Груя, нарэшце, не вытрымлівае і прагне Кэліна. Спачатку А. Мілаванаву іграў гэтую сцэну як КАНЧАТКОВЫ РАЗРЫВ з Кэлінам. Ён гучна вымаўляў гнеўны маналог і гэта было неапрадана, таму што з'яўлялася зьяно, якое выпадала з агульнай партытуры вобраза і рабіла нелагічным фінал спектакля. Пройдзе ж зусім мала часу, і Груя, даведаўшыся аб смерці Кэліна, адмовіцца і ад пасадзі, і ад улады, каб хоць у канцы жыцця вярнуць і захаваць тое, чалавечае, што пакрысе разменьвалася ім на доўгім жыццёвым шляху. Сёння гэтая сцэна іграецца больш тонка. Груя—Мілаванаву проста стаміўся ад заўсёдных здарэнняў з Кэлінам, ад таго, што яго пастаянна трэба ад чагосьці выратаваць. Адчуўшы, што Кэліна нішто і ніколі не навучыць, ён зрываецца і прагне яго прэч. Але ў голасе Груі — Мілаванавы няма ні злосці, ні гневу, а толькі боль — боль неразумнення, а праз хвіліну — і жаль, што усё адбылося так. Патрэбнае зьяно было адноўлена.

У другой палове спектакля А. Мілаванаву яшчэ не хапае маштабнасці, адпаведнай буйнаму кіраўніку. Але ад спектакля да спектакля вобраз узабагачаецца, становіцца больш разнастайным, шматгранным. Працэс унутранага накаплення праймаецца.

СТАНАЎЛЕННЕ СЦЭНІЧНАГА ТВОРА

«СВЯТАЯ СВЯТЫХ» І. ДРУЦЭ У АКАДЭМІЧНЫМ ТЭАТРЫ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

цый, а ў глыбока схаванай, часам надзеямай барацьбе чалавека з самім сабой, з іншымі людзьмі за агульную гармонію ў свеце, за гуманізм. Думаецца, імкненне рэжысёра В. Раеўскага ад павярхоўнага працягання твора і абумовіла размеркаванне ролі ў спектаклі: Кэлін—Г. Гарбук, Груя—А. Мілаванаву, Марыя—Г. Талкачова. Размеркаванне, якое пры першым знаёмстве з п'есай, пануўна, у многіх выклікала здзіўленне: індывідуальнасць названых артыстаў не зусім адпавядае персанажам І. Друцэ. Але не трэба спыніцца з канчатковымі вывадамі. Мастацтва і павінна адкрываць штосьці нечаканае!

П'еса пабудавана як успаміны Кэліна, і толькі ў фінале мы станем сведкамі сённяшніх падзей. З фіналу фантачна і пачынаецца спектакль: на сцэну выйдучы Саиду (сын Марыі) і Кэлін, які пасля калгасны статак недзе высока ў гарах, і пачнуць сваю звычайную гаворку аб тым, што і як было на вайне. Толькі прыклады для сцвярдзення сваёй «ваеннай тэорыі» Кэлін будзе прыводзіць з прантыкі мірнага жыцця. І ў гэтым пастаянным параўнанні мінулага і сучаснага пульсуюць адна з галоўных высноў твора: жыццё чалавека, яго маральнасць, яго сумленне павінны вымярацца па самых жорсткіх законах «пагранічнай» сітуацыі. Сцэны Саиду і Кэліна, амаль аднапытныя па сваёму гучанню, нсуць у спектаклі вялікую сэнсавую нагрукну.

На маю думку, гэтыя ролі дакладна па-акцёрску выкананы Г. Гарбукам і С. Краўчанкам, і таму дыялогі герояў успрымаюцца не толькі і не столькі як своеасаблівае прадмова да паступнай сцэны. Юны дапытлівы хлопчык Саиду спацігае ў гэтых размовах навуку жыцця, імкнецца разабрацца ў яго супярэчнасцях; ён чэрпае з мудрасці свайго староўшага сябра, і той шчодра раскрывае перад ім таямніцы складанага, але такога цудоўнага свету. Кэлін Г. Гарбука, нібы эстафету, перадае Саиду сэнс сваіх назіранняў, свайго роздому. І ў гэтым мы бачым нераўнасць пакаленняў, вернасць моладзі ідэалам бацькоў. Па сутнасці, у падтэкстах гэтых дыялогаў выяўляецца філасофія твора І. Друцэ: ад імя Саиду ён задае пытанні, а ад імя Кэліна адказвае на іх, выносячы свае разважання на суд гледача. Тое, што гэтыя сцэны не сталі другароднымі і аргатычна ўвайшлі ў спектакль В. Раеўскага, узабагачаючы яго — важная заслуга тэатра.

Калі вясковы пастух Кэлін, звартаючыся да ўсіх нас, гаворыць аб тым, што ў кожнага чалавека павінна быць адчуванне святасці ў душы, і «калі яно парушана—я ў адказе», мы бачым у гэтых простых і мудрых словах грамадзянскую пазіцыю

мае Кэлін звестку аб рашэнні «выбракоўваць» (знішчыць з-за непатрэбнасці) коней, таму што «кожны жывы адказны за ўсё жывое». Па самых строгіх законах судзіць ён ветэрынара, які паслаў цэльных кароў на бойню, бо «разнажэнне ўсяго жывога ў прыродзе—гэта і ёсць святая святых». Нават знявечаныя качкі ў магазіне выклікаюць яго гнеў, таму што «прыгажосць і дасканаласць усяго жывога» для яго таксама «святыя святых».

Побач з гэтым трапяткім болем жые яго асноўны боль—трывога за Марыю. Аб чым былі гаварылі Кэлін з Міхайем, на другім плане заўсёды прысутнічае вобраз Марыі. Праз усё жыццё Кэлін — Гарбук праісць сваё вялікае каханне, самаахвярна адрокшыся ад шчасця ў імя шчасця любімай жанчыны. Толькі аднойчы ён дазволіў сабе адкрыта гаварыць пра сваю неажыццёўленую мару. Почту, сярод велічных гор, калі спалі авечкі і супакоілася ўсё жывое ў прыродзе, Кэлін — Гарбук у апошняй размове з Саидой даў згоду перайсці жыць да іх, да Марыі. Ён адаслаў хлопца дамоў, наказавшы падрыхтаваць да яго прыходу новыя ведры, ручнікі і многа пірагоў. Не сцяміў па-маладосці Саиду тое, што адразу ж зразумела яго маці — не вяселле іх чакае, а гэта збіраўся Кэлін у свой апошні шлях. Так і памёр Кэлін у гарах, далёка ад людзей, на ўлонні прыроды, плоцю ад плоці якой быў ён сам. Але такі фінал не нясе ў спектаклі адчування безвыходнасці, таму што смерць яго абудзіла да жыцця

светлым лірызмам. Але галоўнае — ў артыста адчуваўна праце думка, б'ецца ўнутраны імпульс, нерв, яго персанаж сапраўды мысліць. Гэта дазваляе спадзявацца, што з цягам часу вобраз набудзе завершанасць і дасканаласць.

Вельмі важна, што ў адпаведнасці з задумай драматурга ў спектаклі купалаўцаў аніякага канфілікту паміж Кэлінам і Міхайем не існуе. Ды і наогул абодва яны нібы адна і тая ж асоба, але ў розных жыццёвых праявах (ці, дакладней, абодва яны — гэта дзве іпастасі адной асобы). І што асабліва важна — асобы станаўчай. Так, Міхай Груя — Мілаванаву дасягнуў многага ў жыцці. Але за важнымі службовымі справамі ён у нечым страціў душэўную цеплыню, шчодрасць, стаў сухім, раўнадушным. Калі зірнуць на яго вачамі Кэліна, дык гэта здарылася таму, што Груя адарваўся ад роднай глебы, паруніў неабходную для кожнага чалавека сувязь з прыродай. І невядома, што б з ім было, калі б не Кэлін. У цяжкія хвіліны жыцця Кэлін звартаецца да яго. Кожная новая сустрэча з сябрам маленства абуджае ў Міхая светлыя і чыстыя пачуцці юнацтва, адраджае ў ім Чалавека.

Кожны артыст па-свойму асэнсаввае і раскрывае «зерне» вобраза; А. Мілаванаву перш за ўсё таленавіта знайшоў адпаведны пластычны малюнак ролі. Па меры таго, як ён уздымаецца па службовай лясавіцы, як выцягваецца ў даўжыню яго стол і павялічваецца колькасць людзей за ім, мяняецца воблік Груі — Мілаванавы. Жвавы, рухомы ў першых сцэнах, ён на нашых вачах становіцца больш груваўскім, «манумент-



Міхай Груя і Кэлін—заслужаныя артысты БССР А. Мілаванаву і Г. Гарбук.

Фота Ул. КРУКА.

ЁН ЖЫЎ ОПЕРАЙ...

ДА 70-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Ісідара БАЛОЦІНА

Мастацтва гэтага цудоўнага, таленавітага опернага артыста карысталася шырокай папулярнасцю па ўсяму Савецкаму Саюзу. У кожным горадзе, дзе толькі ёсць оперная сцена, гучаў голас Ісідара Міхайлавіча Балюціна. Ён аб'ездзіў з гастроллямі нашу краіну, спяваў у Вялікім тэатры, пабываў з канцэртамі ва ўсіх кутках роднай Беларусі. І паўсюль сустрэнаў гарачы прыём, зацікаўленых і ўважлівых слухачоў.

Людзі, якім пашчасціла працаваць побач з ім, перш за ўсё ўспамінаюць яго блізкавую адданасць сваёй справе, пастаяннае ўсведамленне адказнасці перад слухачамі, жаданне перанесці ўсяго сябе ў сцэнічны вобраз. І справядліва гавораць, што жыццё Ісідара Балюціна — гэта тэатр, праца дзеля роўнасці маладой культуры Савецкай Беларусі. Ён спяваў у беларускім оперным з часу яго заснавання і амаль да апошніх сваіх дзён. У яго рэпертуары былі дзесяты партый і рускіх, савецкіх, беларускіх, замежных опер. І заўсёды спяваў знаходзіў яркі, непаўторны штрых для стварэння праўдзівага вобраза.

Партыя Звяздочота з «Залатога пеўніка» стала для Ісідара Міхайлавіча пачаткам самастойнага творчага шляху. Пераадолеўшы складанасці вакальнай партыі, прадэманстравашы тэхнічнае майстэрства і выдатны голас, ён выйшаў з гэтай роллю на сцэну опернай студыі, створанай у 1930 годзе. У студыі было тады ўсяго 17 чалавек. Самім даводзілася ілапаціцца пра дэнарацыі, касцюмы, грым. Як успамінае народная артыстка СССР Л. Александровіч (у тыя гады — удзельніца студыі), можна было часта бачыць Балюціна разам з іншымі спевачамі, якія выконвалі работы па сцэне, а ў спектаклях здаралася яму «выконваць ролю» памочніка рэжысёра. Вядома, вылучаўся ён і як выканаўца: усе партыі лічыў аднолькава важнымі, не цураўся другарадных, кожным выступленнем імкнуўся ўнесці «ўласную лепту» ў стварэнне мастацка цэласнага спектэля. І, магчыма, менавіта праца над «маленькімі» ролямі стала адной з галоўных прыступак ва ўзыходжанні яго да вяршыні вакальнага і сцэнічнага майстэрства.

Найбольшым поспехам у



У партыях Андрэй і Саўні — заслужаны артыст БССР В. Лапін і народны артыст БССР І. Балюцін («У пушчах Палесся» А. Багатырова).

слухачоў карыстаўся Балюцін — Ленскі («Яўгеній Анегін»), Юродзвы («Барыс Годуноў»), Альмавіва («Севільскі цырульнік»), Надзір («Шукальнікі жамчугу»), Герцаг («Рыгаледа»). Хвалюваў і захапляў яго прыгожы, плавучы лірыка-драматычны тэнор — голас дзіўнай цэльнай і сілы. Тоннасць фразіроўкі, чысціня інтанацыі, шчырасць выканання ў спалучэнні з вялікай вакальнай школай — усё гэта тлумачыць трывалае прызнанне, за-

важанне Балюціным у аматараў музыкі.

На працягу ўсяго творчага шляху спяваў даў і аб тым, каб зрабіць мастацтва больш зразумелым і бліжнім народу. І сёння мы нагадваем імя Ісідара Балюціна як імя артыста, чья творчасць стала яркай і незабыўнай старонкай гісторыі станаўлення беларускай савецкай музычнай культуры.

І. ЗАБРОДСКАЯ.

ЧАСОПІСЫ Ў ВЕРАСНІ

«ПОЛЫМЯ»

Нумар адкрываецца матэрыяламі, якія прысвечаны абмеркаванню праекта Канстытуцыі СССР. З артыкуламі «Да новых вышыняў» і «Велікі нашых дзён» выступаюць народны пісьменнік Беларусі К. Крапіва і І. Навуменка.

«На старонках «Полымя» — паэты-транспартазаводчы» — так называецца вялікая падборка паэтычных твораў членаў літаратурнага аб'яднання, якое працуе на Мінскім транспартным заводзе. Пра поспехі таварышаў па пярэ разказае яго старшыня М. Вяршынін. Увазе чытачоў прапануецца вершы А. Пісарына, І. Сундукова, К. Жука, Н. Татур (пер. Р. Бардуліна), Л. Пужэвіч, Э. Граковіча, Э. Каспяровіча (пер. Р. Бардуліна), Т. Пяркоўскай, С. Каробкінай і іншых.

Паэзія прадстаўлена таксама творами А. Астрэйкі, Г. Бураўніна, Г. Пашкова.

Друкуецца заканчэнне рамана А. Ганчара «Бераг любові» (аўтарызаваны пераклад з украінскай Л. Салаўя), апавяданні «Дзічка на грудзі» і «У адвечках» М. Вышынскага, «Дзень і ноч на беразе мора» І. Ласкова.

П. Кавалёў выступае з артыкулам «Святло нашай эры», І. Краўцоў — з нарысам «Гаспадар хлебнага поля».

Да 100-годдзя з дня нараджэння Ф. Э. Дзяржынскага змешчаны артыкул А. Хацкевіча «Рыцар рэвалюцыі».

У сувязі з 70-годдзем з дня нараджэння народнага артыста СССР Л. Рахленкі яго творчасць разглядае Т. Арлова — «Магнітнае поле талента».

Багаты раздзел «Крытыка і літаратуразнаўства». С. Перкіна прапанавала для публікацыі апошнюю працу заўчасна памёршага крытыка Н. Перкіна «Шырыні пазнання свету» (працэс інтэрнацыяналізацыі і сучасная беларуская літаратура).

У артыкуле «Святло вялікіх мэт» В. Каваленка піша пра творчасць А. Адамовіча (да 50-годдзя з дня нараджэння вядомага празаіка і літаратуразнаўцы).

«Маштаб асобы» — назва артыкула А. Сямёнавай, у якім аналізуецца творчасць лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР І. Чыгрынава.

В. Вітка дзеліцца сваімі ўражаннямі аб лірыцы народнага паэта Беларусі М. Танка — «Далгляды слова».

Рэцэнзуюцца кнігі «КПСС і сусветны рэвалюцыйны працэс» А. Дзмітрука, «Палын і медуница» В. Манарэвіча, «Красавік» С. Шушкевіча, «Мансім Багдановіч. Паказальны выданні, аўтараў і крытычнай літаратуры» Н. Ватацы, «Лекцыі па гісторыі рускай літаратуры канца XIX — пачатку XX стагоддзя» Ф. Куляшова.

«МАЛАДОСЦЬ»

Друкуецца вершы Х. Гурыновіча, А. Пісьмянікова, Л. Дайнекі, С. Сяргел, В. Манарэвіча, апавесць Я. Радкевіча «Антаніна», апавяданне П. Саковіча «Бацькаўшчына».

Фотарэпартаж В. Ждановіча «Святло Дзяржынава», прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Ф. Э. Дзяржынскага.

«Гэты небяспечны ўзрост» — так называецца чарговае паслядзённое «круглага стала» «Малодасці».

Публікуюцца артыкулы «Закон твайго і майго жыцця» І. Герасюка, «Камісар Смольнага» Э. Карніловіча, «Жыццё ў песні» І. Цішчанкі і іншых.

Я. Брыль расказвае пра свайго сябра, вядомага празаіка і літаратуразнаўцу А. Адамовіча, якому ў верасні спаўняецца 50 гадоў — «Малодзеем у працы».

В. Тарас піша пра С. Дзяргал. Артыкул «Яснасць душы і сэрца» друкуецца ў сувязі з 70-годдзем з дня нараджэння паэта.

«БЕЛАРУСЬ»

Абмеркаванню праекта Канстытуцыі СССР прысвечаны выступленні дондара юрыдычных навук Л. Галаўко «Вялікі савецкі закон», М. Лужаніна «Паўстае новы чалавек», народнага артыста БССР Л. Бражніка «Прыцягальная сіла», Героя

Сацыялістычнай Працы І. Парфеніна «Дзяржава — гэта мы».

Змешчаны вершы А. Русецкага, К. Жука, Р. Баравіковай, Л. Мароза, апавяданне І. Капыловіча.

Пра родныя мясціны Ф. Э. Дзяржынскага расказваецца ў фотарэпартажы «Адсюль», з Дзяржынава, пачатак...

Пад пастаяннай рубрыкай «Беларусь сацыялістычная» змешчаны нарыс Р. Хацкевіча «Адметны змены», у якім гаворыцца аб працоўных поспехах хлебаправаў калгаса «Большавік» Крупскага раёна.

Друкуецца пачатак дакументальнай апавесці В. Клячковай «Сіла вернасці», успаміны Я. Браневіч «Больш», чым праз трыццаць год» (пер. Я. Брыль), члена КПСС з 1928 года Я. Жылліна «Гады выпрабаванняў», артыкулы М. Лужаніна «Беларускія словы ў Герцагу», М. Тычыны «Канструктар ракетных рухавікоў», матэрыялы пра творчасць пісьменнікаў, артыстаў, юбілейных адзначэнняў у верасні.

Як заўсёды, ёсць кароткія рэцэнзіі на новыя кнігі.

«НЕМАН»

Падборкай «Граніцы дружбы» аб'яднаны вершы Д. Кавалёва, С. Сянькова, Б. Галаванова, В. Козырава, А. Бурчанні, Ю. Саковіча.

Апавяданне У. Шыціка «Левы рэйс» пераняў з беларускай В. Галавача.

Змешчана апавесць П. Лісіцына «Поўня», пачатак апавесці Э. Ялугіна «Апошні князь», вершы Л. Турбіной.

Нарыс С. Алексіевіч «Меч і полымі рэвалюцыі» і артыкул У. Аўсеевіч «Энергія жалезнага Фелікса» прапануецца да 100-годдзя з дня нараджэння Ф. Э. Дзяржынскага.

Пад рубрыкай «Запіскі, успаміны, дакументы» публікуецца артыкул Б. Клейна «Вызваленне Чарнышэўскага».

А. Бялэвіч у артыкуле «Душой і сэрцам» разглядае кнігу вершаў народнага паэта Беларусі М. Танка «Нарачанскія сонны», Ю. Пшыркоў піша пра зборнік А. Адамовіча «Здалён і зблізку».

Ёсць пастаянная падборка «Учора, сёння, заўтра».

СТВАРАЕЦЦА КРАЯЗНАУЧЫ МУЗЕЙ

Па ініцыятыве Святлагорскага гарадскога камітэта партыі, пры актыўным удзеле гарадскіх і раённых арганізацый, з дапамогай грамадскай правадзіцца вялікая падрыхтоўчая работа па стварэнню краязнаўчага музея. Саветам музея ўжо сабраны багатыя матэрыялы, якія расказваюць светлагорцам і гасціям горада пра дарэвалюцыйную гісторыю раёна, пазнаёміць іх з падзеямі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, пра першы сацыялістычны пераўтварэнні — стварэнне камбеду, першых камсамольскіх чылек, прафсаюзных груп і камун...

Вялікую плошчу ў музеі зоймуць экспанаты, прысвечаны Вялікай Айчынскай вайне, удзелу жыхароў горада і раёна ў партызанскім руху, барацьбе ў радах Савецкай Арміі.

У спецыяльных залах будзе расказана пра пасляваенны перыяд жыцця раёна, пра аднаўленне разбуранай ворагам народнай гаспадаркі. Сярод экспанатаў знойдуць месца матэрыялы і аб гісторыі будаўніцтва Святлагорскага аб'яднання яго першых прамысловых прадпрыемстваў і жылых кварталў, аб братняй інтэрнацыянальнай дапамозе моладзі з розных канцоў нашай неабсягальнай Радзімы ў будаўніцтве заплода ітунгана валакна, аб сённяшніх працоўных поспехах і дасягненнях.

Напярэдадні 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі краязнаўчы музей прыме сваіх першых наведвальнікаў.

І. СТЭЛЬМАХ.

У «ВОПРОСАХ ЛИТЕРАТУРЫ»

У восьмым нумары часопіса ў раздзеле «Агляды і рэцэнзіі» змешчаны артыкул М. Тычыны пра кнігу Алеся Адамовіча «Здалён і зблізку». Беларуская проза на літаратурнай планеце. Аўтар знае, што А. Адамовіч «...адзі з першых паспрабаваў паставіць нашу прозу ў кантэкст сусветнай мастацкага працэсу».

І. ФЕДАРАУ.

Найбольш завершаным і цэльным у спектаклі з'яўляецца, на наш погляд, вобраз Марыі. У выкананні Г. Талкачовай Марыя — увасабленне прыгажосці і духоўнасці простага жанчыны з народа. «Святая» — далі ёй імя людзі, і гэта актрыса ўзяла за аснову. Яе Марыя сапраўды нясе на сабе адбітак «святасці» ў той бязмернай дабраце, высакароднасці, з якой яна ставіцца да людзей. Яна нібы ўвабрала ў сябе ўсёе боль зямлі. Але ні ценю крыўды, ні ценю смутку няма ў яе прыкмысленням, але такім прывабным вобліку. Марыя — Талкачова перажыла здраду Міхайла Груі і шчодрым сэрцам даравала яму, не страціла веру ў людзей, захавала чысціню думак і пачуццяў. Мудра, з вялікай годнасцю нясе яна цяжар свайго нялёгкага лёсу, усё разумее і нічога не патрабуе асабіста для сябе. Толькі каці Кэліну пагражае небяспека, Марыя рашуча змагаецца за яго, бо яго крыўда — гэта і ёсць яе найвялікшая ў свеце несправядлівасць. Добра, што Г. Талкачова шчасліва пазбягае знішчэння «прыгажосці», «эстэтычнасці», што была часам уласціва яе апошнім работам і ніяк не стасуецца да вобраза Марыі. Адзінае, што б хацелася параіць артыстцы — зняць некаторую дэкларатывнасць у першых сценах. Наогул жа выканаўца таленавіта спалучае ўмоўную абагульненасць з рысамі зямнога, глыбока народнага характару. З сапраўдным драматызмам Г. Талкачова праводзіць трагедыю сцэны, калі сум герані нясе адбітак светлых успамінаў аб высокай, шчодрай чалавечай душы. Марыя — Талкачова ганарыцца Кэлінам, бо і ён у спадчыну ёй пакінуў свой запавед: «Важна, не колькі пражыў, а як пражыў». Эмацыянальнае ўзрушэнне выканаўцы перадаецца глядачам, выклікаючы наша спачуванне і захапленне.

У спектаклі няма ніводнага «другараднага» вобраза. Нават даволі функцыянальныя ролі капітана міліцыі і санратара у выкананні Р. Малюшова, Т. Нікалаевай і Э. Зубковай знайшлі яркае, цікавае па думцы увасабленне. Змены, якія адбываюцца ў грамадскім становішчы Груі, нібы ў люстэрку, адбываюцца ў вобліку яго санратара. Данладна і тантоўна абедзве выканаўцы паказваюць, як мяняецца не толькі знешні выгляд дзвух санратараў, але і логіка іх паводзін, манера трымаць сябе (ад сціплай вясновай нерашучасці да крыху зняважлівай упэўненасці).

Спектакль «Святая святых» у купалаўскім тэатры ўспрымаецца як шматмернае поліфанічнае палатно. Гуманная ідэя п'есы І. Друцэ, яе вялікі маральны сэнс актыўна выяўляецца ў рэжысёрскай канцэпцыі, акцёрскіх работах, мастацкім і музычным афармленні, зробленым А. Рэнацкім. Не усё яшчэ набыло сваё закончанае гучанне. Не заўсёды вытрымліваецца тэмпа-рытм спектакля, некалькі зацягнуты першы акт. Магчыма, неабходна яшчэ больш глыбокае спасціжэнне і выяўленне аўтарскай філасофіі, асабліва на лініі псіхалагічнага і эмацыянальнага ўзабачэння характараў. Але тое станоўчае, што ўжо сёння прысутнічае ў настаноўцы В. Раеўскага, дазваляе спадзявацца на яе далейшае ўдасканаленне.

У спектаклі «Святая святых» ёсць два саставы выканаўцаў. Калі мы ўбачым на сцэне Кэліна — В. Тарасова, Грую — П. Кармушына, Марыю — М. Захарэвіч, то, напэўна, гэта ўжо будзе шмат у чым новы спеціяльны твор, з іншымі акцёрскімі акцэнтамі. Сёння ж спектакль купалаўцаў прываблівае сваёй паэтычнай рэальнасцю і выразным грамадзянскім пафасам.

Тамара ГАРОБЧАНКА.

ЕН ПАЯВІЎСЯ ЛЯ магазіна ледзь пачало дзець. «Першы» — задаволена ўсміхнуўся і выцягнуў з кішэні вучнёўскі сшытак, размашчыста вывеў на першай старонцы сваё прозвішча. Паклаў сшытак навідавоку і пашыбаваў дахаты. Хацелася спаць...

У гэты час на Далёкім Усходзе брыгада Мікалая Канстанцінава заканчвала чарговую плаўку. Па тым, як зазіхацеў жаўцізнаю метал, як забушавала і запенілася погненная маса, брыгадзір вызначыў: «Пара». Моўчкі кінуў галавою падручнаму, махнуў рукою кранаўшчыку і бліжэй падступіў да печы. Гарачая цеплыня апыкла твар, пачала выціскаць з цела буйныя кроплі поту...

Да магазіна падышлі двое. Ён і яна. Убачылі сшытак, таксама запісалі сваё прозвішчы. Далому вяртацца далёка. Пачалі бавіць час тут.

Побач абуджаўся праспект. Засноўдалі таксі, машыны-палівакі павезлі па застылым асфальце спорны дождж.

Горад пачынаў працоўны дзень. Мінчане раз'язджаліся па прадпрыемствах.

Чарга ля магазіна расла. Знаходзіліся знаёмыя. Збіваліся ў купкі, заводзілі гутарку. Час бег марудна, яго ніяк трэба было бавіць...

Брыгада Уладзіміра Прусакевіча пачынала рабочы дзень. Закладвалі новы жылы дом, квалі ў мур першыя цагляны...

Ля магазіна спыніліся дзве машыны з інішаземнымі нумарамі. Пасажыры пачалі адшукваць хвост чаргі. Паставы міліцыянер адарваў іх ад гэтага занятку: маўляў, тут машыны нельга ставіць, адганіце далей...

Ля кульманаў у праектным інстытуце займалі сваё месцы архітэктары. Зазвінелі тэлефоны ў кабінетах устаноў, міністэрстваў...

Чарга ля магазіна ўсё расла.

На трактарным заводзе сышла з качвеера чацвёртая машына...

Ля магазіна яшчэ больш вырасла чарга. Да адкрыцця яго заставалася гадзіны са дзве. Як марудна і нудна бяжыць час! Тыя, у чарзе, штохвілінна пазіраюць на гадзіннікі...

Пазірае на гадзіннік і дзяжурны па станцыі Мінск — Таварная. Вось-вось павінен прайсці цягнік з сёлетнім збожжам. Пазірае па звычцы, ведае, што цягнік не спозніцца. Так і ёсць: па цягніку можна правяраць гадзіннік...

Уладзімір Прусакевіч пачынаў трэці рад кладкі. Сталывар Андрэй Бялко рыхтаваўся прыняць метал з першай печы...

А людзям у чарзе рупіў зусім іншы клопат.

Праходзілі экскурсанты. Любаваліся летнім, сонечным Мінскам. Звярнулі

ўвагу на чаргу. Маўляў, што гэта?

— Мода, — коратка сказала экскурсавод. — Мода на золата.

Магазін № 12 «Чараўніца», што на Ленінскаму праспекту Мінска, пачынаў «лытаць» чаргу. Марудна, спаквалі яна паўзла ў дзверы.

У гэты ж час больш чым у 40 гандлёвых кропках «Беловеліграндлю» пачыналі прадаваць вырабы з золата. І ўсюды была чарга.

ШТО Ж ПРЫМУШАЕ людзей не дасыпаць, гадзінамі прастойваць на санчапэку і пад дажджом? Так, яно, золата, жоўта-іскрысты бліскучы метал, якім аздабляюцца пярдэні і завушніцы, гадзіннікі і запінкі, ланцужкі і бранзалеткі, кулоны і калые.

Узмоцнены попыт, а мо і пагоня за пазалочанымі рэчамі пачалася ў некай часткі насельніцтва нашай рэспублікі літаральна гады са два назад. Раней не было ніякай праблемы. У магазінах заўсёды меўся выбар залатых рэчаў. Заходзь, выбірай, купляй. А тут раптам некакая — чаргі! Што здарылася? Магчыма, скарэніўся выпуск рэчаў з золата? Не! Як наведамілі ў Міністэрстве фінансаў рэспублікі, фонд золата, які адпускаецца дзяржавай на выбар залатых рэчаў, не змяншаецца. Вось ужо два гады ён застаецца прыкладна на адным узроўні. Попыт жа на яго павялічваецца. Чаму?

З павелічэннем дабрабыту народа ў сем'ях павялічваюцца грашовыя накапленні. Куды выдаткаваць іх? Той-сёй лічыць, што лепш за ўсё набывць дарагія залатыя рэчы: і вока радуець сваім блыскам, і сведчаць аб заможнасці...

Так лічаць адны.

Другія — прычыны «залатой ліхаманкі» бачаць у тым, што ў апошнія гады ў нашу рэспубліку прыязджае шмат замежных турыстаў. Залатыя рэчы ў іх даражэйшыя. Таму турысты стараюцца «атаварыцца» залатымі рэчамі ў нас, пакваваючы дрэнны прыклад некаторым нашым людзям, уздзейнічаюць на іх іх абывацеля.

Трэція кідаюцца ў «філасофію»: маўляў, чалавек — істота слабая, яе заўсёды прыгнятае страх перад будучым. Разважаюць, канечне ж, часта па-абывацельску: сёння я здаровы, працую, добра зарабляю, а заўтра магу захварэць, ці іншая якая бяда напаткае, таму, пакуль ёсць грошы, куплю дарагую рэч, хай ляжыць на «чорны дзень», прадаць жа яе заўсёды можна.

Большасць жа схіляецца да думкі, што прага набываць залатыя рэчы — даніна модзе. Было модна насіць мініспадніцы — і асобы жаночага полу, як на нейкіх дэфектыўных людзей, пазіралі на тых, хто хадзіў у доўгай спадніцы. Павярнулася мода на трыста шэсць-

дзят градусаў, пачалі шыць доўгія спадніцы — зноў прыхільніц максі хоць адбаўляй. Узнікла мода на крышталь, дываны, мэбля пад стыль семнацатага і восемнацатага стагоддзюў, мода на кнігі...

Мода ўцягвае ў сваё зачараванае кола ўсё большую колькасць людзей. Каму, маўляў, прысьмна чуць, што ты адстае ад моды, што ты старарэжымны чалавек? І гэтакага, абывацельскага асуджэння сёй-той баіцца.

Так узнікла мода і на золата. Ча-

ласць савецкай валюты гарантуецца за латой вартасцю. Цяпер вартасць нашага рубля складае 0,987 412 грама золата. Іншымі словамі, мы атрымліваем зарплату ў выглядзе папярowych грошаў, а гэтыя 0,987 412 грама золата захоўваюцца ў банку і гарантуюць пакупную вартасць кожнага рубля. Золата забяспечвае вартасць банкаўскіх білетаў і ўстойлівасць валюты.

У той жа час работнікі золатаздабываючай прамысловасці асвойваюць новыя месца параджэнні, здабываюць каш-

ЗОЛАТА І ЦВІЛЬ

му ж не мець таго, чаго няма ў іншых? Гэта ж так спакусліва — вылучыцца чым-небудзь сярод іншых! А гэтая прага вылучыцца — спараджае празмернасці. Ёсць адзін залаты пярдэняк — мала. Набываецца другі, трэці... І вась ужо іншая жанчына пачэплівае на сябе столькі залатых рэчаў і брыльянтаў, якія каштуюць не менш чым дзве аўтамашыны «Жыгулі», што нагадвае ўжо жывую рэкламу золату. Залаты блыск, што выпраменьвае гэтая асоба, зачароўвае знаёмых і суседак, уздзейнічае на іх святломасць і розум. «У яе ёсць, дык чаму і я не магу мець?», кажуць суседкі і сяброўкі і надаюцца да ювелірных магазінаў.

Мода на золата апанавала і мужчын. Спачатку гэта ўспрымалася як адраджэнне звычаю насіць шлюбныя пярдэнікі. Потым той-сёй пачаў упрыгожваць сябе шматкаляровымі пярдэнякмі, залатымі і брыльянтавымі запінкамі і шпількамі для галыштукаў. Ахвотнікі пераймаць моду знайшліся і сярод прадаўцаў моцнага полу...

ЗОЛАТА І ХЛЕБ — асноўныя багачыні любой краіны. Па залатому запасу вызначаюцца іх гандлёвыя магчымасці, плацежаздольнасць, эканамічны патэнцыял. Зараз золата выкарыстоўваецца як мера вартасці і як сусветны плацежны сродак. Трыва-

тоўны метал. Куды ён ідзе? У асноўным, на папаўненне залатога запасу — усенароднай уласнасці. Ён выкарыстоўваецца як рэзервавы фонд сусветных грошаў у гандлі з капіталістычнымі дзяржавамі, як дадатковы сродак забеспячэння ўстойлівасці валюты. Частка золата выкарыстоўваецца ў прамысловасці і медыцыне. Выдаткоўваецца яно і на патрэбы ювелірнага і тэатральнага мастацтва, з рэчамі, аздабленымі ім, і мае справу пакупнік.

Гэта, як кажуць, простая ісціна. Яе ведае, бадай, кожны школьнік. Ведае ён і іншае: золата ў яго выхавецкім значэнні каленіць душы людзей. Ведае па прыкладах з літаратуры, з гісторыі царскай Расіі і капіталістычнага свету. Гэта — у школе. А прыходзіць той жа школьнік дахаты і бачыць, як маці ночы навільёт прастойвае ў чаргах, як потым надзявае на сябе залатыя ўпрыгожанні; глядзіць на гэта падлетак — і разбіваецца вера ў словы настаўніка. Больш таго: у яго, магчыма, узнікае і думка: «А яно, золата, і не такі страшны звер, як яго малююць».

У нас, як і людзей старэйшага пакалення, са школьнай парты выхоўваліся абыякавыя, нават пагардлівыя адносіны да золата як да спажывецкай каштоў-

3 РОЗНЫХ ШЫРОТ

Музей Джэка Лондана

У друку прамільгнула паведамленне аб тым, што прыхільнікам Джэка Лондана ўдалося захаваць яго дом у Оклендзе (паблізу Сан-Францыска). Менавіта ў гэтым невялікім драўляным доме на бульвары Футхіл, дзе пісьменнік жыў у 1898 — 1900 гадах, нарадзілася слава Джэка Лондана як слаўтага амерыканскага мастака слова, творамі якога і цяпер зачытваюцца мільёны людзей ва ўсім свеце. Тут Джэк Лондан напісаў сваю першую і нігу сталых апавяданняў «Сын ваўна».

Оклендскі перыяд быў самым важным у творчасці Джэка Лондана. У адным з яго пісемгаворыцца: «З таго часу як мне споўнілася дзевяць гадоў, Окленд стаў маім родным домам. Тут я скончыў школу. Тут у часопісе «Оверлэнд манслі» ў 1899 годзе з'явілася маё першае апавяданне».

Для марана і рамантыка Джэка Лондана Окленд быў тым своеасаблівым родным портам, куды яго вабіла ўсё жыццё. 15-гадовым юнаком, нудзіўшы невялікі шлоп, Джэк Лондан стаў «вустрывным піратам» у заліве Сан-Францыска. Адсюль ён у пошуках прыгод накіраваўся

бадзяцца па краіне і пасля арышту паліцый ля Ніягарскага вадаспаду праседзеў у турме 30 дзён.

Аднак, вярнуўшыся ў Окленд, Джэк Лондан не мог уседзець на месцы. Слаўная «залатая ліхаманка» пацягнула яго ў Каландай, дзе ён сур'езна захварэў на цыngu, так і не разбагацеўшы. Аднак па-сапраўднаму неацэнным капіталам сталі вопыт і ўражання, назапашаныя ім тут. Яны знайшлі потым шырокае адлюстраванне ў яго кнігах. Услед за «Сынам ваўна» з'явіліся пісьменніна выхадзіць у Оклендзе «Кліч проднаў», «Месячная даліна», «Белы ікол».

З оклендскім перыядам жыцця пісьменніна знаёміць зала-музей, якая адкрылася ў 1972 годзе ў гарадской публічнай бібліятэцы. Гэтая месца выбрана не выпадкова — Джэк Лондан, калі вучыўся ў школе, быў адным з самых частых наведвальнікаў бібліятэкі.

Гаспадыня «пакою Джэка Лондана» Дорыс Джоансэн знаёміць наведвальнікаў з некаторымі рысамі яго біяграфіі. На стэндах музея рэднія фатаграфіі, арыгіналы яго твораў, перапіска з сябрамі. На відным месцы збор кніг Джэка Лондана на замежных мовах. Сярод іх шмат твораў, выдадзеных у Савецкім Саюзе, — ад апавесці «Месячная даліна», апублікаванай у 1925 годзе, да шматтомнага збору твораў.

Экспазіцыя расказвае аб тым, што яшчэ ў 1893 годзе Джэк Лондан атрымаў прыз мясцовай газеты за апавяданне «Тайфун ля берагоў Японіі».

Пазней ён актыўна супрацоўнічаў у студэнцкім часопісе «Абарона». У 1899 годзе, як вынічае з матэрыялаў архіва, часопіс «Оверлэнд манслі» заплаціў Джэку Лондану 5 долараў за апавяданне «Чалавек на сцэцы».

У Оклендзе фарміраваліся палітычныя погляды будучага пісьменніка. Газета «Окленд трыбюн» у нумары ад 11 лютага 1897 года паведамляе: «Выпуснік сярэдняй школы, студэнт Каліфарнійскага ўніверсітэта Джэк Лондан быў арыштаваны за публічнае выступленне без дазволу ўлад, Лондан — сацыяліст. Ён сам абараняў сябе ў судзе і выйграў справу...».

Джэк Лондан шмат ездзіў па краіне і выязджаў за мяжу, вяртаючыся ў Окленд амаль кожны раз на іншую кватэру. Таму ў горадзе было каля дзятка дамоў, у якіх у розны час жыў пісьменнік. Дом нумар 1914 на бульвары Фітхіл — адно з нямногіх уцалелых месц, якія напамінаюць пра яго жыццё ў гэтым горадзе. Ян расказвае Дорыс Джоансэн, толькі старанымі і на сродкі прыватнай арганізацыі «Сборы гарадской публічнай бібліятэкі» удаецца ўтрымаць і папаўняць яго музей. Муніцыпалітэт і ўлады штата Каліфорнія прадуляюць абяцанасць да памяці Джэка Лондана, імя якога ўваходзіць у дзсятку пісьменнікаў, творы якіх нарыстаюцца найбольшай папулярнасцю ў свеце.

В. ЧУРСЕУ.

(Кар. ТАСС).

Сан-Францыска.

3 марской пенкі

Ля вітрын магазінаў, дзе выстаўлены гэтыя лютыя, спыняюцца не толькі курьльшчыкі. Гэта і вразумела: лютыя выглядаюць, як сапраўдныя творы мастацтва: адны з іх упрыгожаны разбюю на матывы афрыканскай міфалогіі, другія лібы высечаны з абломка скалы, трэція носяць строга класіфікацыйныя формы, абцягнутыя скурай. Аб'ядноўвае іх адно: яны зроблены з марской пенкі.

Гэты рэдкі на зямлі мінерал быў знойдзены ў Танзаніі, у мястэчку Сілья, на самай граніцы з Кеніяй. Мільёны гадоў назад стоды дакатвалася лава грознага тады вулкана Кіліманджара, якая паступова ператварылася ў мінерал, названы «марской пенкай». Гэты мінерал не тоне ў вадзе і па знешняму выгляду нагадвае пену марскога прыбою. Як сведчаць гісторыкі, яшчэ тысячу гадоў назад гэты выкарыстоўвалі пенку для вырабу мыла, а ў Паўночнай Афрыцы і Іспаніі яна ўжывалася ў будаўніцтве. З XVIII стагоддзя пенка стала матэрыялам для вырабу лоек. Цяжка ўявіць сабе, што гэтая невялікая фабрыка ў танзанійскім горадзе Аруша — буйнейшы сусветны вытворца і пастаўшчык лоек. «Наперце на слова, — усміхаецца галоўны інжынер Шаія Мадунда. — Нашы дзвесце рабочых робяць у год 100—120 тысяч лоек, якія знаходзяць попыт больш чым у пяцідзесяці краінах свету». Яны прыводзіць з пенкай такія складаныя аператы, што іх трэба было б назваць не рабочымі, а майстрамі, мастакамі. Звыш васьмідзесяці стадыя апрацоўкі праходзіць кожны гэ-

тага бялявага, падобнага на гліну камені, перш чым ператварыцца ў «Маконду» або «Кіліманджара» (тут кожнай мадэлі даюць сваё імя, і на кожнай лютыцы стаіць кляймо: «Сапраўдная марская пенка, Танзанія»). Сыравіну выкарыстоўваюць амаль без астатку: адыход прасоўцы, абпальваюць і робяць з яе папальнічкі, муштыкі, паперні дэплага жоўтага колеру з пёмна-карычневымі прыжыткамі. На многіх вырабах — нацыянальныя ўзоры. Якая прыгожая гэтая вынінутая з непраў вулкана марская пенка, якая ажыла ў руках таленавітага майстра пасля стагоддзюў небыцця!

Г. ГАБРЫЗЛЯН,
нарэспандэнт ТАСС.
Дар-эс-Салам.

Умельцы Баменды

Невялікі гарадок Баменда спрадвечна вядомы ў Камеруне вырабамі народных умельцаў. Але толькі пасля завабывання краіны незалежнасці тут былі створаны ўмовы для развіцця мастацкай прамысловы. Тады ж у Бамендзе узніклі нааператы, які аб'яднаў мастакоў, ткачоў і ганчароў, і музей народнага мастацтва. Мне давялося пазнаёміцца з дзейнасцю нааператываў, пацую расказы народных умельцаў пра сваё рамяство. Я убачыў іх работу, патрымаў у руках іх вырабы і нават сам паспрабаваў стаць ганчарнага круга і ткацкага станка. Мне праялі па майстэрнях, паказалі музей нааператываў.

Адкрываецца ён выстаўкай музычных інструментаў. Тут можна убачыць і дэяны гонг, які выкарыстоўваецца на пахаванні і памінальных сходах.

насі. Мы шанавалі любоў да кнігі, да ведаў — як самых дарагіх каштоўнасцей. Мы, хлапчкі ваенных гадоў, бачылі, з якой ахвотай, нават з гонарам аддавалі людзі свае набыткі — залатыя пярсцёнкі, «чырвоныя», абліганы — у фонд дапамогі Чырвонай Арміі. Пачуццё, прывітае з маленства, застаецца на ўсё жыццё. Таму не хочацца верыць, што людзі падхопліваюцца з населі на досвітку, прастойваюць гадзінамі ў чарзе з-за нейкай бліскавай бразготкі.

І УСЕ Ж ЧАРГА Існуе. У магазіне № 12 «Чараўніца» толькі ў мінулым годзе прададзена залатых рэчаў амаль на 7 мільёнаў рублёў і зараз штодзень прадаецца прыкладна на 50 тысяч рублёў. А чарга не змяшчаецца. Магчыма, нават павялічваецца.

Адзін мой знаёмы тлумачыў гэта тым, што за плячамі чалавечтва стаяць стагоддзі фанатычнага пакалення перад залатым богам. Маўляў, нашы дні, калі гэты бог зрынуты з п'едэсталя, можна параўнаць з тонкім пластом высокаразвітай культуры думкі. Ніжэй гэтага пласта ідзе тоўшча архаічнага мыслення. Дык вось: чым менш уздзеяннем на «культурны пласт» нашымі сродкамі актыўнай прапаганды, тым ён робіцца тацейшым, а архаічны пласт — таўсцейшым. Адсюль і вывікі ў мысленні.

Безумоўна, тут ёсць доля праўды. Праблемы ў выхаванні даюць непажаданыя рэзультаты мяшчанства і спажывецкага настрою.

МЫ ПАСПРАБАВАЛІ ўзяць некалькі інтэрв'ю ў людзей, што тоўпіліся ля магазіна «Чараўніца».

Маладыя, сімпатычныя муж і жонка. Ён — інжынер, яна — студэнтка. Спраўлялі выселі ў рэстаране. Зноў жа на цыпераній модзе, кожны з гэсцей дарыў у канверце грошы. Сума набіралася ладнаватая. І вось ужо маладая пара стаіць у чарзе: можа, надарыцца пярсцёнак з рубінам. Рубін, кажэ жонка, талісман, ён прынясе шчасце ў дом.

— Хіба вы і без талісмана не шчаслівыя? — пытаюся. — Маладыя, прыгожыя, кахаеце адзін аднаго...

— А калі каханне падмацуецца золатам і рубінам, будзе зусім іншая справа, — не то ўсур'ез, не то жартам гаворыць яна. — Кажуць, каханне не можа быць вечным, калі не глядзецца на падараваную любым рэч.

Што скажаш супраць такой логікі?

Малады чалавек. Да магазіна прыйшоў упершыню. Бянтэжыцца, саромецца. У маці — дзень нараджэння. Пяць дзесят спойніцца. Хочацца падарваць маці штосьці значнае. Чаму імяна залатую рэч? Знаёмыя паралілі. Кажуць, і модна, і прыгожа.

Што ж, і маладога чалавека можна, бадай, зразумець, хоць, канечне, маці не абавязкова дарыць золата; варты сам знак сынавай уагі.

Нажылая жанчына. Нервуецца, што-хвілінна пазірае на гадзіннік. Абураецца: маўляў, за сваю калейку і яшчэ трэба выстаўляць гадзіны. Чаму стаіць у чарзе? «А што ж яшчэ купляць! — сярдуе яна. — Кватэра ёсць, усё ў доме ёсць. Муж зарабляе добра. Трэба ж некуды грошы дзяваць? Мне ўжо нічога не трэба, хай дзецям залатыя рэчы пасля пас застануцца». Ці памятае час, калі яе аднагодкі гаварылі, што «нам напелі на бронзы многадзюны!» «Чаму ж не! Але тады быў зусім іншы час!» Задумалася, спяхмурнела. Нечакана махнула рукою і пакрочыла да аўтобусага прыпынку.

— Каму што да таго, што я купляю? — нечакана перайшла ў наступленне мажняя жанчына з двума ці трыма пярсцёнкамі на руках, з брыльянтавымі завушніцамі. — Можа, я на чорны дзень усё гэта запасаю?

— А які можа быць у нас чорны дзень? — кажу я. — Дзяржава кланціцца аб нашым сённяшнім дні, дагледзіць вашу старасць...

— А вось пакідае вас з бальніцы ў бальніцу, тады даведаецеся! — высокі няголены мужчына прыходзіць ёй на дапамогу.

— А вас кідала?

— Я яшчэ быка магу зваліць кулаком...

— Дык у чым жа справа?

Калі нас ужо цэлая крукта людзей. Здаецца, і культурныя, і прыгожа апрацены, і з вялікімі прэтэнзіямі, — і ўсе злыя. І ў кожнага спасылка і на чорны дзень, і на перабоі ў забеспячэнні тавараў, і на чуткі, што заўтра золата будзе яшчэ даражэйшае. Адным словам, сучасны абыяцель, спажывец, а не творца даброды паказваў свой сапраўдны твар. Цяжка з такімі гаварыць, няжка іх пераконваць. Цяжка, але — неабходна. І па месцы работы, і па месцы жытцядзейнасці. Усім нашымі сродкамі і метадамі.

КОЖНЫ ЧАЛАВЕК вольны распараджацца сваім заробленым рублём. Яму не скажаш: не траць грошай на гэта, не купляй таго. Але людзі на тое і людзі, каб жыць па пэўных нормах маралі. Чалавеку не ўсё роўна, як наглядзіць на яго ўчынкі ў калектыве, дзе ён працуе. Асудзіць ці ўхваляць сябры і знаёмыя.

А вось пэўнай ацэнка «ажыятажу» вакол золата» грамадства пакуль што не дае. Больш таго, там-сям дзейнічаюць

хутчэй у адваротным кірунку. Бо, скажыце, як разумець тое, што на некастрычаных прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах перадавікоў вытворчасці вырашчваюць узнагароджваць талонамі на набыццё залатых рэчаў? І робіцца ўсё гэта «законна». Прадстаўнікі камітэтаў прафсаюзаў дамаўляюцца з дырэкцыяй магазінаў аб продажы на іх прадпрыемстве ці ў калгасе ювелірных вырабаў. Перадавікам вытворчасці, а часам і не толькі ім, выдаюцца талоны на іх набыццё. І ў пэўны дзень ідзе бойкі гандаль.

Так, толькі сёлета прэміраваны сваіх перадавікоў залатымі рэчамі вырашылі прафсаюзныя кіраўнікі мінскіх камвольнага і паліграфічнага камбінатаў, гадзіннікавага і падшпіннікавага заводаў, фабрык «Камунарка» і «Камсамолка». Не скажу, ці сталі прэміраваны залатымі ці брыльянтавымі пярсцёнкамі працаваць лепш. Скажу іншае: гэта не лепшым чынам паўплывала на свядомасць як перадавікоў, так і іх таварышаў па працы.

Як вызначыць, разумныя гэтыя патрэбнасці ці не? Тут усё нібыта вельмі проста. Не стане ж чалавек нацягваць на сябе адначасова два ці тры касцюмы. Не будзе набываць адразу два ці тры сталы, шафы, серванты. А вось тое, што іншая жанчына здабывае кожны палец залатымі пярсцёнкамі, ды яшчэ ведае штосьці на шыю і на вушы, — нібы нармальна. Бо — модна!

Канечне, што і калі купляць — ніхто нікому не ўказ. Толькі рабіць гэта трэба, выходзячы з разумных крытэрыяў. Кожны з нас з асуджэннем глядзіць на чалавека, які з галавы да пояса абвешчаны залатымі бразготкамі. Мы разумеем, што чалавек траціць энергію не ў тым напрамку. Мы асуджам бацькоў, якія свайму выцігадоваму дзіцяці праклаваюць вушы, каб яно магло насіць дарагія ўпрыгожванні. Мы скептычна адносімся да тых людзей, што ў дзень нараджэння блізкіх ці знаёмых купецкім жэстам выкладваюць перад імі залатыя рэчы. Яны — рабы моды.

Правамерна тое, што садзейнічае ўсебаковаму развіццю здольнасцей чалавека. Неправамерна тое, што перашкаджае гэтаму. Золата не садзейнічае духоўнаму ўзбагачэнню чалавека, павышэнню яго маральнай і эстэтычнай культуры. Насіць або не насіць яго — гэта справа густу. А густы, як вядома, трэба выхоўваць.

Сацыялістычнае грамадства толькі на сучасным этапе яго развіцця атрымала магчымасць уздзеяння на фарміраванне патрэбнасцяў. Галоўная лінія сацы-

яльнай палітыкі заключаецца ў тым, каб па меры вышчнення неразвітых патрэбнасцей і інтарэсаў і адпаведных ім форм жыццядзейнасці людзей зацвярджаліся сапраўды сацыялістычныя нормы жыцця.

Як указвалася на XXV з'ездзе КПСС у барацьбе са з'явамі, якія супярэчаць нашай маралі, неабходна ў поўнай меры выкарыстоўваць і думку працоўнага калектыву, і крытычнае слова друку, і метады пераканання, і сілу закона. Словам, усе сродкі, якія маюцца ў нашым арсенале.

Нельга сказаць, што на прадпрыемствах, у калгасах, саўгасах і ўстановах не вядзецца работа па фарміраванню і развіццю ў людзей, і ў першую чаргу ў моладзі, здаровых матэрыяльных патрэбнасцей. Гэта і лекцыі, і гутаркі, і індывідуальная работа, і арганізацыя культурнага адпачынку, і барацьба супраць перацыянальнага выкарыстання часу, зарплат, прэмій... Аднак мерапрыемствы гэтыя прыводзяцца не заўсёды ўмела, не заўсёды яны адрасаваны тым, каму трэба. Не ўсюды яшчэ, як кажуць, на поўную магутнасць выкарыстоўваюцца маральныя фактары. Матэрыяльным стымулам там-сям надаецца большая ўвага, чым маральным. А між тым, як паказваюць даследаванні сацыялагаў, асноўная частка моладзі не гоніцца за «доўгім рублём», а жадае публічнага прызнання і ўшанавання сваіх заслуг.

У справядлівым дакладзе ЦК XXV з'езду КПСС адзначалася: «Мы дабіліся немалога ў палітычным матэрыяльным дабрабыту сапэкага народа, мы будзем і далей насяляюцца вырашаць гэтую задачу. Неабходна, аднак, каб рост матэрыяльных магчымасцей пастаянна суправаджаўся павышэннем ідэйна-маральнага і культурнага ўзроўню людзей».

Добра гэта ці дрэнна — калі людзі купляюць залатыя рэчы? Дрэнна, калі вакол гэтага вядзецца нездаровы ажыятаж, калі золата ператварасца ў культ, калі людзі для дасягнення сваёй мэты марна растрачваюць час, энергію, сродкі. Тады напавярх выходзіць абыяцельская цывіль у свядомасці асобных людзей, якая вядзе да сквапнасці, эгаізму, бяздумнага назапашвання. Безумоўна, усё гэта — пытанні маралі і культуры чалавека. Толькі павышэннем выхаваўчай работы, пастаянным уздзеяннем на свядомасць чалавека можна палепшыць і павысіць іх узровень.

У гэтым нам бачыцца і вырашэнне праблемы чэрг ля ювелірных магазінаў, пагоні за залатымі рэчамі.

А. АСТРЭЙКА.

бамбукавыя горны, драўляныя кіслафоры, трашчотку з наалебас, свісткі, своеасаблівыя вайтурны інструмент і, вядома, тамтамы. Тамтаму было вельмі многа — розныя па форме і памеру. Уражваюць некаторыя з іх, асабліва вырабленыя з аднаго кавалка дрэва, у якім выдаўлена частка струны.

Для афрыканцаў тамтам — не толькі музычны інструмент, дарагае рэліквія, гэта яшчэ і своеасаблівы тэлефон. Праўда, заўважыў адзін з кіраўнікоў нааператыву Жан Дзалае, які расказаў аб яго дзейнасці, майстэрства перадаваць паведамленні на адлегласці з дапамогай тамтаму паступова прыходзіць у заняпад у выніку развіцця сучасных сродкаў сувязі. Але ў глыбінцы да гэтага часу адна сямліба перадае нейкае паведамленне сваім суседзям пры дапамозе тамтама, а тыя ў сваю чаргу паведамляюць навіну далей.

У майстэрнях з бамбука вырабляюць мэблю, кубкі, місі. Усе яны ўпрыгожаны разьбою або металічнымі ўзорамі. Вырабы з меху і скуры таксама вельмі добрыя. Гэта або проста скуры дзікіх і хатніх жывёл, абавязковы арыбут рытуальнага адзення правадыроў, або дываны. Вельмі прыгожыя вышыўкі ніткамі і бісерам.

Не менш цікавая энзацыя афрыканскага батына (тканін), які распаўсюджаны на ўсім кантыненте. Тут можна было убачыць і вырабы, пахытыя з гэтай тканіны. Мне расказалі тэхналогію ле вытворчасці. Звычайна вырабам батына займаюцца ў вёсках жанчыны. Выраб насценных панно, якія я убачыў тут, патрабуе вялікага майстэрства, мастацкага густу і фантазіі.

Разьба па дрэву — традыцыйны і шырока распаўсюджаны від афрыканскай народнай творчасці. Бамендзія разьба-

ры — вялікі майстры сваёй справы. Таную адточанасць ліній рэдка дзе можна сустрэць. У Бамендзе вырабляюць насценныя і рытуальныя маскі, скульптурны, насценныя панно з сюжэтамі з жыцця кіраўні, робяць разную мэблю.

Пляценне з хмызняку, трыснягу, сізэлю, бадай-што, такі самы старажытны від рамяства, як першы зроблены чалавекам сякера і матыка. Умельцы Баменды дасягнулі вялікага мастацтва ў вырабе плечных вырабаў. У залежнасці ад сыравіны рэчы маюць рознае прызначэнне. Гэта могуць быць кошыкі для навізны і захоўвання птушкі, рыбы, гародніны і г. д. Цыноўні на падлогу і вярочні плятуць з сізэлю, з лісця пальмы-рафія робяцца капелюшы, дамскія сумкі, анёныя фіранкі.

Удалося пазнаёміцца і з такімі відам рамяства, як ліццё з бронзы. На маіх вачах з'яўляліся самыя разнастайныя вырабы: бронзалеткі, маскі, манументальныя скульптурныя адлюстраванні. Больш за ўсё мне спадабалася скульптура, якая адлюстроўвала конніка з нап'ём. Гэта сімвал барацьбы камерунскага народа з нямецкімі каланізатарамі ў канцы XIX — пачатку XX стагоддзя, які перадае мужнасць і гераізм намерунаў.

Пакідаючы Баменду, адчуваеш пачуццё захаплення і павагі да высакароднага рамяства народных умельцаў, азнаямленне з якім дапамагае лепш зразумець вытокі і змест афрыканскага мастацтва.

Б. ПІЛЬНІКАУ,
(Кар. ТАСС).

Расшыфраваныя манускрыпты

Легендарны горад Тамбукту, размешчаны на поўнач ад Бама, — сталіца Рэспублікі Малі, сёння вылучаецца як буйнейшы культурны цэнтр у зоне Сахары. На іцытытыве ўрада Малі з дапамогай ЮНЕСКА тут адкрыты і пільна працуе цэнтр гістарычных даследаванняў імя Ахмеда Баба. Яго дзейнасць ахоплівае сахельскую і сахарскую зоны афрыканскага кантынента.

Тамбукту заўсёды прыцягваў да сябе пільную ўвагу пучоных і падарожнікаў. Назва гэтага горада нагадвае пра росквіт афрыканскай цывілізацыі. Тамбукту быў эканамічнай сталіцай поўдня Сахары. Заснаваны племенем туарэгаў у 1100 годзе, ён праславіўся дзякуючы сваім школам і камерцыйнаму росквіту. Гораду прысвоілі такія пышныя назвы, як «Кароль пустыні», «Ключ Сахары», «Жамчужына Судана». Ён ганарыўся самым вялікім ісламскім універсітэтам — Санкара.

Тамбукту з'яўляўся і буйным цэнтрам гандлю, месцам сустрэчы паўночнай і заходняй Афрыкі. Тваніна, збор, порах, жомчуг, соль, чай, дываны ішлі ў абодвух напрамках праз гэты гандлёвыя вароты ў пустыні.

З пранікненнем сюды каланізатараў Тамбукту прайшоў у заняпад, знікся гандаль, закрыліся ўстановы асветы.

Незалежнасць Малі, заваяваная ў 1960 годзе, дала магчымасць зноў адрацці цікакасць да Тамбукту. Былі арганізаваны навуковыя экспедыцыі, выдзелены сродкі для даследаванняў. Першыя ж пошукі дазволілі адкрыць цэнтр старажытнай аф-

рыканскай цывілізацыі — бібліятэку з 5.000 манускрыптаў. Афрыканскім даследчыкам удалося расшыфраваць некаторыя з іх. Разгарнуліся старонкі гісторыі мясцовай цывілізацыі, пра яе вучоныя сталі вядомы мясцовыя звычкі. У адным з манускрыптаў апісваецца жыццё афрыканскай сям'і, дзе, бадай, самае цікавае — гэта раздзел пра маці, якая займала тады значнае месца ў грамадскім жыцці.

Вялікая частка апісанняў у манускрыптах належыць Ахмеду Ібн Аль Хадзі Ахмеду, больш вядомаму пад імем Ахмеда Баба. Ён нарадзіўся ў

1556 годзе непдалёку ад Тамбукту і разам з сям'ёй быў выгнаны салдатамі султана Марона ў Маракеш, дзе заняўся вивучэннем філасофіі, юрыспрудэнцыі, гісторыі і літаратуры. Праз 20 гадоў Ахмед Баба вярнуўся ў родны горад і напісаў там больш чым 50 твораў. Яго імем і названы адкрыты ўніверсітэт Рэспублікі Малі і цэнтр гістарычных даследаванняў, які наставіў сваёй задачай збор, захоўванне і прапаганду твораў па гісторыі Заходняй Афрыкі, яе культуры.

В. КАВАЛЕУ,
(Кар. ТАСС).

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

АБ'ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ У АСПІРАНТУРУ НА 1977 ГОД ПА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЯХ:

ТЭАТРАЛЬНАЕ МАСТАЦТВА (завочнае навучанне), **ВІЯУЛЕНЧАЕ МАСТАЦТВА** (завочнае навучанне), **ДЭКАРАТЫЎНАЕ І ПРЫКЛАДНОЕ МАСТАЦТВА** (завочнае навучанне).

Завы аб прыёме ў аспірантуру падаюцца на імя рэктара інстытута з указаннем спецыяльнасці і прадстаўленнем наступных дакументаў: асабовага ліста па ўліку надраў з фотаздымкам (4,6), аўтабіяграфіі; характарыстыкі з апошняга месца працы; натрыяльна заверанай копіі дыплама аб заканчэнні вышэйшай навучнай установы; медыцынскай даведкі па форме № 286; спісу апублікаваных навуковых прац (асобы, якія не маюць апублікаваных прац, прадстаўляюць навуковыя даклады ці рэфераты па выбранай спецыяльнасці); трох фотаздымкаў памерам 3,4; пасведчання па форме № 6 аб здачы кандыдацкіх экзаменаў (для асоб, якія поўнасцю ці часткова здалі кандыдацкія экзамены); копіі працоўнай ініжкі. Пашпарт і дыплом аб заканчэнні ВНУ прадстаўляюцца асабіста.

Паступаючыя ў аспірантуру здаюць конкурсныя экзамены па спецыяльнасці, гісторыі КПСС і адной з замежных моў (англійскай, нямецкай, французскай) у аб'ёме праграмы для вышэйшых навуковых устаноў. Прыём заяў у аспірантуру праводзіцца да 15 лістапада 1977 г.

Уступныя экзамены з 20 лістапада 1977 г.

Адрас інстытута: г. Мінск, 12, Ленінскі праспект, 81.

ПАШЭНЦІЛА...

Хачу вам, шапоўны чытач, пахваліцца. Расказаць, як мне ўрэшце здарва пашэнціла...

Дзе я толькі ні працаваў! Кім я толькі ні рабіў! Электрамонтэрам, шафэрам, мулярам, навуковым супрацоўнікам, прадаўцом, загадчыкам складу... Нават пажарнікам быў.

І, нарэшце, выратавальнікам на вадасховішчы ўладзіўся. Зноў жа — людзей паслухаў. Такага нагаварылі, такога, што я і паверыў. Казалі: «Сядзі сабе ў лодачцы, загарай ды кніжачкі пачытай!» Аж аказалася, ого-го! Таму ж выратавальніку не толькі трэба добра плаваць умець, а яшчэ і адмыслова вага шырца даваць. А я як нырнуў, дык і прапаў. Ледзьве знайшлі і сям-так адхалілі... Ачомуўшыся, схавіў я манаткі і ходу!.. Толькі мяне і бачылі на тым вадасховішчы...

Вось так я і лётаў з месца на месца... Але ж вуха трымаў востра — прыслухоўваўся да людской балбатні... Усюды, калі на праўдзе сказаць, была адна і тая ж траса — трэба працаваць, трэба ж нешта рабіць, нешта ўмець. Ды яшчэ не абы-як, а кожны дзень... І не спазніся. А такога, працаю, я не люблю і не вытрымліваю. Характар не той!..

Але, нарэшце, як я ўжо казаў, мне пашэнцівала. Сустрэкаю я аднаго дня на аўтавакзале свайго дзюньга сябрука Змітрака Сініцу. Ну, таго самага, які картавіць, лігары са тры не выгаворвае. Гэта ж, кажучы, ён у дзяцінстве са страхі зваліўся... Ледзьве яго пазнаў — такі паглядны, спаважны. Курыць «Арбіту». Гарнітур на ім з іголаккі. На шыі матылёк. Туфлі блішчатыя. У руцэ жоўты, як ладны парсюк, партфель. Разгаварыліся. І паверыце, ён такое сказаў, што я вухам сваім не паверыў: «Браткачка, я цяпер загадчыкам клуба працую...» А хто ж ён та? Лайцак лайцаком — быў! Лётаў жа з месца на месца, як і я. А туг на табе! Мяне нават зайздрасць разабрала. Думаю: «А чым жа я горшы за цябе? Я ж і гукі ўсе чысенька вымаўляю, не тое, што ты, шапялявец...» Не вытрымаў я, узяў ды і ляпнуў:

— Ці не падацца і мне ў культуротнікі?

Сініца, дзякуй яму, падтрымаў маю думку. Кажэ:

— Правільна! Тваё месца — у клубе! Будзеш там жыць — пажываць і песенькі спяваць!

Але тут я спыхапіўся:

— Не, мусіць, не спраўлюся. Трэба ж апаведная алукацыя. Хоць бы культасветвучылішча ці курсы якія...

Сініца рэгочэ:

— Казку пра тое, як жыў у бабулі шэранькі козлік і як яго ваўкі з'елі, ведаеш?

— Ведаю.

— Ну дык і шыбуй у аддзел культуры! Раскажы начальству. Пабачыш, загадчыкам клуба зробіць...

Паслухаўся я Змітрака і ў бліжэйшым аддзеле культуры заявіў:

— Загадчыкам клуба магу быць. З маленства цягне. — І плясь на стол дакуменцікі. А сам стаю і дрыжу за сваю працоўную кніжачку.

Ды дарэмна хваліваўся. Яны ў маю кніжачку і не зірнулі. Твары ва ўсіх важныя, задумёныя. Пытаюцца:

— А што вы ведаеце пра культуротнікі? Што будзеце ў клубе рабіць?

Разгубіўшыся, я нешта прамямліў, а потым набраўся смеласці і, закаючыся, выпаліў:

— Казку!.. Раскажы пра козліка... Ну, пра таго, пра шэрага...

Усе заўеміхаліся. Ажывіліся. А мажы, лясаваты такі чалавек немаладога веку, аж наперад падаўся.

— Нештачка, — кажэ, — поменькае. Паслухаем. Давайце раскажаць.

Стала цікавіха. Было чуваць, як муха пралятае. Я, прамармытаўшы: «Жыў-быў у бабулі шэранькі козлік...» змоўк. Нібы адбіла памяць і адняло мову. Хоць рэж — не магу ўспомніць, што далей у той казцы. У галаве мільганула: «Усё, канец, праваліўся...»

Дапамог лясаваты.

— А далей?.. — пытаецца спагадліва.

— А далей... Забыўся... Хвалююся! — вымавіў я.

— За козліка? — не адставаў лясаваты.

— Ага! Па козліку плачу! — Я сапраўды пачаў усхліпаць, потым загаласіў, прымаўляючы:

— Там жа ваўкарэзіны клякастыя!.. І козліку шэранькаму, козліку няшчаснаму ніякага ратуначку няма. Бабуля-нядбайніца не дагледзела, не дапільнавала небараку...

— Брала! — выгукнуў таўсцяк. — Артыст! У яго — вобразнае бачанне жыцця! У Забалоцце яго! Загадчыкам і кіраўніком туртка чытальнікаў!

Вось так я і стаў гаспадаром забалоцкага клуба. Жыву і не шманаю. І выгляд, як бацьце, не менш фацэтны, як у Змітрака... Збылася мая марачка!..

Ой, ледзь не забыўся... Мне ж трэба вась гэта двухкілаграмовы замочак на дзверы майго роднёнькага клубіка навесіць. Мяне ж цэлы тыдзень не будзе. Гэта ж да Змітрака еду. У яго дзень нараджэння...

Так што, калі праз Забалоцце будзеце праязджаць, дарэжэнькі чытач, заходзьце да мяне. Калі ласка! Я, пакуль што там працую!.. Здаецца, пашэнціла.

Лявон БІЗУН.

ЛЕТНІ МАТЫЎ

Лета буяла. На рачным беразе смажыліся пляжнікі, ля пузатых цыстэрнаў з квасам мледа доўга, як карабелыны трос, чарга, а я стаю ля акна і сумна пазіраю на гэту замілаванасць. Хацелася ў водпуск...

— Кашаедаў, на дрот! — крыкнуў Малкін і шапнуў: — Шэф...

Я ўзяў трубку. Кіраўнік гаварыў пра адказныя задачы, што стаяць перад нашым аддзелам, пра тэрміны, якія падціскаюць, пра квартальную прэмію, якая можа ляснуцца, пра дысцыпліну, якой патрэбна хірургічнае ўмяшанне. Я слухаў і чакаў галоўнага.

— Зразумеў? — спытаў шэф.
— А як жа...
— Аргвывады сам зробіш ці дапамагчы?
— Сам зраблю...
— Малайцом. Цяпер слухай уважліва. Ад вашага аддзела патрэбен адзін энтузіст на сельскагаспадарчы фронт. На тыдзень.

— Адказныя задачы і сціслыя тэрміны... — пачаў я.
— Мяса, малако любіце? Дзе ваша свядомасць? — загарачыўся шэф. — Трэба падшэфным дапамагчы. Касьба, жніво, пятае-дзясятае, а ў іх людзей не хапае. І яшчэ. На ваш аддзел выдзелена адна пецёўка ў Варну. Амаль дармовая. Атрымае энтузіст. Аргвывады...

— Сам зраблю, — буркнуў я.
— Вылэджаць заўтра. У калгас, вядома, — удакладніў шэф.

Я паклаў трубку і азірнуўся. Рыцары калыкі і прынцэсы рэйсфедэра праглі інфармацыі. Я нашлаў і пачаў:

— Адказныя задачы, пастаўленыя перад намі...
— Пра гэта ў насценгазэце ёсць, — перабіў нетактоўны Малкін.
— Тэрміны, як вядома, падціскаюць, і наш абавязак...
— Ну і спякота, — уздыхнуў Афрадзітаў.
— Квартальная прэмія...
— Павялічылі? — падскочыла Зіначка.
— А вась дысцыпліна...
— Хто свіснуу цыркуль? — загрымеў Лапідарскі.

Я памаўчаў. Час быў пераходзіць да галоўнага, а форма падачы ніяк не вытанцоўвалася.

— Есць чутні, што вы людзі свядомыя.

Усталывалася трывожная цішыня. Загаласіў тэлефон, але ніхто не варукунуўся.

— Патрэбен адзін таварыш. Памадана — добраахвотнік. У калгас на тыдзень.

— Я кароў баюся, — заенчыла Зіначка.

— У мяне мама хворая, — паведаміў Малкін. — Як я ле пакіну? Адзін сын...

— Старасць — не радасць, — уздыхнуў Афрадзітаў.

— Некаторыя ў вёсцы нарадзіліся, — забубніў Лапідарскі, — а шынуець у горадзе.

Гэта быў камень у мой агарод. Я сапраўды нарадзіўся ў вёсцы, але не быў там ужо гадоў з дзясць. Зрабілася сорамна...

— Добра, паеду я. За мяне застаецца Афрадзітаў. На месяц і адзін тыдзень. Бо пасля калгаса паеду ў Варну. На наш аддзел выдзелена адна пецёўка. Амаль дармовая. Атрымае энтузіст-аграрнік. Я, значыцца...

У. БАГДАНОВІЧ.

Паўло ЛАРЫН.

ПАРНАС І ПЕГАС

Тым, хто верхам
На Парнасе
Усканаць збіраецца,
Нагадаем,
Што Пегас
Іншы раз брыкаецца...

АСАБЛІВАСЦІ СТЫЛЮ

Не чапае
«Вузлавых» праблем,
Не крапае
«Слізкаватых» тэм,
У яго радках
Лагодны тон,
І пыталнікаў
Не ставіць ён.

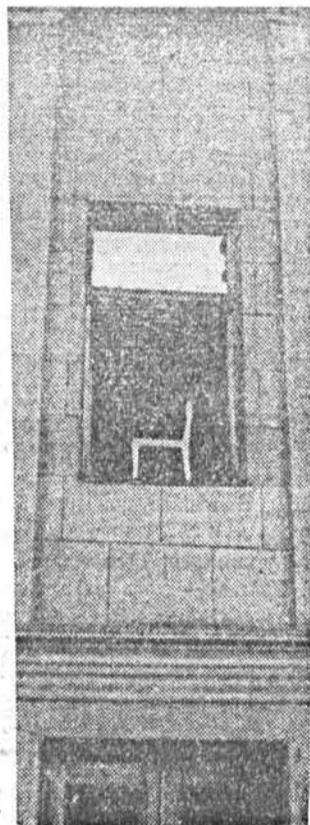
ГРАФАМАН

Адрозніць ад харэя ямб,
Рыфмуючы, як жаба пнецца,
Паэтам лічыць сябе сам
І, як не дзіва,
Выдаецца.

МЕТАМАРФОЗА

Быў да вяслалі
Тонкі лірык,
Як аманіўся —
Стаў сатырык.
Пераклаў з украінскай
В. РАБКЕВІЧ.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...



Фота І. АБРАСЦА і Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэк 63856.

ЛТ 01435

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніна галоўнага рэдактара 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Руканісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Юрый ГРЫГОР'ЕЎ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОЎ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.